

T.C

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİHİ PROGRAMI

ORTAÇAĞ TARİHİ ANBİLİM DALI

Musaffa Mehemmed Efendi

Kıt'a-min-Tarih-i Sultan Mahmud-ı Evvel

(Tahlil ve Metin)

Hazırlayan: Melek ÇORUHLU
20026092

Danışman: Prof. Dr. Abdülkadir ÖZCAN

İstanbul 2005

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	II
Özet.....	IV
Summary.....	V
1.1.Giriş.....	1
1.2. Dönemin Diğer Kaynakları.....	2
2. Musaffa Mehemmed Efendi ve Hayatı.....	5
2.1. Müellifin Adı Meselesi.....	5
2.2. Müellifin Hayatı.....	6
2.3. Kıt‘a-min-Tarih-i Sultan Mahmut b. Mustafa.....	8
2.4. Nüshaları.....	9
2.5. Eserin Muhtevası.....	9
2.6. Kaynakları.....	10
2.7. Eserin Önemi.....	10
2.8. Diğer Eserlerle Mukayesesi.....	10
2.9. Eserin Dili.....	11
2.10. Metin Tesisinde İzlenen Yol.....	11
Metin.....	12
Kaynaklar.....	98

ÖN SÖZ

Osmanlı döneminde Osmanlı tarihi ve ilişkide bulunulan devletlerin tarihleri için büyük önem taşıyan kıymetli eserler vücûda getirilmiştir. Bu eserlerin gün ışığına çıkarılması Osmanlı tarihi ve dolayısıyla esere konu olan milletlerin tarihleri, geçmişleri açısından son derece önemlidir.

Kütüphanelerimiz yazma eserler açısından son derece zengindir; fakat ne yazık ki, bu eserlerin pek azı araştırmacıların kullanımına açıktır. Eserlerin bir çoğunun tenkitli neşri yapılmamıştır,

Gerek Türk araştırmacılar gerekse yabancı araştırmacılar kütüphanelerimizi ve arşivlerimizi kullanarak bu eserleri günümüzde kullanabileceğimiz hâle getirmeye çalışmaktadırlar.

Biz de I. Mahmud döneminde kaleme alınmış, Musaffa Mehemmed'e ait bu kıymetli eser üzerinde çalışmakla dönemi daha iyi anlamaya çaba gösterdik.

Bu çalışmayı hazırlarken önce nüsha sayılarını tesbit ettik. Bu nüshalar arasından mu'teber olan nüshayı metin tesisine esas aldık. Bu nüsha ile eserin diğer nüshası arasındaki farklılıkları belirledik ve tezimizde gösterdik.

Esas nüsha olarak, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde Revan 1324 no.da kayıtlı olan yazmayı kabul ettik.

Bu eser 1964 yılında İ.Ü.nde mezuniyet tezi olarak Ahmet Kızılgök tarafından hazırlanmıştır; fakat bu tezde okuma hataları ve atlanan satırlar olmuştur. Bu eksiklikler tezimizde tamamlanarak, düzeltilerek gösterilmiştir. Ayrıca müellifin adı konusu da ele alınmıştır.

Tezimizde ön söz ve özetten sonra giriş bölümüne geçilmiştir. Giriş bölümünde dönem hakkında kısa bir bilgi, dönemin kaynakları, Musaffa Mehemmed'in eseri hakkında bilgi

verilmiştir. Daha sonra müellifin hayatı ve müellifin adı meselesi, nüshaların tavsifleri ve muteber nüsha, müellifin kaynakları, eserin, döneminde yazılan diğer eserlerle karşılaştırılması, dili ve önemi hakkında bilgiler verilmiştir.

Eserin incelemesi yapılırken esas metne sâdik kalınmıştır. Diğer nüsha ile esas nüsha arasındaki farklılıklar dipnot olarak gösterilmiştir. Ahmet Kızılgök'ün hazırladığı tezdeki eksiklikler de dipnotlarda gösterilmiştir.

Eserin üç nüshasının bulunduğu tesbit edilmiştir. Bunların birincisi esas nüshamız olan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1324 numarada kayıtlı olan nüsha, diğeri İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 368/1 numarada kayıtlı olan nüsha, biri de Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde 19/3 numarada kayıtlı olduğu belirtilen nüshadır; fakat Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'ndeki nüshaya ne yazık ki ulaşamadık. Nüsha 19/3 numarada ve A.Ü.D.T.C Kütüphanesi kataloğunda yer almamaktadır.

Müellifin adı, belirtilen kaynaklarda Musaffa Mustafa Efendi şeklinde yer almaktadır; fakat metin içerisinde müellifin adı bu şekilde sadece İ.Ü. nüshasında risalenin başında geçmektedir. Esas aldığımız Revan nüshasında bu ibare yoktur. Revan nüshasının içinde Mehmed Musaffa adı geçmektedir. Bu konuya müellifin hayatı kısmında değinilecektir.

Yüksek lisans tezi olarak seçtiğimiz bu eser de dönemi hakkında ipuçları veren, araştırmacılara kolaylık sağlayabilecek kıymetli eserlerdendir.

Bu çalışmayı hazırlamamda desteklerini esirgemeyen, plânlamada yol gösteren kıymetli hocam ve aynı zamanda danışmanım Prof. Dr Abdülkadir ÖZCAN'a teşekkür ederim. Değerli arkadaşım Kemal Faruk MOLLA'ya da tez içindeki Arapça kısımları hazırlamamdaki yardımları için minnettarım.

Ekim 2005

Melek ÇORUHLU

ÖZET

Osmanlı Devleti döneminde kaleme alınmış tarihlerin çoğu bugün kütüphanelerimizde yazma eserler halinde bulunmaktadır. Bu eserlerin günümüzde anlaşılacak hâle getirilerek kullanım alanlarının genişletilmesi hem tarihimiz hem de araştırmacılar açısından faydalı olacaktır.

Yaptığımız çalışmanın amacı, I. Mahmud döneminde yazılmış, Belgrad seferini (1736-1739) ve sefer sonunda imzalanan anlaşmayı birinci elden anlatan eserin günümüz harflerine çevrilerek, tahlilinin yapılmasıdır. Eserde 1739'dan sonraki dönem de 1744'e kadar devam etmektedir.

Eserin yazarı nüshalarda Musaffa Mustafa adıyla geçmekte ise de yaptığımız çalışma neticesinde müellifin adının Mehemmed Musaffa olduğunu gördük. Bunu tezimiz içinde gösterdik. Müellif bu dönemde devlet görevlisi olarak bizzat sefere katıldığından verdiği bilgiler orjinaldir. Dönemi inceleyecek araştırmacıların mutlaka görmesi gereken eserlerdendir.

Eserin yazma halinde biri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar No: 368/1'de diğeri de Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan Kitaplığı No: 1324'te bulunan nüshaları görüldü ve esas nüsha olarak Revan nüshası kullanıldı. Nüshalar arasındaki farklar da belirtilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: I. Mahmud, Musaffa Mehemmed Efendi, Nüshalar, Belgrad Seferi, Müellif

SUMMARY

Histories that be written at Otoman Period, are faund as a work of art in our libraries today. It can be essential for our history and investigators to be clarified these in order to wider their usage area.

Purpase of our study is, translate the work of art written at I Mahmud Period, that explain the Belgrad War (1736-1739) and agreement that sign at the end of the war, to the today's letter and make analyse. Period continues to the 1744, after 1739.

Work of art writer's name pass Musaffa Mustafa at the copies. But we saw the writer's name is Mehemmed Musaffa at the end of the study that we made, We show this in our thesis. Informations that the writter given, are orginal because he participated to the war as a government officier. Investigators that observe this period, must see this work of art.

One of work of art's copy is seen at İstanbul University Library Turkish Written no: 368/1 and the other copy is seen at Topkapı Palace Library, Revan Library no: 1324 and Revan Copy is used as a orginal copy. Differences between the copies are indiocted at the foot-notes.

Key Words: I. Mahmud, Musaffa Mehemmed Efendi, Copies, Belgrad War, Writer

1. GİRİŞ

Eserin kaleme alındığı dönem I. Mahmud dönemidir. I. Mahmud tahta çıktığında ülke karışıklık içindeydi.

Padişahın ilk işi Patrona Halil ve yandaşlarını yönetimden uzaklaştırmak oldu. Bu sorun ortadan kalktıktan sonra I. Mahmud Osmanlı-İran meselesiyle ilgilenmeye başlamıştır. 1732’de Ahmed Paşa ile Muhammed Rıza Kulu arasında imzalanan anlaşmaya göre Tebriz İran’a bırakılmıştı. I. Mahmud bu duruma karşı çıkmış ve 6 Ekim 1733’te İran’a savaş açılmıştır. Savaş sonunda Tebriz geri alınmış ve I. Mahmud’a “gāzi” ünvanı verilmiştir. Caferiliğin beşinci mezhep olarak kabulü reddedilmiş; fakat Nadir’in şahlığı onaylanmıştır. Sünniliğin resmen ilanıyla 1736’da anlaşma sağlanmıştır.

Kırım kuvvetlerinin Kabartay bölgesinden geçmesi, buraların kendisine ait olduğunu belirten Ruslar’ın Azak kalesine saldırmasıyla neticelenmiştir. Osmanlı Devleti 1736’da Rusya’ya savaş açmıştır. Avusturya’nın da üç koldan Osmanlı topraklarına saldırmasıyla 1737’de savaş başlamıştır. Belgrad-Hisarcık arasında yapılan savaşı Osmanlılar kazanmış ve Avusturya ile 28 Eylül 1739’da anlaşma imzalanmıştır. Gelişmeler neticesinde Rusya da Osmanlı Devleti ile anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. (12 Aralık 1739)

Bir müddet sonra Nadir Şah’ın faaliyetleri doğuda yeni problemlere yol açsa da 4 Eylül 1746’da Kasrîşîrin Antlaşması esasları dahilinde İran’la anlaşma sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti’ne son parlak dönemini yaşatan, “Sebkatî” mahlasıyla şiirler yazan I. Mahmud 13 Aralık 1754’te vefat etmiştir.

1.1. DÖNEMİN DİĞER KAYNAKLARI

1736-1739 arası dönemi anlatan ve Belgrad barışından bahseden eserler şunlardır:

1736-1739 Osmanlı-Avusturya ve Rus Harpleri İle İlgili Eserler

Fetih-nâme-i Râgıp Paşa, “Fetih-nâme-i Belgrad, Fethiye-i Belgrad”;

I. Mahmud zamanında H.1152= M.1740 yılında Sadrazam Hacı Mehmet Paşa'nın Belgrad'ın fethinde gösterdiği yararlıklardan bahseden eserdir. Eserde Hisarcık savaşı yer almaktadır. Esas önemi Belgrad anlaşmasından bahsetmesidir. Çünkü Ragıp Paşa bu anlaşmanın imzalanması sırasında Osmanlı Devleti'nin murahhas heyetindedir ve verdiği bilgiler birinci elden kaynak hükmündedir.

Eser 2000 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Fatma Ç. UZUN tarafından *Fethiye-i Belgrad* adıyla çalışılmıştır.

Zafer-nâme-i Münif yahut Fetih-nâme-i Belgrad;

Antakyalı Münif Mustafa'nın (öl. H.1155=M.1740) I. Mahmud zamanında Sadrazam Hacı Mehmet Paşa'nın Belgrad seferini ve zaferini tasvîr eden eserdir. Eserde manzum kısımlar da yer almaktadır. Kullanılan silahlardan da bahsedilmektedir.¹ İ.Ü. Ktp. no:368/2deki nüshanın sonuna Ragıp Paşa'nın eserinin sonundaki mesnevi eklenmiştir.

Tarih-i Belgrad;

Vak'anüvis Mehmet Suphi'nin H.1148=M.1735/H.1152=M.1739'daki Belgrad seferine ait eserdir. Eserin birçok yerleri, müellifin basılmış tarihinde Belgrad seferinden bahseden sayfalardaki metne uyuyorsa da, farklı yerleri de vardır.²

Eser 2003 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde *1148-1152 Savaşı Tarihçesi (Subhi Mehmed Efendi'nin Sulhiyyesi)* adıyla Erdoğan BİLGİN tarafından hazırlanmıştır.

¹ TTK Ktp., No:6/1

² A.Sırrı Levent;*Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, s.146

Tevârih-i Banaluka Diyar-ı Bosna;

Nemçeliler'e karşı H.1149=M.1737'de yapılan seferden bahseder. Müellifi belli değildir. Müellifin, Ahvâl-i Gazavât-ı Bosna adlı eseri yazan Ömer Efendi olabileceği Flügel'in Kataloğunda kaydedilmektedir.³

Bosna Muharebeleri;

Bosnalı Kadı Ömer'in Hekimoğlu Ali Paşa'nın (öl.H.1171=M.1757) Bosna valiliği sırasındaki olayları ve Nemçeliler'e karşı H.1148=M.1736/H.1152=M.1739'da yaptığı seferleri anlatan eseridir.

Fetih nüshasının başlığı Ahvâl-i Gazavât-ı Bosna'dır. Eser önce İbrahim Müteferrika tarafından düzeltmeler ve eklemelerle Ahvâl-i Banaluka Diyâr-ı Bosna adı altında 1154'te, sonra da 1293'te olmak üzere iki defa basılmıştır⁴. Eser daha sonra yeni harflerle de basılmıştır.

Bosna Savaşları;

Akhisarlı (Bosna'daki) Hacı Nesimoğlu Ahmed b. Hasan'ın H.1148=M.1735 H.1149=M.1737'deki Bosna savaşlarından bahseden eseridir.⁵

Hadîkatü's-şüheda;

Tımişvarlı İbrahim Naimeddin'in H.1092=M.1768/H.1152=M.1739 yılına kadar Tımişvar ve Belgrad'daki savaş ve olaylardan bahseden eseridir. Müellif H.1147'de Hacı Hüseyin Paşa'ya divân kâtibi olduğunu, fırsat düştükçe Paşa'ya Tımişvar ve Belgrad'daki gazaları anlattığını, Paşa'nın gaza ve cihâd hakkındaki âyet ve hadisleri toplayarak, bu gazaları yazmayı emrettiğini bildiriyor.⁶

İncelememize esas teşkil eden Musaffa Efendi'nin eserini de dönemin kaynaklarından biri olarak zikredebiliriz.

Mür'i't-tevârih;

Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin eserinde I. Mahmud devri olayları yer almaktadır.

³ a.g.k, s.143

⁴ a.g.k; s. 143

⁵ a.g.k; s. 143

⁶ a.g.k; s. 149

2. MUSAFFA MEHEMMED EFENDİ VE HAYATI

Müellifin hayatı hakkında ne yazık ki fazla bilgimiz yoktur. Hayatı hakkındaki bilgi parçalarını da eserinden ediniyoruz. Müellifin adının geçtiği kaynaklar şunlardır: Osmanlı Müellifleri, Franz Babinger,⁷ Ağâh Sırrı Levent⁸ ve Fehmi Edhem Karatay.⁹ Bu eserlerde müellifin sadece ismi geçmektedir.

2.1. Müellifin Adı Meselesi

Müellifin ismi genellikle “Musaffa Mustafa” şekliyle bilinmektedir. Nitekim İ.Ü. nüshasında risalenin başlığında “Musaffa Mustafa Efendi” ibaresi yer almaktadır. Halbuki incelememize esas aldığımız nüshada Mehemed Musaffa ismi geçmektedir. Esas aldığımız eserin 78b numaralı sayfasında “Beğlikçi vekili Mehemed Musaffa” adı yer almaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde yaptığımız araştırmada Musaffa Mustafa adına rastlamadık; fakat Mehemed Musaffa adı yer almaktadır. Bulunan vesikalarda şu bilgilere rastlanmıştır: 9 Şevval 1165 tarihinde “sabıkâ orduda reis vekili Musaffa Mehemed Efendi’ye müceddeden tevcih” ibaresi yer almaktadır. Aynı defterde “Menâsıb-ı divâniye mülâzemet zımında hâcegân-ı divâniyyeden birer pâye ile yedlerine bâ-fermân-ı ‘alî ruus-ı humâyûn virilen efendilerdir” başlığıyla verilen kısımda “hâslar mukâta’a pâyesi olan Mehemed Musaffa Efendi 3 Muharrem 1159”; “Hâl ve şanlarına göre âtiye-i bâhiyye ile tatyîb buyurulanlardır” başlığında “hâslar mukâta’ası pâyesi olan Mehemed Musaffa Efendi 8 Şevval 1163; Ricâl-i menâsıbdan hal vukû’unda intizâren tevkîf olunan hâcegân-ı divâniye efendilerdir” başlığı altında “hâslar pâyesi olan Mehemed Musaffa Efendi ‘atiyye tevcih 6 Şevval 1163”; “Ba’de’t-tevcihât ma’zûl olan (alt başlık olarak da) ‘Atiyye ihsân olanlardır” başlığı altında “hâslar mukâta’a pâyesi olan Mehemed Musaffa Efendi”; “Bu def’a 10

⁷ Babinger kataloğunun 361. sayfasının dipnotunda”...I Mahmut hükûmetinin ve Belgrad barışından önceki siyasal görüşmelerin oldukça geniş ve bildirildiğine göre anonim bir tarihi vardır. O.M III, 173,13’te Musaffa diye anılan Mustafa adlı birinin *Tarih-i Mahmut-ı Evvel* adlı eserinden kısaca bahsedilmekte ise de ne yazarı ne de kitap hakkında başkaca bilgi verilmemektedir.” denilmektedir.

⁸ Ağâh Sırrı Levent, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavât-nâmesi* adlı eserinde Musaffa Mustafa’nın eserinin adını “*Belgrad ve Adakal’a Sefer ve Zaferi*” adıyla vermektedir.

⁹ Fethi Edhem Karatay’ın, *Topkapı Sarayı Türkçe Yazmalar Kataloğu*’nda müellifin adı geçmektedir.

Şevval 1166 tarihinde vâkî' olan tevcihâtta ma'zûl olan efendilerdir" başlığı altında "top arabacılar kitabetinden ma'zûl Mehemed Musaffa Efendi" ibaresi yer almaktadır.¹⁰

Bu tarihler müellifin görev yaptığı ve yapabileceği tarihlere uymaktadır. Yine arşivde bir defterde müellifimizin eserinde verdiği sefer hazırlıklarıyla ilgili birebir bilgiler bulunmaktadır. Hangi eyaletlerden kimlerin komutasında kaç asker toplandığı hakkında verilen bilgiler müellifin verdiği bilgilerle örtüşmektedir.¹¹

Bu bilgiler ışığında müelliften bahsederken Musaffa Mehemed dememiz daha doğru olacaktır kanaatindeyiz. Çünkü eserin içinde bu ismin geçmesi, arşivde bunu destekleyecek bilgiler bulunması düşüncemizi desteklemektedir.

2.2. Müellifin Hayatı

Yazarın lâkabı olan "musaffa" kelimesine gelince, bu kelimenin sözlük anlamı: tasfiye edilmiş, süzölmüş, yabancı maddelerden ayrılmış anlamındadır. Bir kâtibin böyle bir lâkap alması onun başarılı biri olduğunu düşündürmektedir.

Yazar eserinde divân-ı humâyûn kalemî gedikli kâtiplerinden olduğunu belirtmektedir. Uzun zamandan beri kalem kullandığını, geçmiş sultanlar döneminde savaşlarda verilen emirleri incelediğini bildirmektedir. Yine kendisi sefer sebeplerini, savaş sırasında çıkarılan kanunları anlayabilecek tahsile sahip olduğunu belirtir.¹² Bu bilgiler bize müellifin iyi bir tahsil gördüğünü ve algısının kuvvetli olduğunu gösteriyor.

Müellif, Hekimoğlu Ali Paşa'nın vazifede bulunduğu sıralarda (Zilka'de 1144 - Safer 1148=M.10 Mayıs 1731 - Haziran 1735) gedikli zeametinden elde ettiği gelirin kendisine yetmemesi üzerine hükûmete müracaat etmiştir. Yenişehir sancağında 14.000 akçelik timarın kendisine verilmesini talep etmiştir. Bu tâlebi Hekimoğlu Ali Paşa tarafından kabul edilmiştir. Bu durum müellifi çok sevindirmiştir ve İstanbul'da bulunan ailesinin bu parayla geçineceğini belirtmiştir.¹³

¹⁰ BOA, A.RSK, 1588 numaralı defterin 14, 49, 54, 60, 69, 76 no.lu sayfalarından

¹¹ BOA, A.DVN.MHM, 950 numaralı defterin 12, 13, 18, 19, 20, 21, 25, 26, 27, 28, 29 no.lu sayfalarda

¹² bk.19a

¹³ bk.40a

Sava nehrine köprü yapıldığı esnada birkaç küttap efendiler ile gidip durumu temâşa ettiklerini belirtiyor.¹⁴

Musaffa Mehemed Efendi Ali Paşa'nın emrine me'mur edilen görevlileri sayarken kendisinin de beğlikçi, yani divân-ı humâyûn kaleminin reisi ve divân-ı humâyûn ruus kisedarlıkları vekâleti ile ta'yîn edildiğini kaydetmiştir. Buradan rütbesinin yükseldiğini anlıyoruz. Ayrıca bu göreve kendi isteğiyle değil atanarak gelmiştir.¹⁵

Vezir-i a'zam Mehemed Paşa 'azl edildikten sonra yerine Tevki'î Ahmed Paşa vezir-i a'zam olmuştur. Yeni vezir-i a'zam, Ali Paşa'yı ser'askerlikten 'azl etmiş, Şam Valiliği ve Mîr-i hâclık ile görevlendirmiştir. Belgrad'daki görevi biten müellif hızla İstanbul'a hareket etmiş vesikaları yerine teslim ettikten sonra derhal katiplik hizmetine başlamıştır.¹⁶

Müellif, Vezir-i a'zam Ahmed Paşa'nın Ali Paşa'yı Şam valiliği'nden 'azl edip Van valiliğine atmasını eserinde yorumlamıştır. Ahmed Paşa'nın garazkâr bir tavır sergilediğini düşünmektedir.¹⁷ Ali Paşa'ya olan sevgisini yazdıklarından anladığımız müellif, Ali Paşa'ya yaptıkları yüzünden Ahmed Paşa'yı sevmemektedir. Diğer devlet ricâli için kullandığı kelimeleri Ahmed Paşa için kullanmamaktadır.

Müellif zeamet ve timar sahiplerinin göndereceği yardımcı kuvvetler ve seraskerlikle ilgili gelirleri Ali Paşa'ya bildirmek üzere reisülküttap vekâleti göreviyle Üsküdar'dan yola çıkmıştır. Bu sırada İran kuvvetleri Erdelan eyaleti yakınlarında görülmüştür. Diyarbakir cânibinde ortakol seraskerliği Ali Paşa'ya verilmişti; fakat maiyyetinde eyalet askeri yoktu. Rumeli eyaletindeki elviye mutasarrıfları, zeamet ve timar sahipleri onun maiyyetine ta'yîn edilmişlerdir.¹⁸

Nâdir Şah, Osmanlı Devleti ile arasındaki husûmete son verince anlaşma yapılarak Şah İran'a dönmüştür. Kış da geldiğinden asker kışlalara çekilmiştir. Bunun üzerine Ali Paşa Şat

¹⁴ bk.41b

¹⁵ bk.58a

¹⁶ bk.78b-79a

¹⁷ bk.83a-83b

¹⁸ bk.88b-89b

sahilindeki Hacı İsa karyesinde konaklamıştır. Musaffa Mehemmed'e de buraya yakın Keçi karyesinde konak ta'yîn olunmuştur.¹⁹

Eserin son sayfasında müellif, Ali Paşa'nın vefatından bahseder ve onun tavsifini yapar.

2.3. Kıt'a-min Tarih-i Sultan Mahmud b. Mustafa;

Agâh Sırrı Levent'in Gazavât-nâmeler adlı eserinde üzerinde çalıştığımız bu kitabın adı "Belgrad ve Adakal'a Sefer ve Zaferi" şeklindedir. Eserde Adakal'adan bahsedilen kısım çok az ise de Agâh Sırrı Levent yazmaya bu ismi vermiştir.

Ahmed Kızılgök A.Ü.ndeki nüshanın başlığının "Sultan Mahmud-ı Evvel Zamanındaki Vekayi'-i Harbiyyeden Bâhis Üç Risale" olduğunu bildirmektedir; fakat belirttiğimiz gibi bu nüsha belirtilen kütüphanede bulunamamıştır.

İ.Ü. nüshasına "Belgrad Fetih-nâmesi" denebilir. Topkapı Sarayı nüshasının ismi "Kıt'a-min Tarih-i Sultan Mahmud b. Mustafa" şeklindedir.

2.4. Nüshaları:

Eserin tesbit edebildiğimiz iki nüshası vardır. Yabancı kütüphanelerde başka nüshasına rastlamadık.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar No: 368/1'deki nüshanın tavsifi şu şekildedir: Kitap açık kahverengi bez ciltlidir. İki kısımdan oluşmaktadır. I. kısım "Musaffa Mustafa Efendi" başlığıyla verilmiştir. 1b'den 60b'ye kadar devam eder. 61a boş bırakıldıktan sonra 61b'de Münif Mustafa Efendi'nin kaleme aldığı kısım başlamaktadır. Bazı kelimelerin üstleri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Kitap 76b'de bitmektedir. Kitabın başında sonradan ilave edildiği anlaşılan "1152 Senesi Belgrad ve Adakal'a Seferi ve Zaferi" tanıtıcı yazısı

¹⁹ bk.96a-96b

okunmaktadır. İlk sayfa yazar adıyla birlikte 16 satır, son sayfa 7 satırdır. Diğer sayfalar 19'ar satırdır.

Topkapı Sarayı Revan kitaplığındaki nüshanın tavsifi de şöyledir: Kitap açık kahverengi deri ciltlidir ve iki kısımdan oluşmaktadır. I. Bölüm 1b'den 99b'ye kadar devam etmektedir. 1b'den önceki sayfada mühür ve “Kıt'a-min Tarih-i Sultan Mahmud b. Sultan Mustafa” ibaresi yazmaktadır. İstanbul Üniversitesi nüshası Topkapı Sarayı nüshasının 75b, satır 7'sinde sona ermektedir. Buraya kadar olan kısımda, her iki nüshada da Belgrad'ın fethi ve yapılan anlaşma yer almaktadır. Müellif bu kısımdan sonra da anlatmaya devam etmiş ve olayları 1744 senesi başlarına kadar getirmiştir. Bu İ.Ü. nüshasının tamamlanmadığını düşündürmektedir. Bu yüzden Topkapı Sarayı nüshasını muteber nüsha kabul ettik. 100a-210b arasında Münif Mustafa Efendi'nin yazdığı kısım başlamaktadır. İlk sayfa besmele ile birlikte 16 satır, diğer sayfalar 17'şer satırdır.

2.5. Eserin Muhtevası

Eser esas olarak Osmanlı ordusunun İstanbul'dan hareket edip Hisarcık'a gelişi, buradaki savaş ve 1739 Belgrad anlaşmasından bahseder. Anlaşmanın maddeleri, dönemin devlet ricâli, aziller, tayinler ve özellikle Ali Paşa'dan eserde bahsedilmektedir. Ali Paşa'nın Ahmed Paşa tarafından seraskerlikten alınıp önce Şam eyaletine oradan da Van eyaletine gönderilmesi, İran'ın durumu ve nihayet Ali Paşa'nın ölümü ve tavsifiyle eser biter.

2.6. Kaynakları

Yazar sefere bizzat katılmış olmakla beraber bazı olayların anlatımında duyduklarından faydalanmıştır. Eserin 19b-24a varakları arasında “Bosna dilaverlerinden bazıları kefare tarihlerinden tercüme eylemişlerdir” diyerek duyduklarını da eserine almıştır. Bu kısmın üslubu diğer yerlerden ayırdedilir derecede farklıdır. Dil son derece sadedir ve cümleler çok kısalmıştır. Hisarcık savaşı sonundaki ölü ve yaralı sayılarını verirken de “nakl olunmuştur” veya “rivâyet olunmuştur” diyerek duyduklarını zikretmiştir. Müellifin faydalandığı yegâne kısım buralardır.

2.7. Eserin Önemi

Müellif sefere bizzat katılmıştır ve kâtip olarak çeşitli vazifelerde bulunmuştur. Kendi ifadelerinden, yeteneği takdir edilen bir kâtip olduğunu anladığımız yazarın belirttiği bilgiler tabii ki son derece önemlidir. Anlattığı olayların birçoğuna şahit olmuştur. Devlet görevlisi olarak “gördüm”, “yazdım” şeklindeki ifadeleri eserinin kıymetini arttırmaktadır. Köprü inşası sırasında birkaç kâtip arkadaşıyla bina yapımını izlemeye gitmelerinden bahsetmesi şahitliğini ortaya koymaktadır.

2.8. Diğer Eserlerle Mukayesesi

Döneminde yazılan diğer eserlerle karşılaştırıldığında Musaffa Efendi'nin bakış açısı anlaşılmaktadır. Dönemin vak'anüvisi Subhi, Tarih'inde ve Belgrad Vekayi'-nâmesi'nde Belgrad'ın fethini ve yapılan anlaşmayı anlatmıştır. Subhi vak'anüvis olduğu için kullandığı dil daha resmî ve ağırdır. *Tarih*'inde Belgrad seferi muhtasar olarak yer alan Subhi'nin *Belgrad Vekayi'-nâmesi* adlı eserinde konu daha tafsilatlıdır. Eserini bu döneme ayıran müellifimizin eseri de ayrıntılıdır.

Münif Mustafa Efendi'nin eseri çok daha muhtasardır. Eserde manzum kısımlar da yer almaktadır. Ragıp Paşa da dönemi yaşayan yazarlarımızdandır. Onun eseri Özellikle sulh görüşmeleri bakımından ayrıntılıdır. Münif Mustafa Efendi ve Ragıp Paşa eserlerinde manzum kısımlara ağırlık verdiklerinden dilleri oldukça süslüdür.

Bu dört müellif çağdaş oldukları için birbirlerinin eserlerinden faydalandıkları düşünülemez. Müellifimizin eseri ise I. Mahmud dönemini anlatan ilk elden kaynaklardan olduğu için dönemi inceleyecek araştırmacıların muhakkak görmesi gereken eserlerdendir.

2.9. Eserin Dili

Müellifimiz bir XVIII. asır yazarıdır. Dilini değerlendirirken bu bilgiyi göz önünde bulundurmalıyız. Dönemde kullanılan dil son derece ağır, süslü bir dildir. Buna mukabil yazarımızın basit ifadeler kullandığını söyleyebiliriz. Dilinin ağırlaştığı kısımlar yok değildir, özellikle yazıma başladığı, giriş kısmı diyebileceğimiz bölümde oldukça ağır bir dil kullanmıştır. Devlet ricâlini övmeye ve bazılarını yermede kullandığı üslup da

ağırlaşabilmektedir. Yer yer Arapça ve Farsça kelimeler de kullanmıştır. Bazı yerlerde âyet ve hadislerle ifadesini kuvvetlendirmiştir. Zaman zaman da beyitlerle ifadesini zenginleştirmiştir.

2.10. Metin Tesisinde İzlenen Yol

Metin transkripsiyonu yapılırken esas metne sâdık kalınmıştır. Nüsha farkları dipnotlarda gösterilmiştir. Esas kabul ettiğimiz nüshadaki eksiklikler diğer nüshadan alınarak tamamlanmıştır ve bu da dipnotlarda gösterilmiştir. Amacımız esas kabul ettiğimiz metnin sadece çevirisini vermek değil, metni en iyi şekliyle ortaya çıkarmaktır.

Çeviride basit transkripsiyon kuralları uygulanmıştır. Uzun (i) ve (u) î,û şeklinde, ayın ve hemze de (‘), (’) şekillerinde gösterilmiştir. Kalın (a),(ı) ve (u) da (ā), (ī), (ū) şekillerinde gösterilmiştir.

Kıt'a min-Tarîh-i Sultân Mahmûd-ı Evvel

Bismillahirrahmanirrahim

(1b) Ost ser-tâc-ı kelâm-ı kadîm hamd ü sipâs ve şükr-i bî-kıyâs ol zât-ı müte'âl ve Hüdâ-yı lâ-yezâle ki sipihr-i 'azâmetinde Cibril-i 'akl pervâz itmez ve gene hikmetine kemend-i efkâr irmez ve durûd-ı ihlâs inzimâm-ı mahabbet-disâr ya'ni Sultân-ı enbiyâ-i bi'set ihtitâm ve Resûl-i hafızîn-i melâik-i huddâm 'aleyhi efdalü's-salavât ve ekmelü's-selâm cânibine olsun ki menşûr-ı câh-ı nübüvveti tuğrâ²⁰-yı (وما ارسلناك الا رحمة)²¹ ile 'unvân tırâz ve berât-ı i'tibârî (لولاك لولاك لما خلقت الافلاك)²² ile müselleme ve dibâce-i sûtûr-ı âyât-ı meşhûnu (وما النصر الا من)²³ ile mu'azzez ve mükerremdir. Siyyema Sultân-ı Selâtîn-i cihân ve güzîde-i havâkîn-i memâlik-i Osmâniyân hâliyen pâdişâh-ı İslâm olan Sultân ibn Sultân ve Hâkân bin Hâkânü el-Gâzi Sultân Mahmûd (2a) Han bin Sultân Mustafa Han edâme'allâhü te'âlâ 'ömruhu ve devletühü ilâ intihâi'z-zaman ve inkirâzi'd-deverân hazretlerinin eyyâm-ı sa'âdet-encâmalarında vetîre-i ecdâd-ı 'izâmları üzere Üngürüs seferlerinden bin yüz elli bir senesinden berü bi-'avnihi sübhanihi ve te'âlâ vâkî' olan sefer-i hümâyûn-ı nusret-makrûnlarında zuhûr iden vekâyi'-i sefer-i nusret-eserden 'alâ-vechi'l-icmâl bir mikdârı²³ tahrîr ü beyâna şürû' olunmağın elli bir senesinde vâkî' olan vekâyi'-i

²⁰ tuğrâ-yı R : -Ü

²¹ Kur'an: 21/107; "Seni ancak insanlığa rahmet olarak gönderdik"

²² Kur'an: 3/126; 8/10; "Yardım ancak Allah'tandır"

²³ mikdârı R: -Ü

nusret-makrûndan bi-‘avni’l-Melik’l-müte‘âl sene-i mezbûrada Vezîr-i a‘zam ve Serdâr-ı Ekrem Yeğen Mehemed Paşa hazretleri Nemçe Çasarı’nın rûy-ı nehr-i Tuna’da bu kadar zaman bezl-i hazîne ile ibnâ ve sûretâ memâlik-i menhûsesine ülkât olmak üzere istihkâm virdiği Ada-i Kebîr Kal‘asını destyârî-i ‘inâyet-i Bârî ile eyâdî-i a‘dâ-yı bed-kârdan nez‘ ü tahlîs eyledükten sonra sene-i mezbûrada ‘asâkir-i İslâm’a (2b) makarr u meştâ Âsitâne-i sa‘âdet-âşiyânede olmak üzere Hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn sâdır olmağın mâh-ı cemâziyelâhırın on dördüncü gününde Niş Sahrâsı’ndan hareket ve mâh-ı receb-i şerîfin onuncu gününde Âsitâne-i Sa‘âdet’e varup mukaddemâ vezîr-i a‘zâm ve dâmâd-ı muhterem-i şehriyârî iken maktûlen vefât iden İbrahim Paşa merhûmun sarâyına nüzûl ve sene-i âtiyede mukaddemâ bağıteten nakz-ı ‘ahd ve fesh-i sulha mübâderet ve iki cânibden memâlik-i İslâmiyye su-i kasd fikr-i fâsidinde olan Nemçe ve Moskov melâ‘înlerinin üzerlerine her cânibden sefer-i hümâyûn-ı nusret-makrûn musammem ve muhakkak olmaktan nâşî hengâm-ı şitâda tedbîr-i levâzım-ı sefer ve techîz ü tertîb-i mühimmât ve ‘asker ve Rumeli ve Anadolu câniblerinde olan vüzerâ-yı ‘izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm ve ümerâ-i eyâlât u elviye ve sâir esnâf-ı ‘askeriyyeyi nevrûz-ı fîrûzdan mukaddem Edirne Sahrâsı’nda ordu-yı (3a) hümâyûna mülhak ve mülâkî olmalarıçün evâmîr-i ‘âlîşân ısdâriyle da‘vet ve mâh-ı zilkadenin on sekizinci cum‘a günü ‘ulemâ ve meşâyih efendiler ve sâir erkân-ı devlet ve ekâbir-i saltanât vezîr-i a‘zam

sarâyına cem' ve mu'tâd üzere tug-ı zafer furûg-ı Âsafîyi ihrâc ve mâh-ı zilhiccenin on üçüncü gününde vezîr-i a'zam-ı müşârün-ileyhin ba'zı recâl-i devlet ve rü'esâ-yı 'asâkir ve zâbitân ile hüsn-i imtizâcı olmak sebebiyle vezâretten 'azl ve mühr-i vezâret güzîde-i vüzerâ-yı pâdişâh-ı İskender-câh ve müntehâb-ı vükelâ-yı şehin-şâh-ı memâlik-penâh mürettib-i merâtibü'd-Devleti'l-Aliyye ve mükemmil-i nâmûs-ı saltanât-ı seniyye mukaddemâ Vidin ve İrşeve câniblerinde sipehsalâr-ı 'asâkir-i İslâm²⁴ olan el-Hâc Mehemed Paşa hazretlerine 'avâtıf-ı 'aliyye-i Husrevânedan ihâtâ ve ihsân ve irsâl olunup lâkin mevsim-ı bahâr hulûl ve a'dâ-yı bed-kâr 'asâkir-i menhûsesin kışladan çıkarup taraf taraf (3b) serhaddât-ı İslâmiyye'ye su-i kâsd idecekleri ihtimâlden ba'id olmamaktan nâşî rikâb-ı hümâyûnda sadâret-i 'uzmâ ve vekâlet-i kübrâ kâim-makâmı Vezîr-i Mükerrerem Ahmed Paşa hazretleri vezîr-i müşârün-ileyhe Sancag-ı Şerif'i karşı getirüp yed-i müeyyedlerine teslîm eylemek üzere me'mûr ve ta'yîn olunmağın deryâ kapudanı Vezîr-i Mükerrerem Süleyman Paşa hazretleri vezîr-i müşârün-ileyhe gelince vekîl-i kâim-makâm-ı 'âli-makâm nasb ve mâh-ı muharremü'l-haram'ın gurre-i garrâsından bi'l-cümle ocaklar recâli ve 'umûmen kapı kullarıyla Davud Paşa Sahrâsı'ndan hareket ve mâh-ı mezkûrun sekizinci cum'a günü Darü'n-nasr ve'l-meymene olan Edirne'ye bir buçuk sâ'at mesâfe Kara Bayırlar kurbünde müretteb olan yemeklikde

²⁴ İslâm Ü: -R

vezîr-i a'zam ve serdâr-ı ekrem müşârün-ileyh hazretleri alem-i nusret-tev'em-i Resûl-i kibriyâyı istikbâl ve telsîm ve alaylar tertîb olunmağın Edirne'ye dühûl ve صرق meydanına darb-ı ârâm olunan otag-ı sa'âdet- (4a) nitak-ı Asâfanelerine nüzûl ve irtesi gün kâ'im-makâm paşa hazretleri cânib-i Asitâneye 'avdet ve 'azîmet ve çün ser-'asker-i devlet-bâr mühr-i hümâyûn ile kâm-kâr oldular. Bir müddet Edirne'de meks ve Bender ve Kırım câniblerine ta'yîn olunan 'asâkirin bir an akdem irişmeleriçün te'kîd ve isti'câllerini hâvî sâdır olan evâmîr-i şerîfeyi mübrem ve mukaddem mübâşirler ile irsâl ve mâh-ı saferü'l-hayrın gurresi tarihinde Edirne'den nehzat ve hareket ve savb-ı maksûda 'atf-ı 'inân-ı 'azîmet birle mâh-ı mezkûrun on beşinci günü Sofya Sahrâsı'na gelüp darb-ı hıyâm ve vaz'-ı i'lâm birle karar, lâkin sene-i mezbûra bahârı sinîn-i âhireye kıyâs olunmayup şiddet-i şitâ ezyed ve kesret-i berf ü bârân sebebiyle Anadolu cânibinden me'mûr-ı 'asâkirin irişmeyecekleri meczûm olmağın Sofya Sahrâsı'nda atları çayırlatmak üzere karâr ve sâbıkâ Karaman Vâlisi olan Vezîr-i Mükerrer Memiş Paşa (4b) hazretleri Sofya'da bulunduğuna binâen ma'iyetine beş binden mütecâviz 'asker ta'yîn ve Cisir-i Morova 'ya varup anda müctemi' olan 'asâkir-i İslâm ile ittifâk u ittihâdıyla ve etrâf u enhâya ihâle-i çeşm ü gûş birle hıfz u hırâset-i memleket ve def'-i şerr u şûr a'dâ-yı bed-tiynetde tekayüd u ihtimâm eylemek üzere ta'yîn ve irsâl ve birkaç gün mürûrundan sonra havalar tahsîl-i letâfet itmeğın atlar bir mikdâr çayırın alup ve etrâftan

ta'yîn olunan 'asker dahi peyder-pey gelüp ordu-yı hümâyûna dâhil olmalarıyla Sofya'dan dahi hareket ve Niş Sahrâsı'na nüzûl ve ikâmet üzere iken gerüden gelecek toplar ve havanlar irişüp yevmen fe-yevmen ecnâs-ı 'asâkir alayların gösterüp ordu-yı hümâyûna mülhak ve mülâki ve vakit dahi hulûl itmekten nâşî Nemçe Çasarı'nın 'asâkir-i menhûsesine başbuğ olan Valis General nâm mel'ûn mevkib-i hümâyûn-ı İslâm'ın Niş Sahrâsı'na şeref (5a) -bahşây-ı nüzûl eyledüğün haber almağla Belgrad Kal'ası'nda müctemi' olan yüz elli binden mütecâviz melâ'în-i hâsirîn ile kal'adan²⁵ hurûc ve kemâl-i 'ucb u gurûruyla Vıraçar sahrâsı'na gelüp lenger-endâz sahrâ-nişîn-i ikâmet üzere olduğun mîr-i mîrân-ı kirâmdan Yagodine Muhâfızı Hasan Paşa 'arz ve bi'l-cümle zâbitân-ı 'asâkir-i İslâm mahzarlarıyla i'lâm ve inhâ eylediklerinde Ordu-yı hümâyûnda mevcut olan vüzerâ-yı 'izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm ve bi'l-cümle recâl u erkân-ı devlet ve rü'esâ-yı 'asâkir-i nusret-şî'âr ihzâr ve otag-ı sa'âdet-nitâk-ı Asâfanede hâlka²⁶-i cem'iyet-i müşâvere olundukda hazret-i serdâr-ı 'âlî-tebâr cümleye tevcîh-i hitâb idüp küffâr-ı hâkisarın 'asker-i hezîmet-medârının serdâr-ı murdârı olan General-ı mesfûrun ber-minvâl-i meşrûh 'ucb u gurûruyla bu hengâm-ı hayr-encâmda zuhûrın evvel emîrde cümle i'lân ve işa'ât ve ser 'askerliğim takribiyle (5b) birkaç seneden berü bu câniblerde olmak hasebiyle melâ'în-i hâsirîn 'asâkir-ı makhûre

²⁵ "müctemi' olan yüz elli binden mütecâviz melâ'în-i hâsirîn ile kal'adan" bu kısım Ahmed Kızılgök'te yok.

²⁶ hâlka R: - Ü

ve menhûsesi memâlik-i İslâmiyândan ne semte ve ne cânibe teveccüh ü ‘azîmet iderler ise ‘avn-i ‘inâyet-i Bârî ile hamden sümme hamden makrûren ve müdemmeren ‘avdet ve işbu zuhûr iden gürûh-ı mekrûh-ı bed-âyîn darb-ı guzâta tâkat getüremeyüp bakiyyetü’s-süyûf-ı guzât olan melâ’în-i müfsidîn olmalarıyla (الاية: ياايها الذين آمنوا جاهدو فى سبيل الله حقّ جهاده)²⁷ emrine imtisâlen el-yevm mevcûd olan ‘asâkir ile ‘ale’l-fevr üzerlerine varup “sebîl-i dîn-i mübîn ve uğûr-ı Devlet-i Aliyye-i ebed-karîn için düşmen-i dînden ahz-ı intikâm ve tertîb-i esbâb-ı fevz u nusretde kemâl-ı sa’y ü ihtimâm birle a’dâya sille²⁸-i şimşîr-i kahr u istîsâl ider misiz yohsa ‘askerin kusûru gelmesine tevakkuf itmek mi münâsiptir” didikte cümlesi, “biz sâdır olan fermân-ı ‘âlîye mutî’ (6a) ve uğûr-ı hümâyûna cân ve baş fedâ itmiş bir tâife-i zu’afâ-yı muvahhidînz ve cümlemizin aksây-ı maksûdı ancak i’lâ-i kelimetullah-ı ‘ulyâdır böyle a’zam-ı gazâ ve ekber-i cihâddan gerü kalmak ve bu bâbda mikdâr-ı zerre beta’at üzere hareket itmek ihtimâlimiz yoktur” deyü cevâb²⁹-ı bâ-sevâblarında işâret-i hazret-i serdâr-ı ‘âlî-tebâr ile iftihârü’s-sülehâi’s-sâlikîn muhtârü’l-etkiyâi’l-vâsilîn meşâyih-i ‘uzmâdan ordu-yı hümâyûn şeyhi cümle ile dest-i perdâšta-i dergâh-ı Hazret-i Kibriyâ kılınup ‘azîm du’â ü senâdan sonra irtesi günü irsâl-i evâmîr-i du’a ‘asâkir-i İslâm’ın fevz u nusretleri için mu’tâd üzere du’âya müdâvemet ü iştigâl üzere olmalarıçün

²⁷ Böyle bütün bir âyet yok ama belirtilen yerlerden alınarak birleştirilmiş. Kur’an: 9/16; 22/78 “Allah yolunda O’na lâyük olacak şekilde gayret gösterin”

²⁸ sille R: selle Ü

²⁹ cevâb R: ecvâb Ü

evâmîr-i ‘âlîşân ısdâr ve irsâl ve ‘asâkir-i İslâm’a Belgrad’a varınca ber-vech-i pîşîn yirmi beşer günlük zâd u zahîrelerin ba‘de’l-edâ mâh-ı rebiülahirinin beşinci günü Niş’ten hareket meczûm ve musammem (6b) ve muhakkak olmağın iki gün evvel hâlâ Rumeli Eyâleti’ne mutasarrıf olup Niş muhâfızı vezîr-i dilîr ve düstûr-ı hoş tedbîr sa‘âdetlü Abdi Paşa-zâde Ali Paşa hazretleri sâir vüzerâdan ziyâde gayret ve hamiyeti ve sene-i sâbıkâda dahi Belgrad’a varup varoşın ihrâk ve katî çok kelle-i bî-dîn ve diller ile ‘avdet ve bahâdırlığı zuhûr ve vücûhuyla cümle vüzerânın mümtâz ve muhtârı olduğuna binâ’en bu def‘a dahi talî‘a-ı ‘asâkir-i İslâm yani çerhâya me‘mûr ve ta’yîn olunmağın ordu-yı hümâyûndan iki gün mukaddem Niş’ten hareket ve tayy-i menâzil iderek ordu-yı hümâyûn mâh-ı mezbûrun on beşinci günü sâha-i dârü’l-cihâd-ı Kal‘a-i Belgrad’a sekiz sâ‘at mesâfe olan Semendire Sahrâsı’na darb-ı hıyâm ve vaz‘-ı i‘lâm olunduğu hengâmede meğer mel‘ûn-ı mesfûr tabur-ı menhûsesin berren Virecay nâm mâhâlle ihrâc eyledükte bahren³⁰ dahi yedi ‘aded kalyonların (7a) donatıp ‘asâkir-i küffâr ile derûnların mâlâ mâl ve Nehr-i Tuna ile Hisarcık karşısına irsâl ve lenger-endâz mukâbele³¹-i Hisarcık oldukları yakînen müşâhede olundukta hazret-i sipeh-keş serdâr-ı kâm-kâr düşmenin keyfiyet-i hareketin tecessüs için sâyebânların ordu-yı hümâyûndan bir sâ‘at mikdârı ilerüye vaz‘ ve zuhûr iden sefâin-i a‘dâ-yı bed-kârı tard ve teb‘îd için topçuyân tâifesi

³⁰ A. Kızılgök’te nehren şeklinde.

³¹ A.Kızılgök’te mukâvele şeklinde.

‘umûmen topları ve havanları mukâbele-i sefâin-i düşmene getürmeleri için tenbîh ve fermân buyurulmağın toplar ve havanlar ve ta’yîn olunan ‘asâkir fevc fevc bi-hasbi’l-me’mûr nehzet ve ‘azîmet üzereler iken vürûd-ı haber be-câhib-i talî‘a-i guzât Vezîr-i mûkerrem Hazret-i Ali Paşa ilerüde mukaddemâ cüyûş-ı ‘asâkir-i İslâm olan vezîr-i müşârun-ileyh iki gün evvel Hisarcık’a nüzûl eyledükte râkib-i sefâin ve mahmûl-ı donanmayı bed-âyîn olan küffârı gördükte yanlarında olan ‘asâkir-i İslâm’ın (7b) bir mikdârı ile kethüdâları Hüseyin Ağa tuğlar ile ilerüye varup bir münâsib mahalle yani evvelki sene Belgrad’a gider iken³² nüzûl eyledikleri mahalde çendan meymenet müşâhede itmeleriyle mahall-i mezbûra haymelerin kurmak üzere ta’yîn ve irsâl iderler ve kethüdâ-yı ‘âlî-kadrları mûmaileyh dahi Hisarcık Kasabası’ndan geçüp mahall-i mezbûra teveccüh eylediklerinde mâhâll-i mezbûr sâhil-i Nehr-i Tuna’ya gâyet karîb ve küffârın sefâin-i sâlifül-beyânından top irişür mahal olup lâkin içlerinden bir mikdâr guzât mahall-i mezbûru dahi geçüp bir tepe üzerinde karâr ve küffârın sefâinlerin seyr ü temâşâ iderler gördükte kethüdâ-yı ‘âlî-kadr mûmâ-ileyh mezkûrlara tevcîh-i hitâb idüp “karşınızda olan küffârı görmez misiz, burası temâşâ yeri midir? Küffâr şimdi sefâinden topların efşân iderse hâliniz nice olur?” dedikte mezkûrlar “bizler vâfir zamândır bundayız küffâr (8a) bizlere top atmadı” derken küffâr-ı bed- fi’âl mahall-i mezbûrda ‘asker-i İslâm’ın gittikçe kesret

³² A.Kızılgök’te yok.

bulduğun gördüğü gibi fi'l-hâl sefâinlerinden 'asker-i İslâm üzerlerine bârân misâli alarga topların efşân iderler, bi-lutfi'llâhi te'âlâ birinin mûyine dahi zarar isâbet etmemekle ondan geçüp bir mahalle dahi varırlar. Küffâr yine mahall-i mezbûra dahi top dânelerin saçar anlar mukayyed olmayup mahall-i mezbûrun kurb-i civârına talî'a-i 'asker vezîr-i müşârun-ileyhin tuğların darb ve otagların vaz' ve serâpâ çadırların kurup ol esnâda talî'a-i 'asker serdâr-ı celâlet-iştihâr-ı müşârun-ileyh dahi mükemmel ve müretteb alay ile gelüp otag-ı nusret-makrûnlarına nüzûl ve karâr ve çün ahşam dahi irişür etrâf u eknafa karakollar ta'yîn ve sû-i düşmen-i dîne her taraftan ihâle-i çeşm ve gûş-i basîret üzere iken küffârın tabur-ı ma'kûsundan tahmînen on binden mütecâviz tâife-i müşrikîn karakola me'mûr olan (8b) 'asâkir-i İslâm'dan eyâlet-i Rumeli dilâverlerinden Köstendil ve Üsküp sancakları zu'amâ ve erbâb-ı tımâr üzerlerine hengâm-ı leyde sâ'at beşte iken hüçûm ve atlar ile ceng u cidâle şürû' eyledikleri tarafeynden endâhte olan tüfenkler sadâsı gittikçe tekarrub idecekleri³³ muhterik olan barutun ra'de misâl zuhûr iden şu'lesinden nümâyân ve bâzâr-ı muhâsama dem-be-dem revâç bulduğu âşikâr buldukta talî'a-i ser-bâzân-ı müşârun-ileyh Süheyl nâm esb-i³⁴ 'adv-şîkârlarına süvâr ve kethüdâları mûmâ-ileyh bir mikdâr 'asker ile sûretâ tecessüs-i ahvâl zımında mahall-i ma'rekeye vardıkta muktezây-ı diyânetleriyle meydân-ı muhârebede uğûr-ı dîn-i

³³ Ü.'de kelimenin üzerinde i'lân yazıyor.

³⁴ esb Ü: -R

mübîne cân virüp cân alan ser-bâzlara kafâdar ve cümleye baş-
buğ olup mütevekkilen ‘ale’llah reme-i küffâra at salup kimini
mecrûh ve kimini mezbûh eyleyerek ‘azîm ceng ü savaş ve
mücâhidler ser-efrâzı vezîr-i müşârun-ileyh dahi dest-i pâkların
kaldırup “ila-hâ pâdişâhâ ‘atâ bahşâ (9a) çâresâz havl u kuvvet-i
Skender bir bölük ümmet-i Muhammed zu‘afâsın yerindirme
bize meded ‘inâyet eyle” deyü mübârek gözlerinden yaş akıdup
bâr-gâh-ı Mevlây-ı müte‘âlden istimdâd ve ol esnâda Sivas
Beylerbeyisi mîr-i mîrân-ı kirâmdan Çeteci Abdullah Paşa dahi
irişüp alayların tertîb iderler iken ilerüde olan ser-bâzân,
Mısra³⁵:

“Cânâ ne kemterdir yolunda iderüz ânı dirîg”
mazmûnunca ikdâm ve ihtimâmlarına bi-‘avnihi te‘âlâ küffâr
tâkat getüremeyüp nesîm-i rüzgâr-ı nusret cânib³⁶-i
İslâmiyândan esmekle küffâr³⁷ perîşân ve bakıyyetü’s-süyûf
olan melâ’in-i hâsirîn tabur-ı makhûrları suyine şitâbân
itmeleriyle bu haber-i meserret-esere Semendire yurdunda
serdâr-ı ekrem bâlâda zikr olunan mahalde sâyebânda iken
vürûd eyledi. Vezîr-i müşârun-ileyh Ali Paşa’nın işbu gazây-ı
garrâyı tebşîr ü i‘lâm zımında irsâl eyledikleri mektûblarının
hulâsa-i mefhûmunda egerçe küffâr bi-‘avnihi sübhanihi ve³⁸
te‘âlâ (9b) ber-minvâl-i meşrûh münhezimen tabur-ı makhûrları

³⁵ mısra Ü: beyit R

³⁶ nusret cânib R: - Ü

³⁷ küffâr R: -Ü

³⁸ ve Ü: - R

câhibine karâr eylemişlerdir.³⁹ Lâkin tabur-ı makhûrda mahsûr reme-i hanâzîre çoban yani gürûh-ı makrûh-ı bed-âyînin serdâr-ı murdârı Vâlis General nâm kaltaban tek durmayup bu gece cümle süvâri ve piyâdesiyle ‘asker-i İslâm üzerlerine hurûc ve zuhûr eyleyeceklerin eğerce ahz olunan diller takrîr eylemişlerdir. Lâkin beher-hâl bu gece cümlesi şebhûn zımnında veyâhut vech-i âher ile ordu-yı İslâm’a hasâret fikr-i fâsidinde olmaları aaleb-i ihtimâldir. Bu bâbda gereği gibi gayret ve hamiyet lâzımdır deyü inhâ ve i’lâm itmeleriyle kâfile-i sâlâr-ı ‘asâkir hazret-i şehriyâr-i vezîr-i müşârun-ileyhin i’lâmları mefhûmu⁴⁰ ma’lûmları olduğu bâlâda beyân olunan vezîr-i müşârun-ileyhin gazây-ı garrâsın cümleye i’lâm ve herkes mesrûr u şâdân ve şükr-i Yezdân birle du’â ve niyâz eylediler. Lâkin kendilerü mübârek rîş-i sefidleri üzerine eşk-i çeşmelerin efşân eyleyerek guzât (10a) ve mücâhidlere ‘azîm du’â eyledükten sonra heman ol sâ’at tug-ı âsfânelerin kaldırup irsâl ve⁴¹ ‘asâkir-i İslâm peyderpey herkes ‘alem ve sancakların bilâ te’hîr şimdiden kalkup talî’a-i ‘asker-i İslâm Vezîr-i Mükerrrem Ali Paşa hazretlerine vakt-i ‘asrdan mukaddem irişsün ve hengâm-ı ‘asrda dergâh-ı âli yeniçeri⁴² ağası dahi bi’l-cümle kapukullarıyla bilâ-tevakkuf ta’kîb eylesün deyü fermân-ı kazâ-cereyânları sūdûr itmekle gürûh-ı ‘asker-i felek-şükûh fezây-ı âsûmânî ve sübül-i nâgihanî gibi küffâr üzerine doğru câhib-i Hisarcık’a

³⁹ A.Kızılgök’te itmişlerdir şeklinde.

⁴⁰ mefhûmu Ü: mefhûmları R

⁴¹ ve Ü: -R

⁴² yeniçeri Ü: yeniçerilerü R

yürüdüler. Tabl ve nekkâre⁴³ âvâzesi surna ve nefîr sadâsı âsumâna çıktı.

**Ordu-yı hümâyûnun Semendire'den hareketi ve Hisarcık
cânibine 'azîmeti ve gazve-i Hisarcık'ın icmâlen zikri
beyânındadır**

Çün 'asâkir-i İslâm vakt-ı dahve-ı kübrâdan hengâm-ı 'asra değın fevc fevc hareket ve 'azîmet eylediler. Yeniçeri ağası bi'n-nefs ahşâm namâzını edâ eyledükten sonra hareket ve kendüleri altıncı sâ'atte 'azîmetleri mukarrer (10b) olduğun inhâ ve cümleye i'lâm ve vakt-i mezbûrda sâye-i 'ilm-i nusret tev'em Hazret-i Resûl-i kibriyâda mevcûd bulunmaların tenbîh ve fermân buyurulmağın yeniçeri ağası ahşamdan ve kendilerü altıncı sâ'atte yerinden kalkıp rahşına süvâr olduğu gibi ibtidâ-yı emîrde mübârek ellerin kaldırup yüzün bâr-gâh-ı mevlâya tutup: "kerîmâ, perver-digârâ, pâdişâhâ, işbu müteveccih-i 'asâkir-i İslâm olan beyzâsının Habîb-i muhtereminin 'ilmi ve sâye-i nişîn olan zu'afâsına ve habîbine îmân-ı tâm ile tasdîk ve halka-i be-gûş olan hizmet-kârân ve zümre-i muvahhidînden ve işbu mukâbelemizde olan gürûh-ı müşrikîn senin ve habîbinin 'adûsu olmağla bu hengâmede envâ'-ı 'ucb u gurûr⁴⁴ ile zu'âfâ-yı ümmet-i merhûmeyi terzîl sevdâsıyla gelüp ümmet-i Muhammed'i hâkisâr sevdâsında olmağın işbu serhâddât olan

⁴³ A.Kızılgök'te negâre şeklinde.

⁴⁴ gurûr ile R: gurûruyla Ü

etfâl-i müslimîn ve kâffe-i nisvânın gözleri yaşı hörmetine bu anda yüzümüz⁴⁵ karasına bakmayup ‘avn ü ‘inâyetini dest-gîr ve tevîkîni bize refîk eyle” deyü meded ü ‘inâyet-i mevlâyı istircâ ve bi’l-cümle (11a) gözyaşlarını akıtarak âvâz-ı bülend ile tevhîd ve tekbîr-i a‘zam⁴⁶ olan kelime-i mu‘azzama (الله اكبر الله اكبر) لاله الاالله والله اكبر الله اكبر والله الحمد tekrâr iderek âgâze-i gülbâng-ı tevhîd ve bayraklar şakırdısı ve tabl u nekkâre âvâzesi ve atlar kişnemesinden zehreler çâk olup at ata , âdem âdeme şöyle muttasıl olmuştu ki hengâm-i leyl olmağla ortalarından hâlet-i ta‘dâdı gitmiş idi. Bu tarîkle âheste âheste yürüyüp tulû‘-ı fecre değin bir yerde ârâm olunmayup, çünkü fecr tulû‘ eyledükte bir mahalde bir mikdâr ârâm ve salât-ı subh ba‘del-edâ herkes rahşına süvâr vetîre-i⁴⁷ mezkûre üzere gidilirken Hisarcık’a tahmînen bir buçuk sâ‘at mahalle varıldıkta tekrâr haber âmed be-cânib-i hazret-i Ali Paşa müşârun-ileyhin silahdârları gelüp esnây-ı tarîkte serdâr-ı sipehsâlar-ı menkabet hazretlerinin pây-ı ikbâllerine yüz sürdükten sonra bu gece altıncı sâ‘atte bi’l-cümle a‘dâ-yı dîn kemâl-i kibr u kîn ile tabur-ı makhûrundan (11b) hurûc ve birkaç koldan ‘asâkir-i İslâm üzerlerine hücûm ve ân be-ân sûy-ı meydân-ı ma‘rekede bâzâr-ı cân⁴⁸ ceng ü cidâl kurulup gittikçe tahsîl-i germiyyet ve şiddet bulmak üzere olduğun haber virmekle hazret-i serdâr-ı kâm-

⁴⁵ A.Kızılgök'te yüzlerimiz şeklinde.

⁴⁶ tekbîr-i a‘zam Ü: tekbîr R

⁴⁷ Ü nüshasında bu kelimenin altına “âdet” kelimesi eklenmiş.

⁴⁸ cân R: -Ü ; A.Kızılgök'te bu kelime hâbdan şeklinde yazılmış.

kâr⁴⁹ sağ ve sol ve gerüden ‘askerin gelmesine bakmayup hemen at kaldırup ilgâr ile Hisarcık kurbünde olan cisiri mürûr u ‘ubûr ve deşt ü sahrâya im‘ân-ı nazâr eyledükte tamam sahrâ-yı mezbûrda farîza-i gazâ vü cihâd ikâmet olunmuş ve cümlesinin pîşgâhında talî‘a-i ‘asâkir⁵⁰-i müşârun-ileyh Ali Paşa şîr-i Yezdân sıfât-ı mücâhidân ve ser-bâzân-ı İslâm’a pîşrev ve serkaplan olup eyâleti ‘askeri ve kapısı halkıyla küffârı önüne katup şimşîr-i kahr u intikâm iderek gâh küffâra karışır ve gâh (الاية:) وان يكن⁵¹ (حرض المؤمنین علی القتال ان يكن منكم عشرون صابرون يغلبوا مأتین⁵² منكم الف يغلبوا الفین باذن الله⁵³ emr-i zü’l-celâlîsini kemâl-ı hulûs ve sıdk-ı (12a) niyet birle temessük ve kâse-i lebrîz-i cemce-i a’dâdan sehbâ-yı serhâb hûn doluların içmeğe serâgâz ve sâtur-ı sîne-şikâf-ı tîgıyla kassâb ve reme-i remende-i küffâra salup kimini mezbûh ve kimini mecrûh eylemeğe ikdâm-ı tâmm eylemişler. Ve cümle guzât-ı İslâm’ın sadây-ı gülbâng-ı tevhîd ve tekbîrleri eflâke çıkmış gördükte vezîr-i a‘zam hazretleri müşârun-ileyh Vezîr⁵³ Ali Paşa’nın bu makûle îfây-ı hâkk-ı nân u ni‘met ve icrây-ı merâsim-i ‘ubûdiyyet ve diyânet câygir zamîri olmaktan nâşî dîn-i mübîn ve uğûr-ı Devlet-i ebed kurbünde⁵⁴ ‘avn-i ‘inâyet-i Melik-i Kakhâr ile âmâde-i sihâm ve bu gûne a’dâ-yı dîn ve Devlet-i Aliyye’nin kahr ve idbâr-ı hâk olmasında gayurâne ve bahâdırâne zuhûra gelen revîş u etvâr ve cünbîş u

⁴⁹ kâm-kâr Ü:kâr-mekâr R

⁵⁰ asâkir Ü: asker R

⁵¹ Kur’an: 8/65; “Ey Peygamber! Mü’minleri savaş için hırslandır. Sizin sabırlı yirmi kişiniz onlardan iki yüz kişiyi yener. Sizin yüz kişiniz kâfirlerden bin kişiyi yener...”

⁵² Bu kısım âyet olmayıp âyet faydalanılarak yapılan bir dua cümlesidir.

⁵³ Vezîr Ü: -R

⁵⁴ A.Kızılgök’te karînde şeklinde.

ef'âllerine hezâr tahsîn ve âferinler ve hayır du'â iderek livâ-i hazret-i Kirdigârı keşîde-i vasf-ı nihâl⁵⁵-i 'asker yani dip alaya varup karâr ve derhâl sâyebânın getürdüp (12b) kendüleri rahşından inüp hâke yüzlerin ve gözlerin sürüp du'â ve niyâz ve bir taraftan gelen mecrûh ve dil ve kelle getirenlere mu'tâd üzere bahşışlerin ihdâ ve gûnâ-gûn istimâlet ile cenge tergîb iderlerdi. Ammâ yeniçeri 'askeri Devlet-i Aliyye'nin güzîde⁵⁶ ve cümleden ziyâde cengâver ve öteden beri nice gazavât ü cihâdda 'azîm hizmetleri sebkat etmiş bir pâk ve güzîde 'asker iken bu def'a ahşâmdan Semendire'den hareket ve cevfi leyde gelüp henüz çadırların kurup bir mikdâristirâhat itmeden küffârın kesreti sebebiyle Rumeli Vâlisi vezîr-i rûşen-zamîr müşârun-ileyh eğerçi erişmese rütbe-i inhizâma kadem basmışlar imiş. Tamâm gece piyâde gelüp ve ceng u cidâl ile bî-tâb ü tâkât ve bi-emr-i Hüdâ havâda germiyyet dahi kemâlde olmağla bir işe yaramayacakların me'mûl ve melhûz iken içlerinden ba'zıları Vezîr-i müşârun-ileyh Ali Paşa hazretleri kolundan ve ba'zıları dahi sâir koldan süvâri (13a) 'asker aralarından küffârın taburu önünde olan çarh-ı felek ta'bîr olunan âlâtların kırup kimi şerbet-i şehâdeti nûş ve kimi dahi diller ve ser-i maktû'lar ile 'avdet iderler idi. Bu hâl üzere beyne's-salâteyn olunca ceng olunup lâkin talî'a-i guzât-ı müşârun-ileyh Ali Paşa hazretleri küffâr-ı bed-likânın ibtidâ zuhûru sâ'at yediden beri dâimâ ceng u cidâlden bir an hâlî

⁵⁵ A.Kızılgök bunun ne'âl olması gerektiğini belirtmiş.

⁵⁶ A.Kızılgök'te gözünde şeklinde.

olmamağla bir mikdâr 'asker irsâli ile emrine takviyet verilmek rütbe-i vücûbda ve müşârun-ileyh tarafından dahi iltimâs olunmağın Enderûn ağalarından ve zu'amâ ve sipâh ve silahdâr ve sâir 'askerî tâifesinden techîz ve tedârik olunmak üzere iken küffâr ol hinde misâl-i henâzır toplanıp Nehr-i Tuna'yı almak sevdâsıyla Tuna cânibine tahrîk-i kademe birle sür'at-ı şitâb eyledikleri müşâhede olundukta bilâ tevakkuf sâyebânı kaldırıp küffârın matlûbları ve güzergâhları mahalle karîb bir tepe üzerine vaz' ve darb ve kendilerü (13b) dahi varup anda karâr ve su tarafını bu vechile sedd ü bend ve 'icâleten ba'zı mahallere toplar ve darbe-zanlar vaz' ve yerden tabur üzerine icrây-ı merâsim-i sanâyi'-i âteş-bâzî ile meydân-ı ma'reke temâm-ı şiddet bulmuşidi. Küffârın dahi 'avn u 'inâyet-i Rabbi'l-i 'izzet birle suya elleri irmeyüp sudan me'yûs ve mu'cize-i bâhire-i hazret-i Habîb-i Kird-gâr ile mecrûhları gittikçe kesret bulup Hersekler'den ve Cenerallerden ve zâbitânlardan kati çok melâ'în cân-ı hâbislerin îsâl-i nâr-ı cahîm eylediklerinden başka⁵⁷ mecrûhları dahi dem-be-dem mütezâyid olduğundan çendân küffâra dahi 'acz u fütûr semeresi zâhir olmuş idi. Hazret-i serdâr-ı cihângîr-i menkabet-ârâ yeniçeri ve sipâh ve silahdâr ağalarına zümre-i mezbûrundan tabur-ı makhûra yürüyüş için mukaddeme-i cüyüş yani serden-geçti ve dalkılıçlar tahrîri fermân olmuş idi. Anlar dahi tahrîre müsâra'at ve çün vakt-i 'asra değın bu hâl üzere 'arsa-i sûk-ı ma'rekede

⁵⁷ başka R: mâ'ada Ü

alış-veriş⁵⁸ mümted ve gālibiyet⁵⁹ (14a) kangı taraftan olduğu ma'lûm olmamış idi. Çün ikindi namâzı kılındı. Vezîr-i sâye-i himâyet vâye-i alem-i beyzâda müctemi' olan zümre-i küttâbdan ve gayriden me'mûr olanlar esvâr-ı Kur'aniyye'den Sûre-i Enfal ve Feth-i Şerîf kırâ'atine meşgûl ve ba'de'l-kırâ'at gerek serdâr-ı zafer-rehber ve gerek bi'l-cümle vüzerâ ve rü'esâ ve zâbitân ve zu'afâ-yı 'asâkir rûy-ı dîl- cûşları mihrâb-ı melekûta tutup "şehin-şâhâ, 'atâbahşâ, ilâhâ, kerîmâ, pâdişâhâ, çâresâzâ, ey Perverdigâr-ı cihân-âferin bilirüz siz ki va'd-i kerîminde sâdık ve mikdâr-ı zerre hilâf yoktur. Biz Peygamber-i zîşânının dil-beste-i fitrâk-i fermân-dârı ve halka begûş hizmetkârı olan 'isâbet-i mü'minîn ve 'asâkir-i muvahhidînden za'îfü'l-hâl olmağla makdûrumuz sarf eyledik. Bizim için meded ü 'inâyetini destgîr ve işbu gürûh-ı makrûh-ı küffâr-ı füccâra zafer-yâb-ı nusret pezîr eyle" deyü dest-i recâyı birvechile bâr-gâh-ı Mevlâyâya ref' eylediler ki, felekte melekler suda (14b) semekler du'âyı muvahhidîn hedef-i icâbete karîn olmasıçün velvele-i âmîn ile istid'â eylediklerinde şüphe yoktur.

Beyit:

İndi penhây-ı zemîne eser-i feyz-i Hüdâ

Çıktı tâk-ı feleğe velvele-i hayr du'â

mazmûnu üzere çün vakt-i 'asr hulûl ve tahrîri fermân olunan serdengeçtiyân ve dalkılıçlar gelüp sâyebân önünde mukâbele-i

⁵⁸ alış-veriş R: veriş-alış Ü

⁵⁹ A.Kızılgök'te mağlûbiyet şeklinde.

taburda alayların tertîb ve müheyâyâ ve harâret-i şems bir mikdâr teskîn ve ‘askere dahi bir mikdâr rutûbet gelmekle çâr-sûy-ı meydân-ı ma‘reke⁶⁰ her koldan gereği gibi revâc bulmağla başlayup, tamâm sâ‘at-i nücûmî üzere on sekiz sâ‘at ‘asker-i İslâm cân virüp cân aldı. Ve hak bu ki guzât-ı İslâm küffârın hizâsında sâbit kadem ve râsih dem olmakta aslâ kusûr eylemedikleriçün o Hallâk-ı bî-zeval Kur‘ân-ı Kerîmi‘nde (الإية:)⁶¹ va‘d-i kerîmâne-i kibriyâsın izhâr ve kulûb-ı (15a) küffâra havf u haşyet ilkâ ve mu‘cize-i Seyyidü‘l-kevneyn âşikâr olmağla düşmen-i dîn pâyidâr olamayup serdâr-ı murdârları mel‘ûn-ı mesfûr hemen ahşamdan hinto⁶² ta‘bîr eyledikleri ‘arabasına süvâr ve vâdî-i firâra şitâbân itmekle sâir melâ‘înin dahi ardına düşüp hengâm-ı mağribden karârı firâra tebdîl ve getürebildikleri kadar âlât ve eslihâ ve bir mikdâr topların alup bi-fazli‘llâh-i te‘âlâ makhûren ve müdemmeren ve münhezimen tabur-ı makhûrları cânibine sür‘at ve şitâb ve gün gurûb edince meydân-ı ma‘reke melâ‘înden ayag üzere bir ferd-i vâhid kalmadığı ‘ale’s-seher nümâyân ve bi-hamden lillâhi te‘âlâ şimşîr-i guzât-ı İslâm ayinesinden şâhid-i gülçehre-i feth ü zafer ruhsâra nümâ olduğu müşâhede oldukda serbâzân-ı İslâm küffârın ardlarından ayrılmayup irişdiklerinin işe yaramayanlarının kelle-i bî-devletlerin kat‘ ve kâbil-i istihdâm

⁶⁰ ma‘reke R: ma‘reke Ü

⁶¹ Kur‘an: 3/200; “Ey imân edenler! Sabredin, (kâfirlere karşı) dirençli olun, temkinli olun, Allah’tan korkun ki kurtuluşa eresiniz.

⁶² Macar menşeli araba

olanları seby ve istirkāk eylediler. Ol gün serdâr-ı ekrem hazretleri sayebândân otag-ı (15b) nusret-nitâklarına şeref-bahş-ı nüzûl ve gelen mecrûh-ı müslimîne ber-minvâl-i mu'tâd bahşış ve kânûnları üzere tekâ'üd ihsân ve alınan üsârâ ve dilleri kimesne ordu-yı hümâyûndan tutmayup berren ve bahren mecrûhlar ile gerüye irsâl eylemelerini tenbîh ve fermân olunduğun muş'ir münâdîler nidâ ve herkes aldıkları usârâyı kimi 'araba ve kimi sefâine tahmîl ve karadan ve nehr-i Tuna ile irsâl u tesyîre müsâra'at eylediler. Ve ba'dehu 'asesbaşı bi'l-cümle neferât ile bâ-fermân-ı 'âlî me'mûren lâşe-i murdâr-ı küffâr-ı füccâr meyânında olan ecsâd-ı pâk-i şühedâyı ayırup âyîn-i İslâm üzere defn eylemeğe dîvân-ı hümâyûn çavuşlarından birkaç nefer çavuşân ile irsâl olundu. Ve ol gün vüzerâ-yı 'îzam ve mîr-i mîrân-ı kirâm ve ümerâ-yı zevi'l-ihirâm ve bi'l-cümle rüesâ-yı zâbitân-ı 'asâkir-i İslâm gelüp mübârek bâd-ı gazâ ittiler. İbtidâen Rumeli vâlisi talî'a-i 'asker-ı zafer-rehber Vezîr-i müşârun-ileyh Ali Paşa hazretleri vezîr-i a'zam ve serdâr-ı ekrem hazretlerine gelüp mübârek-bâd ve serîr-i meserret me'nûslarıyla müşerref (16a) olmalarıyla ser-i sa'âdetlerine murassa' ve mücevher çelenk vaz' olunmağla sâirden mümtâz ve ser-efrâz olundu. Sâir vüzerâ ve mîr-i mîrân ve ümerâ ve zabitân dahi 'alâ-merâtibihim pâbûs-ı serîr-i meserret-me'nûslarıyla müşerref ve iki gün ârâm veistirâhat fermân olunmağla herkes çadırlarına 'azîmet eylediler. Ve ol gün işbu gazâ-yı a'zam ve cihâd-ı ekberin zuhûra gelen tebâşîr-

i sabâhü'l-hayr-i fevz ü nusreti 'ale't-tafsîl tahrîr u beyân eyleyerek ordu-yı hümâyûnda mevcûd olan Enderûn-ı hümâyûn kozbekçisi ile pâye-i serîr-i a'lâya 'arz u telhîs ve irsâl u îsâle tekayyüd ve ihtimâm olundu. İrtesi günü mü'minler 'îdi olan yevm-i cum'a olup yevm-i mezbûrda çünki ârâm uistirâhat fermân olunmağla gerüde kalan 'asâkire ve Bosna Vâlisine ve Diyârbekir vâlisi olup İrşeve ve Tımışvar cânibleri ser-'askeri Vezîr-i Mükerrrem Tos Mehemmed Paşa ve Tuna kapudânı hazretlerine başka başka evâmîr-i 'âlîşân tahrîr ve işbu gazâ-yı garrâyı her (16b) birlerine teşyîr ve i'lâm zımında "bundan böyle bir yerde ve bir mahalde kat'â meks ü ârâm itmeyüp bundan sonra ordu-yı hümâyûnun inşallâhü te'âlâ teveccüh ü 'azîmeti Belgrad-ı sengîn-bünyâd cânibine olup, kal'a-i mezbûra fi'l-asl kilîd-i memâlik-i mahrûsetü'l-mesâlik ve a'zam-ı ülkât-ı serhaddât ü memâlik olmağla bu hengâm-ı hayr-encâmde dest-yârî-i 'inâyet-i Bârî ile kal'a-i mezbûranin eyâdi-i a'dâ-yı bed-kârdân nez' u tahlîs-i girîbân a'zam-ı umûr-ı dîn ü Devlet-i Aliyye'den olup, evvel emirde 'avn-i Hakk ile feth u küşâdı esbâbına teşebbüs lâzime-i hâlden ve tevfîr u teksîr ve tekmîl u tedbîr-i levâzım u mühimmât ve leşker-i girân birle takviyet bu anda cümleye vâcib ve mütehattim olmağla, her birilerüniz uğûr-ı dîn-i mübîn ve Devlet-i Aliyye'de dâmen-i gayreti birkaç yerden der-miyân edicek vakitleri olmağla hâb u râhatı cümleiniz terk ve geceyi gündüze katup 'alâ-cenâhi'l-isti'câl bir kadem akdem ve bir sâ'at mukaddem gelüp sâha-i âsumân-mesâha-i Belgrad-ı

dârü'l-cihâda (17a) ordu-yı hümâyûna mülhak ve mülâkî olasız” deyü mufassal ve meşrûh yazılan evâmir-i ‘âlîşân-ı mübrem mübâşirler ile irsâl olundu. Ve ol gün şuhedâyı defne me’mûr olanlar gelüp anların kavli ve sâir sikât-ı sahîhatü'l-kelimâtın ihbârlarıyla rütbe-i sıhate resîde olmuştur ki, “gazve-i sahrâ-yı Hisarcık'ta îsâl-i ervâh⁶³-ı darü'l-cinân iden şühedâ-yı müslimîn için iki yüze bâliğ ve guzât-ı İslâm'ın tabanca-i şimşîr-i âteşbârlarıyla cân-ı habâis-âlûdlerin dârü'l-cahîme irsâl iden gürûh-ı müşrikîn sekiz binden mütecâviz ve ahz olunan usârâ beş bine bâliğ olmak üzere tevâtür olup, lâkin Belgrad Kal'ası 'avn u 'inâyet-i Rabbül-'ibâd ile feth u küşâd ve bunca zaman küffâr ile mahlût-ı ikâmet itmekle tafsîli inşâallâh-ı te'âlâ⁶⁴ zîrde beyân olunur. Esnâ-yı ikâmetimizde devlet-i çasarî ceneralleri ve beyzâdelerinin kavli üzere ma'reke-i meydân-ı Hisarcık'ta memâlik-i çasariyyeye tâbi' yedi 'aded Herseklerden ashâb-ı sikke-i mağşûş dört Hersek ve yedi ceneral ve yedi yüz nefer rüesâ ve zâbitân ve on binden mütecâviz (17b) hüsâm-ı zehr-âbdan ser-bâzân ile hâkisâr ve ahz olunan usârâ ile cümlesi on yedi bine bâliğ ve bunlardan gayrı mecrûhan Belgrad'a gönderilen yedi binden ziyâde olup ve mecrûh ve hâk-i helâke kadem basan füccârın ekseri 'unuklarından darb u cerh olunmuşlar idi” deyü nakl iderler idi. Ve gazve-i sahrâ-yı Hisarcık'ta zuhûr iden mu'cize-i Seyyidü'l-ebrâr 'aleyhi's-salâtü ve's-selâmdan menkûdür ki eyyâm-ı ma'reke-i Hisarcık'ta

⁶³ A.Kızılgök'te revâhı şeklinde.

⁶⁴ te'âlâ Ü:-R

‘asâkir-i İslâm küffâr ile ceng u cidâl üzere iken topçuyân tâifesi dahi sâhil-i Nehr-i Tuna’ya toplar uydurup sefâin-i düşmen-i dûzeh-i mekîn ile ceng iderler idi. Ve⁶⁵ ol esnâda topların yanında Hisarcık’a gelirler imiş. Esnâ-yı tarîkda bir hâlî mahalde etfâl-i nasârâdan bir mug-beçe yolun üst tarafına geçmiş ve önünde bir torba dolusu etmek komuş âvâz-ı bülend ile “beyaz etmek sūd gibi” deyü feryâd ider. Bu dahi mug-beçeye tevcîh-i hitâb idüp “bunda kime satarsın ‘asâkir-i İslâm olduğu mahalle niçün varmazsın” dedikte mugbeçe “ ya bu geçen ‘askeri (18a) görmez misin? Yola sığmaz iki sâ’attir belki yüz binden mütecâviz ‘asker geçti. Gerüden elân gelenin nihâyeti yok lâkin bunlar ‘Osmanlı ‘askerine benzemez ebtâl-i recâl ve ekseri esb-i gerdenkeş hevâya süvâr ve müstağrak-ı cebe ü cevşen olmuşlar, bunlar kimlerdir” deyü mug-beçe pîr-i mezkûrdan istifsâr ider ol dahi kıssa ma’lûmu oldukda sükût ider. Ve menkûldür ki, guzât-ı İslâm ihtiyât-ı beliğ ile müşâhede-i kutalay-ı küffâr ettiklerinde katl-ı Benî Adem ile kutalay-ı melâike ve recâlü’l-gaybı fark idüp (فاضربوا فوق الاعناق)⁶⁶ mefhûmunca ve ‘unuk-ı mufâsala isâbeti ile mürd olanları zahm-i leşker-ı melâike-i ‘izâmdır, deyü temyîz etmişlerdir. (هذا من فضل)⁶⁷ İşbu gazâ-yı garrâ a‘zam-ı gazavâttan olduğunda iştibâh yoktur. Selâtin-i mâziyyeden cennet- mekân firdevs-âşiyân merhûm ve mağfûrun-leh fâtihi Budin ve memâlik-i Üngürüs

⁶⁵ ve R: bu Ü

⁶⁶ Kur’an: 8/12; “...siz de boyunlarını vurun....”

⁶⁷ Kur’an: 27/40; “Bu Rabbi’nin fazlındandır.”

Gazi Sultân Süleyman Han ‘aleyhi’r-rahmeti ve’l-gufrân hazretlerinin eyyâm-ı nusret-karînlerinde merhûmân Âlî Efendi ve Peçevî merhûmun tarihlerinde tahrîr ü beyân (18b) ve şerh u ‘ayân eyledikleri üzere merhûm gâzi-i müşâr def‘â-i sâniyede Budim Kal‘ası fethine tevcîh-i ‘azîmet eylediklerinde Budim kralı bi’l-cümle gurûh-ı mekrûh⁶⁸-ı müşrikîn ü müfsidîne istimdâdı sebebiyle Nemçe ve Leh ve Macar ve İsveç kralları ve sâir milel-i Nâsâra Hersekleri ve cumhûr ve ‘umûmen Hersekleri birbirleriyle yek-dil ü yek-cihet ve ittifâk u ittihâd ile karşılayup Mohaç Sahrâsı’nda merhûm gazi-i müşârun-ileyhin vâki’ olan gazâsının işbu gazâ-i sâniisi olup Hakk sübhanehu ve te‘âlâ hazretlerinin işbu tabur-ı makhûr cenginde zuhûr iden ‘inâyet-i ‘aliyyesi ve lütf-ı hafiiyesi bilinmek mertebesinden dûr ve şükrünün edâsında bi’l-cümle ehl-i İslâm ‘âciz ve kâsırlardır. Bu cihâd-ı ekber ve a‘zam gazavât-ı selâtîn-i Osmaniyândan gazi-i müşârun-ileyhden sonra bir pâdişâh-ı ‘âli-câha müyesser olmamak gerektir. Gazi-i merhûm-ı müşârun-ileyhten sonra merhûm Sultân Mehemed bin Sultân Murad’ın Eğre gazâsı ser-levhâ-i gazavât-ı şahâne-i Osmaniyândan olup (19a) lâkin ahâlî-i tevârihin tahrîrlerinden müstefâd olan ol gazâlarda küffârın tu‘me-i şimşîr-i âteş-bâr-ı İslâmiyândan ‘alâ-vechi’l-taksîr kahr u idbâr olmaları bundan ziyâde olmasında baş olmaya lâkin bu rütbe-i ceng u cidâl on sekiz sâ‘at mümted ve mütemâdî olması vukû‘u rütbe-i derece-i sıhhate erişmemiştir.

⁶⁸ mekrûh R: -Ü

Bu hakîr-i kalîlü'l-bizâ'a çünki dîvân-ı felek 'unvân ki (?)⁶⁹ kâtiblerinden ve müddet-i medîd kaleme müdâvemetim olmak takrîbiyle selâtîn-i mâziyyenin eyyâm-ı gazâ ü cihâdlarında verilen evâmîr kuyûdâtına tetebbu' ve ekseriyâ tevârîh-i Osmaniyye ve seferler vukû'unda esbâb-ı gazâ ve cihâda vaz' u tertîb eyledikleri kavânîn-i müstahsenelerine nazar ve sarf-ı zihîn ile tahsîl-i ittila' ve vukûf u şu'urum olmuştur. Bu mertebe 'asker-i İslâm mukâbele-i a'dâ-yı bed-kârda sâbit kadem ve râsih-dem olmalarından nâşî on sekiz sâ'at mütemâdiyen ceng ve bu rütbe kesret ü vefret ile cem'iyet-i kefere târ u mâr olmak bu gazâ-yı garrâda vâkî' ve⁷⁰ ancak selâtîn-i Osmaniyanın hasâyıs-ı mahsûsalarından olduğuna kat'â (19b) iştibâh yoktur. Cenâb-ı Rabbü'l-'âlemîn bu ihsân-ı mevhûbe ile bunları selâtîn-i sâireden mümtâz ve ser-efrâz eylemiştir. Heman Hak sübhanehu ve te'âlâ şevketlü pâdişâhımız e'azza'llâhu ensârehu hazretlerinin hemîşe şevket ü iclâllerin yevmen feyven izdiyâd ve 'asâkir-i İslâmı hemvâre mansûr ve muzaffer eyleye, âmin. Bosna dilâverlerinden ba'zıları kefere tarihlerinden tercüme eylemişlerdir. Ba'zı evrâk-ı perîşândan ahz ve bir mikdâr dahi⁷¹ ceneraller takrîrinden bir makâle gerçi iltizâm mâlâ yüzem ise dahi bir mikdârın tahrîr idelim. Kefere tarihlerinde yazmışlar ki, çasarımız Devlet-i Aliyye ile 'asr-ı Sultân Ahmed Hânî'de sulh olup on dokuz sene tarafeyn

⁶⁹ A.K.'de bu kelime gedikli olarak yazılmış; fakat metinde okunamıyor.

⁷⁰ ve R: -Ü

⁷¹ dahi R: -Ü.

birbirleriyle mahabbet ve meveddet ve Türk pâdişâhı ve serhadlerde olan vezîrlerin taraflarından sulh u salâha mugâyir bir türlü hareketleri yok iken Moskovlu çariçesi Devlet-i ‘Aliyye ile beynlerinde mün‘akid olan sulhu fesh ve var kuvveti bâzûya getürüp iki külliyetli tabur çıkarup biri Azak Kal‘asın muhâsara ve birin dahi (20a) Kırım cânibine göndermekle bu haber sa‘âdetlü pâdişâha vardığı gibi etrâftan ‘asker gelmesine bakmayup tîz elden kırk elli bin piyâde ve süvâri tedârük ve ol vakitte baş vezîri olan Silahdâr Mehemed Paşa’yı irsâl ve⁷² ol dahi Nehr-i Tuna sevâhilinde İsakçı’ya vardıkta Moskovlunun taburu Azak Kal‘asın alırlar ve Kırım cânibine giden taburı dahi bir takrîb ile Kırım’a girüp Türk pâdişâhının Kırım cânibinde olan Kılburun ve Or Kapısı ve Gözleve nâm palankalarına zafer bulurlar. İçünde bulduklarını yağma ve palankaları âteşe ururlar ve andan Kırım Hanının pâ-yi tahtı olan Bağçesarây’a doğru yürürler ol esnâda Kırım Hanı Deşt-i Kıpçak tarafından Moskovlu’nun memleketi içünden Şirvan tarafına gitmiş imiş. ‘Avdet etmiş gelür iken haber almış ol dahi gelüp irişmiş lâkin Moskov⁷³ ‘askeri Bağçesarây’da hanın sarâyların âteşe urup kati çok esîr ve mâl ile Kırım’dan çıkup gittiler. Ve Tatar Han ardlarına düşüp bir mikdârın bıraktırır ve (20b) İslâm Giray Sultân dahi kati çok Tatar ile Moskovlu’nun ülkesine girüp yakar ve yıkar ol vakitte sa‘âdetlü pâdişâhın vezîri taburun gerüye gittiğın haber alır. ‘Asker tedârükünde iken çasarımız tarafından

⁷² ve Ü: -R

⁷³ Moskov R: Moskovlu Ü

İstanbul'da ikâmet üzere olan Talman nâm Balyoz-ı lâ'in Devlet-i Aliyye ricâline “eğer çasarımız bana izin verir ise mâbeynimize tavassut idüp sizi Moskovlu ile barışdırayım ve Azak Kal'asın size alıvereyim” der. Anlar dahi inanırlar ve çasara yazar ki: “sizin vâsitanız ile Devlet-i Aliyye Moskovlu⁷⁴ ile sulh olmak isterler eğer izin verirseniz⁷⁵ ben tavassut ideyim ve Devlet-i Aliyye 'askeri ol taraflarda olmağla varayım beynlerine girüp sulh ideyim. Devlet-i Aliyye'ye siz dahi bir dostluk itmiş olursuz” deyü kâğıdlar yazar⁷⁶ çasar dahi kendüye cenerallık pâyesi ve 'azîm iltifât eyledi ve “var barıştır” deyü izin verdi. Ol kâfir-i bî-dîn-ı mel'ûn dahi Devlet-i Aliyye recâline “işte bana çasar izin (21a) vermiş Moskovlu sözünden çıkmaz ben size her ne isterseniz Moskovlu'dan alıvereyim ve sizi sulh iderim” deyü şeytan sıfatlı kâfir aldatır ve anlar dahi gerçek sanup 'azîm ikrâm iderler ve mel'ûn ceneral oldum deyü İstanbul'da Rum ve Ermeni tâifesinden katî çok âdem peydâ ider ve kalkup gider ve Türk pâdişâhının vezîri ve 'askeri Bâba dağı'nda kışlada iken varırlar anları iğfâl ve izlâl ider lâkin Devlet-i Aliyye bu la'înin sözüne i'timâd itmemekle İngiltere ve İderland'a⁷⁷ balyozların gönderirler Ammâ bu la'în Moskovlu çariçesi bizim çasarımızın⁷⁸ akrabasıdır sözünden çıkmaz siz mukayyed dahi olman ve kimsenin sözüne bakman ben sizi sulh ederim ve

⁷⁴ Moskovlu Ü: Moskov R

⁷⁵ verirseniz R: virsenüz Ü

⁷⁶ yazar R: yazmağla Ü

⁷⁷ Nederland

⁷⁸ A.Kızılgök'te çariçemizin şeklinde.

Devlet-i ‘Aliyye’ye bir büyük hizmet ederim” der. Anlar dahi i’timât iderler ba’dehu çasara yazar ki “Türk’ün gāyet za’fı kemâldedir ve ‘askerleri Acem tarafında cümlesi helâk olmuş şimdi Bâba Dağı kışlasında dört beş bin ‘askerleri yoktur. Heman fırsat vaktidir. Murad ederseniz bir taraftan⁷⁹ Nemçeliyi (21b) dahi yürütürseniz Türk pâdişâhı aman deyüp Edirne’ye dek verir, sulh eder” deyü şeytan libâsını giyüp böyle igvâ verir ve kâğıdlar yazar ve kâğıdları çasara geldükte çasar dâmâdı olan Butornik Hersek’in oğlu nâm ceneral-ı murdâr-ı mel’ûn dahi çasarin damarına girüp izlâl ve neylediyse eyledi çasardan izin alup ‘asker çeküp Niş’e gelüp⁸⁰ Niş Kal’ası’na Sefitork cenerali ser-‘asker ve kendisi dahi bile irmesi mâh-ı temmuzun ibtidasından Belgrad’dan geçüp Niş Kal’ası’na varup muhâsara eyledi ve paşası Bender cânibinde iken boş kal’ayı aldı ve içüne on bin kadar Nemçe ve Sırf ve Macar ‘askeri koyup kendüleri gerü döndü. Belgrad’a geldi. Nemçe ‘askerinin bir mikdârın Bosna’ya giden tabura ve bir mikdârın Vidin cânibine giden tabura gönderdiler. Bosna’ya⁸¹ giden tabur varup Banaluka Kal’asını muhâsara eylediler. Kal’a ile varoşun arasında Virbas Suyu olmagla suyu geçüp kal’ayı muhâsara eyledükte köprüyü kestiler ve kal’ayı birkaç gün (22a) döğüp muhâsara ederken⁸² Bosna Vâlisi Ali Paşa kal’a tarafından geldi ve Nemçe ‘askeri karşı varup ceng ettiler. Nemçe ‘askerini sindirdiler. Yirmi bin

⁷⁹ Bir taraftan R : -Ü

⁸⁰ Niş’e gelüp R: -Ü

⁸¹ Bosna’ya Ü: Bosna R

⁸² ederken Ü: eylediler R

Hristiyan katl ettiler ve köprü olmadığından ‘asker kaçacak yer bulmayup kendilerün suya urdular. Kırk bin kadar Hristiyan tâifesi suya gark oldu ve sekiz bin kadar ‘asker ile Hırvat Bani⁸³ dahi Bihge⁸⁴ üzerine gitmiş idi. Anlar dahi bozuldu ve Vidin tarafına giden tabur dahi Vidin’e vardılar. İki diragmend gönderüp Vidin paşasından kal’ayı istediler. Ol dahi yanına getürmedi ve kendisi kal’adan çıkmadı. Türk’ün büyük vezîri ordusuyla İsakçı karşusunda Kartal Karyesi’nde idi. Bu haberler vardığı gibi Mehemed Paşa nâmında bir vezîr göndermiş idi. Ol gün geldi ve Vidin Paşası ânı ‘askere baş idüp gönderdi ve Vidin karşusuna dört regimend Nemçeli varmış idi. Anlar ile ceng ettiler. Nemçe ‘askerini kırdılar ve tabur beş sâ’at berüde Timok Suyu üzerinde idi. (22b) Gelüp suyu ildirüp ceng ettiler. Nemçe ‘askeri dayanamadı. Anda dahi on sekiz bin Hristiyan cânların cehenneme gönderdi ve Niş Kal’ası dahi Türkün başı boş akıncı ‘askeri gelüp muhâsara ve henüz yetmiş gün geçmemiş idi. Muhâfız kodukları Niş Kal’ası’nı Türk’e teslim ve Belgrad’a geldi. Başı kesildi ve Eflak içüne giren ‘askerin bir mikdârı Niğbolu karşusuna varmış idi. Niğbolu müsellimi nefîr-i ‘âmm ‘asker⁸⁵ ile karşıladı. Ceng ettiler. Nemçe ‘askeri bozuldu ve bir mikdâr Nemçeli dahi Bükreş cânibinden geçüp Türk’ün ordusuna doğra giderler iken Türk’ün öte yaka ‘askeri karşıladı. Çok ceng ve savaş oldu. ‘Âkıbet başbuğ olan la’îni tepelediler

⁸³ Vâli görevinde

⁸⁴ A.Kızılgök bunun Bihaç olduğunu belirtmiş.

⁸⁵ asker R,Ü: -A.Kızılgök

ve çok Hristiyan kırdılar ve çok Hristiyan esir idüp kestikleri başları ve esirleri orduya gönderdiler iki mel'ûn üstüne yüz elli bin Hristiyan'ın helâkine sebep oldular. İrtesi sene Türk'ün büyük vezîri İstanbul'dan çıkup Vidin yolundan Fethü'l-İslâm'a geldi.⁸⁶ Nemçe taburı dahi Muhadiye'ye (23a) varmış idi ve Vidin paşası gelüp Ada Kal'ası'nı muhâsara etmiş idi. Büyük vezîr geldi. Tabur ile ceng ettiler. Anlar dahi tarafından çok adam öldü.⁸⁷ Nemçe taburu dayanamayup gerü çekildi ve 'askerin piyâdesin Tımışvar'a ve süvârisin Belgrad'a gönderdiler. Türk'ün büyük vezîri kal'ayı muhkem muhâsara eyledi. Otuz beş gün döğdü. Kal'a içünde dahi re'âyâdan ve Nemçe 'askerinden çok âdem gitti. Âhir tâkat getüremeyüp kal'ayı Türk'e virdiler. Çasarın on sekiz sene mal ve hazîne harç idüp yaptığı kal'a gitmesine iki la'în sebep oldular. Çasarın dâmâdı olan şeytan sıfatlı ve fir'avn hey'etli nemruddan eşedd-i mel'ûn kal'ada idi. General ile büyük vezîre inkidârları ile getürmüş idi. Neyleyem mel'ûnun ettiğine bakmadılar yine⁸⁸ ikrâm ettiler. Büyük Türk Niş'e geldi. Rumeli Vâlisi Ali Paşa'yı Belgrad'a gönderdi. Ol dahi Belgrad'a geldi. Varoşu yıktı. Ve katî çok kâfir kırdı ve çok Hristiyan esir idüp dönüp gitti. (23b) Bu sene dahi sa'âdetlü pâdişâh Vidin paşasını büyük vezîr eyledi. Ol dahi Niş'e geldükte Nemçe 'askerine başbuğ olan Vâlis General altmış bin asker ile Belgrad'a gelmiş idi. Sonra

⁸⁶ geldi R: geldiler Ü

⁸⁷ öldü R: telef oldu Ü

⁸⁸ yine R: -Ü

yirmi bin ‘askeriyle dahi Bârinin Ceneral geldi. Türk’ün Niş’e geldiğın duydular, müşâvere eylediler. Belgrad Ceneralı Esmatu Türk’ün üzerine gitmek ve Pançova tarafından İrşeve cânibine giden “eğer Türk kal’aya gelir ise ben kal’ayı virmem” dedi, dinlemediler. Belgrad’ı geçüp kondular. Sonra haber geldi ki Rumeli Vâlisi Ali Paşa on bin ‘asker ile Hisarcık’a gelmiş duydular. “Ali Paşa hazretleri vezîr-zâdedir, vüzerânın çelebisidir ceng ahvâlin bilmez” dediler ve kalkup seksen bin Nemçelü ile Hisarcık’a vardılar. İlerüye beş altı bin asker gönderdiler, bozuldu geldi. Sonraki gece cümlesi birden vardı. Türk’ün yeniçeri ordusu dahi henüz gelmiş idi. İbtidâ karagolların bastılar, üç koldan ceng eyleyerek yeniçeri ordusuna girdiler. Yeniçeri (24a) bozulmuş idi. Ali Paşa hazretleri erişti ve yanında Rumeli ‘askeri ve öte yakanın sivri kavuklu ‘askeriyle Nemçe ‘askerine karıştılar. ‘Askeri yeniçeri ordusundan çıkardılar, kuşluğa dek ceng ettiler. Büyük vezîr dahi geldi. Ali Paşa hazretleri Türk ‘askerinin önünden ayrılmadı. Kavm-i ‘İsa’ya ve Hristiyan’a hiç merhamet etmedi. Çok Hristiyan’ın kanlarına girdi. Yirmi bin kadar Hristiyan tâifesi kimi cânların cehenneme ısmarladı ve kimi esîr oldu. “Bu kadar hasârâta iki ceneral mel’ûnları sebep oldu” deyü takrîr ve tarihlerinde yazmışlar. Bu gazâ-yı garrânın vekâyi’i dahi tafsîl olunsa mecmu’amızın tahammülü olmamağla bu kadarca ile iktifa idüp yine sadedimize rücû’ idüp beyân idelüm. Çün ordu-yı hümâyûn eyyâm-ı ma’rekeden sonra iki gün dahi Hisarcık

Sahrâsı'nda meks ü ârâm ve iktizâ iden umûr ve husûs tekmîl ü itmâm ve 'asâkir-i İslâm bir mikdâr hâr-hâr-ı küffârdan kat'-ı dâmen ve nev'â tahsîl-i istirâhat eylediler. Ammâ bi-'avnihi sübhânihi⁸⁹ ve te'âlâ yine (24b) küffârın üzerine varılmak ve mikdârların kendülerine bildirmek rütbe-i vücûbda ve muktezâ-yı vakt u hâlden olmağın,

Ordu-yı hümâyûnun Hisarcık Sahrâsı'ndan hareketi ve Belgrad cânibine'azimeti ve ol taraflarda zuhûr iden ceng ü cidâlin icmâlen zikri beyânındadır

Çün mâh-ı mezbûrun on sekizinci yevm-i sebt idi. 'Asâkir-i İslâm düşmen-i dîn cânibine hareketleri musammem ü mukarrer olup, lâkin küffârın asıl taburu ordu-yı hümâyûna iki sâ'at mesâfe çeşme-i mezbûra kurbünde ve tabur-ı makhûrun bir tarafı Nehr-i Tuna ve bir tarafı ancak top menzilinden ziyâde veyâhud noksân, meydân-ı mahalleri cibâl u kûhî ve orman olduğu müşâhede olunmuş idi. Ve tabur-ı makhûr müddet-i medîde⁹⁰ mahall-i merkûmda ikâmet itmekle, âyâ küffâr 'asker-i İslâm güzergâhına kubûr ve sâir 'âdet-i me'lûfeleri üzere desâyis-i ceng u cidâl ve sanâyi'-i âteşbâzlıktan bir desîsesi var mıdır ve olmak dahi aaleb-i ihtimal olmağla dillerden ve re'âyâdan tefahhus ve tecessüs (25a) olunur iken re'âyâ keferesinin birkaç nefer kenîzekleri gelüp istîmân ve "küffâr-ı füccârın bakıyyetü's-süyûf olanları taburlarından kat'â meks ü

⁸⁹ sübhânihi R: -Ü

⁹⁰ medîde Ü. medîd R

ârâm itmeyüp bir mikdâr partalların bıragup Belgrad suyuna sür'at ü şitâb ile pey-der-pey gitmektedir” deyü haber vermeleriyle talî'a-i 'asker vezîr-i lâ-nazîr Ali Paşa hazretleri eyâleti 'askeri ve kapısı halkı ve ma'iyyetlerine me'mûr olan vüzerâ ve mîr-i mîrân ve sâir esnâf-ı 'asker-i zafer-irtisâm ile mukaddeme-i 'asker ve pîşrev-i leşker olmak ve ardından dergâh-ı 'âlî yeniçeri ağası dahi hareket eylemek üzere ahşâmdan karâr ve fermân olunmağın, çün fecr-i tulû' ve hurşîd-i âfitâb-ı 'alem-tâb 'âdet-i kadîmesi üzere ziyâsın vech-i 'arza saçmağa başladı, Vezîr-i 'âlî-tebâr-ı müşârun-ileyh Ali Paşa hazretleri fermûde-i fermân-fermây-ı cihân-mutâ'-ı hakânî üzere Rumeli dilâverlerin⁹¹ ve sâir 'asâkiri yemîn ü yesârına alup ve kendinin pâk ve tâmmu's-silâh levendâtını takdîm-i 'asker etmiş ve güzîde ve cengâver Enderûn (25b) ağaları ve tüfekçileründen 'alâ-merâtibihim yerli yerine vaz' u tertîb ve kendüleri ser-i sa'âdetlerine murassa' ve mücevher çelenk takınup ve vücûd-ı şerîfleri gûyâ cebe vü cevşenden bir âhenîn hisâra tahassün itmiş bir esb-i hoş-hirâma süvâr olmuş bir alay tertîb eylemişlerdi ki, cümle görenler “ 'aleyke 'avnü'ullâh, yaramaz nazar çatlasun, Hakk sübhâne ve te'âlâ seni şevketlü pâdişâha bağışlasun,”

Beyt

Şâdmân olsun melâ'în gözleri aydın yine

⁹¹ dilâverlerin R: dilâverlerinden Ü

Mîr-i haydar nûr-ı çeşm-i hüsrev-i meydân gelür⁹²

deyu velvele-i du'â vü senâ eflâke hem-ser olmuşdu. Çün vezîr-i 'âlî-kadr-i müşârun-ileyh böyle kahramanî reftârıyla hareket ve müctemi' olan 'asâkir-i İslâm'a selâm-ı selâmet-encâm ile 'arz-ı dîdâr iderek revâne olduktan sonra Dergâh-ı 'âlî yeniçerilerü ağası Hasan Ağa⁹³ dahi 'umûmen yeniçeri zâbitlerini tertîb ve mükemmel alay ile anlar dahi mürûr eyledükten sonra vakt-ı dahve-i sugrâda sâye-i livâ-i Hazret-i Habîb-i kibriyâda müctemi' olan 'umûmen dergâh-ı 'âlî müteferrikaları (26a) ve çavûşân ve kâtibân ve sipâhiyân ve silâhdârân ve sâir cüyûş-ı deryâ-hurûş-ı encüm-şumâr ile hazret-i kâfile-i sâlâr-ı 'asâkir-i şehriyâr dahi mu'tadları üzere du'â vü senâ ve bâr-gâh-ı mevlâyâ 'arz-ı ihtiyac iderek hareket ve savb-ı maksûda teveccüh ü 'azîmet ve ol gün tarîkın yemîn u yesârı kûhî ve orman olduğundan 'arabalar şikest ve deve ve katar mezâhimesinden 'azîm sıklet ü zahmet çekilüp hele ne hâl ise çeşme-i mezbûra kurbünde olan cisiri 'ubûr ve tabur-ı makhûrun olduğu mahalden geçüp tabur dağdağası dahi hâtır-ı 'âtır-ı guzât-ı İslâmiyânda hurûc ve bir sahrâ-yı hoş-havaya varılup orman gâilesi ber-tarâf ve 'asker-i İslâm alayların tertîb idüp âheste-beste gidilür iken Belgrad'a bir buçuk sâ'at mahalle varıldıkta, küffâr ilerüde safder-i gâlib-i talî'a-i 'asâkir-i İslâm vezîr-i müşârun-ileyhin bâlâda beyân olunduğu üzere kahramanî reftâr ve pehlivanî şi'âr kezâ-i

⁹² Ü nüshasında mısra sonlarında (..) işareti var

⁹³ ağa R: -Ü

mübrem-i âsumâni gibi kal'anın mukâbelesine (26b) vürûdun gördükleri anda şu'urları kalmayup ve ol Kahhâr-ı bî-zevâl hazretleri kulûblerine ilkâ eyledüğü havf u haşyetlerine terakkîler ihsân itmekle, mehâbet-i İslâm'a tâkat getüremeyüp de'b-i kadîme ve 'âdet-i müstedîmeleri üzere hîle vü hud'â esbâbına teşebbüs ve sûretâ istîmân vechi üzere ta'vîk zu'muyla iki 'aded kefereyi kal'adan ihrâc ve anlar dahi talî'a-i 'asker paşa-yı merhamet-nîşânın ayağına düşüp "şevketlü pâdişâh-ı 'âlem-penâh hazretlerinin türâb-ı 'atebe-i 'âliyyelerinden istid'â-yı merhamet ideriz, elçiyiz" demekle anlar dahi yanlarına âdem⁹⁴ koşup serdâr-ı ekrem hazretlerine irsâl ve serdâr-ı ekrem gerüde Vireçar Sahrâsı'nda müretteb olan yemeklikte iken, "kal'adan iki nefer kefere gelmiş" deyü hâk-i pâ-yi devlet-i âsafânelerine istîzân eyledüklerinde anlar dahi "sorun mes'ulleri nedir, eğer murâdları kal'ayı vire ise, mu'tad üzere rüesâlarından sözlerine i'timâd olunur zâbitân göndersinler ve illâ değil ise cevâb verilüp tard olunsunlar" deyü fermân (27a) olunmağla küfr-tân-ı mezbûr-tane bu vechile cevâb verilüp, ol gün sahrâ-yı mezbürde meks ü ârâm fermân olunmağın otağ-ı nusret-nitâkları darb ve herkes dâireleriyle çadırların kurup ve mekr-i a'dâdan tahaffuz için ordunun etrâfına metrisler hafr olunmak fermân buyurulmağla⁹⁵ metrisler hafr ve ol gece ârâm ve ertesi pazar gün idi 'ale's-seher Vezîr-i mükerrem Ali Paşa hazretleri Belgrad'a varup mukaddemâ

⁹⁴ âdem R: -Ü

⁹⁵ buyurulmağla R: olunmağın Ü

kal'a-i mezbûra bi-takdiri'llâhi te'âlâ mukaddemâ⁹⁶ dest-i a'dâya giriftâr oldukta, küffârın kal'a-i mezbûrayı muhâsara içün elli gün mikdârı re'âyâ ve 'askerîsi tecemmu'u ile hafr ve bir taraftan kal'a ve bir taraftan dahi 'asr-ı Sultân Ahmed Hanîde Vezîr-i a'zam Halil Paşa merhûmun 'askeri ile bu kadar zaman ceng ü savaş ve âkıbet⁹⁷ 'asker-i İslâm⁹⁸ kal'aya zafer bulduđu⁹⁹ kal'adan metîn ve müstahkem metrislere vezîr-i müşârun-ileyh Ali Paşa hazretleri dest-yârî-i 'inâyet-i Bârî ile muvaffak ve zafer bulmağla tamâmen cânib-i İslâmiyândan zabt u teshîr olunduğu haberiyle 'asker-i İslâmın kal'a (27b) varoşuna bî-tekellûf dühûl ve nisvân ve sıbyandan aldıkları üsârâ ve mâl-ı ganîmet ile 'avdetleri müşâhede olunduğu gibi hazret-i serdâr-ı ekrem¹⁰⁰ kemâl-i sürûrundan rahşına süvâr ve kethüdâları Yedekçi Mehemed Ağa'yı Sancağ-ı Şerîf muhâfazasına tevkîl ve hemân sâlt u sebûkbâr hasretü'l-mülûk ve'l-vüzerâ olan Belgrad-ı darü'l-cihâd suyine teveccüh ü 'azîmet ve varup küffârın mukaddemâ taburu olduğu metrîs-i kebîr vasatına nüzûl ve derhâl bir sâyebân-ı 'âli getürdüp vaz' u karâr ve 'asker-i İslâm nehr-i Tuna'dan nehr-i Sava'ya varınca kal'ayı kuşatup karâr eylediler. Ve serdâr-ı ekrem hazretleri ordu-yı hümâyûnu kaldırup mahall-i mezbûra darb-ı sürâdikât-ı iclâl buyurulmağın çavuşbaşı ağa 'umûmen gediklüyân ile ordu-yı hümâyûnu ve

⁹⁶ mukaddema R: -Ü

⁹⁷ ve âkıbet Ü: -R

⁹⁸ âkıbet R: -Ü

⁹⁹ A.Kızılgök'te muzaffer oldu şeklindedir.

¹⁰⁰ Serdâr-ı ekrem R: -ekrem

livâ-i hazret-i Mefhar-i Seyyidü'l-ebrâr 'aleyhi's-selâmı alay ile getürüp madrıb-i hıyâm-ı 'asâkir-i İslâm olan sahrây-ı Belgrad-ı sengin-bünyâda darb u vaz' ve 'asâkir-i İslâm nehr-i Tuna'dan nehr-i Sava'ya varınca kal'a karşusuna serâpâ haymelerin kurmağa mübaşeret eylediler. Ve kal'a-i Belgrad (28a) 'asâkir-i islâm'ın bu rütbe ikdâm ü ihtimâm birle mukâbele-i Belgrad'a gelüp 'avn-i 'inâyet-i Bârî ile¹⁰¹ dest-i a'dâdan kendüyi nez' u tahlîse cân u başların fedâ ve Sancağ-ı Şerîf dahi alay ile teşrîf-i sâhâ-i mezbûr eyledükte kal'a-i mezbûra lisân-ı hâlîle feryâd idüp:

Beyt¹⁰²

Ne cânib kim kadem basdın yüzüm ol yerde ferş olsun
Neyer kim sâye saldın hâk olam ol reh güzâr üzre

müfâdınca tezarru' ve niyâz ve istimdâd ü istîmân sûretinde mahzûn ve mağbûn ve derûn u bîrûnunda olan cevâmi' minareleri fisk u fücûr-ı fücûrdan puşîde-i siyâh ve kimin bâlâsına çanlar asılmış ye's ü mâteme müstağrak olmuş , kal'a bu hâletle 'asâkir-i islâm'a eşk-i dîdelerin eşân iderek bu vechile 'arz-ı dîdâr eyledükte kulûb-ı kâffe-i ehl-i îmâna dehşet gelüp, rahîmâ, çâre-sâzâ, keremkârâ ey pâdişâh-ı bî-zevâl işbu kal'a-i mu'azzama senin Habîb-i muhteremine gönderdiğin habl-ı metîn ve şer'-i mübînin hâdimi pâdişâh-ı dîn-i İslâm'ın memâlik-i mahrûsati'l mesâlikînin (28b) bunca zaman miftâh ve misbâhiken taksîrât sebebiyle a'dây-ı dîne esîr ü giriftâr ve düşmen-i dîn ma'bed-gâh-ı İslâm olan cevâmi' ve mesâcidleri makarr-ı küfr ü şirk ve delâl ile ârâste ve derûn ve bîrûnların temâsil ü tesâvîr ile pîrâste eylediği bu ânda manzûrumuz olmağla, ümîdvârız ki 'avn ü 'inâyetin dest-gîr ve feth u küşâdı ile 'âmme-i ehl-i İslâmı ve cümlemizi mesrûr ve ke'l evvel tevhd ü tesbîh ü tezkîrinle müzeyyen olmak da'vât merâsiminde kusûr olunmadı. Ol anda kal'a tarafından yine

¹⁰¹ mukâbele-i.....'inâyet-i Bârî ile kısmı Ü nüshasında derkenardır.

¹⁰² A.Kızılgök'te beytine yazılmış

küffârdan¹⁰³ âdem geliyor deyü haber verilmekle yine bir dek ve desîsesi olmak gerekdir derler idi. Bu def'a meyânlarında ceneral pâyesinden dunca merd olan başvekîl regimendinin bin başı ve bir dahi Sultân Ahmed Han-ı merhûmun zaman-ı sa'âdetlerinde balyoz tercemânı Uzun Tercümân derdik bir la'în ma'iyet ile kal'adan hurûc ve yeniçeri ağası tarafından sabikâ Karaman vâlisi Vezîr-i Mükerrerem Mehemed Paşa hazretleri önlerine düşüp götürürken su'âl etmişler, "maksûdunuz nedir ve murâdınız (29a) isti'fâf mıdır" dediklerinde la'în cevâb verir ki: "düñki gün gelen adamlarımıza zâbitândan biri gelsin demişsiz işte geldik" deyü cevâb verirler. Bu haber serdâr-ı ekrem hazretlerine geldiği gibi yanlarına götürmeyüp takrîrlerin reîsü'l-küttâb efendiye havale ve mûmâ-ileyh efendiye dahi bir çadır kurulmuş idi. Hayme-i mezbûraye getürdiler. Madreb-i hıyâm-ı 'asâkir-i İslâm olan sahrâ-yı Belgrad-ı sengîn-bünyâda vaz'-ı a'lâm ve darb-ı hıyâma mübâderet eylediler. Takrîr-i kefere ibtidâ reîsü'l-küttâb divân tercemânına tevcîh-i hitâb idüp, "murâdları nedir eğer pâdişâhımız fermân-fermâ-yı heft-iklîm, tâc-bâhş-hıdivân-ı hilâfet-nedîm hazretlerinin 'aliyye-i 'aliyyelerinden istircâ ise vire bayrakların mu'tad üzere sernigûn ve kal'ayı teslîmden sonra şevketlü pâdişâhımız e'azza'l-lahu ensarehü hazretlerinin südde-i sa'âdetleri dâimâ erbâb-ı hâcâta meftûhdur ve serdâr-ı ekrem efendimiz hazretlerinin dahi kezâlik cirmine mu'terif ve dostluk ve mahabbet ve meveddet da'iyesinde olanlara (29b) merhametleri bî-dirîğdir" dedikte kefere-i mezbûra, "bizim aksây-ı maksûdumuz Devlet-i Aliyye ile dostluk ve mahabbettir lâkin merâhim-i 'aliyye-i pâdişâhîden istircâmız budur ki bize birkaç gün mehl verseniz bu kal'a sâir kılâ'a kıyâs olunmamağla, cenerallerimiz ve bi'l-cümle zâbitân ve söz sahiblerimiz halka-i cem'iyet ve müşâvere idelüm deyü recâ vü niyâz eyledikleri hâk-i pâ-yi serdâr-ı 'âlî-kadre 'arz olundukta (العفو زكوة الظفر)¹⁰⁴ fehvâsınca mes'ûllerine müsa'ade ve dergâh-ı 'âlî yeniçerilerü çorbacılarından¹⁰⁵ bir mu'temed çorbacı ve hâcegândan biri rehin gönderilüp ve anlar " 'ala vechi'r-rehin " hıfz için fermân-ı 'âlî sâdır ve ahşâm dahi irişmekle etrâfa her cânibe ihtimâm-ı tâmm olunarak karakollar ta'yîn ve irsâl olundu. Çün fecr-i tulû' ve nesîm-i bâd-ı sabâ meşamm-ı sabâhu'l-hayrını dimâğ-ı 'asâkir-i İslâm'a eşşâna başladı. Karakollara ta'yîn olunan 'asâkir gelüp gündüz karakolları dahi cânibe ta'yîn ve irsâl olunduktan sonra Bosna Vâlisi ve Diyarbekir Vâlisi olup İrşeve ve Tımişvar cânibleri (30a) ser'askeri olan Vezîr-i Mükerrerem Tos Mehemed Paşa'ya ve nehr-i Tuna kapudanına ve gerüde olan esnâf-ı 'askerîye bir ân akdem ve bir sâ'at mukaddem gelüp erişmeler için evâmîr-i 'alîşân tahrîri fermân olunmağın eğerçi bu mahalde sûret-i tahrîri fermân 'adem-i

¹⁰³ bu kelime Ü nüshasında derkenara yazılmış

¹⁰⁴ Affetmek zaferin zekâtıdır.

¹⁰⁵ Çorbacılarından Ü: çorbacılarında R

liyâkat-ı hâme ve bâ'is-i tatvîl-i kelâm ve mûcîb-i tafsîl idiği mukarrerdir. Lâkin İrşeve cânibi ser'askeri vezîr-i müşârun-ileyh Tos Mehemed Paşa'nın 'akîbet-i kârı ve serencâm-ı ahvâli tefhîm için bî-ihliyâr irtikâb olunmuştur.

Hâlâ Diyarbekir Vâlisi olup İrşeve ve Tımışvar cânibi ser'askeri Vezîr Tos¹⁰⁶

Mehemed Paşa'ya yazılan emr-i şerîftir

“Sen ki vezîr-i müşârun-ileyhsin ordu-yı hümâyûn Niş'ten hareket eylediği esnâda bir yerde kat'a meks u ârâm itmeyüp bi'avnihi subhanehu te'âlâ doğru kilid-i memâlik-i hidîvânım iken bi-takdîri'llahi te'âlâ dest-i a'dâya esîr ü giriftâr olan dârü'l-cihâd Belgrad'a varılıp feth u teshîri esbâbına kemâl-i dikkat ü ihtimâm olunmak musammem ü muhakkak olduğun sana (30b) yegân yegân tahrîr u beyân ve sen dahi ma'iyetine me'mûr olan mîr-i mîran-ı kirâm ve ümerâ-i zevi'l-ihtirâm ve eyâlât u elviye zu'emâ ve erbâb-ı tîmârı ve sâir tavâ'if-i 'askeriye ile bir an evvel yerinden hareket ve mükemmel ü müstevfâ mühimmât ü cebehane ile nehr-i Tuna'nın kaşı yakasından bi'avni'llahi'l-melikü'l-'ibâd Pançova tarafından kal'a-i Belgrad'ı sen dahi muhâsara ve tazyîk eylemek için me'mûriyetini ve ba'dehu ordu-yı hümâyûn Hisarcık sahrâsına geldükte sahrâ-yı mezbûrade pâ-nihâde-i 'ucb u gurûr olan tabur-ı makhûr dahi 'avn ü 'inayet-i Melik-i Kahhâr¹⁰⁷ ile kahr ve demâr ve vâdi-i idbâr olduğu sana i'lâm ü işâ'at zımmında te'kîd ve isti'câlini hâvî ekîd u şedîd evâmîr-i şerîfim ısdâr u irsâl ve sen vüzerâ-yı

¹⁰⁶ Tos R : Toz Ü

¹⁰⁷ A.Kızılgök'te bu kelime yok

'izâmımın yarar ve nâmdârı olmağla senden uğûr-ı dîn u Devlet-i Aliyye'me muvaffak hidemât-ı müstahsene her vechile me'mûl ve cümleden ziyâde sen dâmen-i gayreti birkaç yerden dermeyân ve senden matlûb ve me'mûl-i hümâyûnum olduğu vechi üzere âmâde-i sihâm birle düşmen-i dînden ahz-ı intikâm melhûz iken ordu-yı hümâyûnum hâlâ (31a) madrıb-i hiyâm-ı 'asâkir-i İslâm olan Belgrad Sahrâsı'nda olup senin henüz ne mahalde olduğun ma'lûm-ı hümâyûnum olmadığından tagyîr-i tab'-ı safâ makrûn-ı pâdişâhanem olup mûcib-i 'itâb ve müstehıkk-i 'ikâb olmuşsundur. İfâ-yı hakk-ı nân u ni'met ve merâsim-i 'ubudiyyet ü sadâkât u diyânet böyle mi olur ve şân-ı vezâret bu mudur? İmdi eğer¹⁰⁸ selâmet-i hâlin sana lâzım ise işbu emr-i şerîfim sana vüsûl bulduğu gibi yerinden hareket ve Vidin ve Ada-i kebîr kal'alarından gelecek toplar ve havanlar ve mühimmâtı serî'an ve 'âcilen bir sâ'at evvel nehr-i Tuna ile irsâl ve tesyîre müserrî' ve mübrem tarafından dahi mübâşirler ta'yîn ve sen mukaddema me'mûr olduğun vech üzere Pançova tarafına gelüp tabur-ı meksûrden bakıyyetü's-süyûf-ı guzât olan melâ'in-i hâsirînin 'avn u 'inâyet-i Rabbü'l-'izzet ile kahr u tedmîri ve el-yevm Pançova karşısında nehr-i Tuna'da lenger-endâz olan mahsûr-ı sefâin zümre-i metbû'-i şeyâtin-i düşmenin sen dahi karşı tarafından top-ı kal'a kûb ile izâle-i vücûd-ı habâset âlûdlarına (31b) sarf-ı tâb u tâkat eyleyüp zinhâr ve zinhâr rehâvet ve batâ'at misillü vaz'-ı hareketten ve ayak

¹⁰⁸ eğer R: -Ü

sürtmek gibi veyâhut ahar¹⁰⁹ bir vechile ta'tîl-i maslahat olacak hâlâttan gâyetü'l-gâye hazer mücânebet eylesin" deyü vezîr-i müşârun-ileyhe ve bu sûrette Tuna kapudanına ve Bosna Vâlisi Vezîr-i Mükerrerem Ali Paşa hazretleri Bosna'dan hareket ve esnâ-yı tarîkde olduğu haberi gelmekle anlar dahi bir kadem akdem erişmeleriçün evâmir-i şerîfe ısdâr u irsâl ve piyâde-i 'asker nehr-i Tuna'dan ve Sava'ya varınca varoş kurbünde metrisler hafr eylemeleri fermân olunmağla 'umûmen dergâh-ı 'âli yeniçerilerü ve cebecilerü mu'tâd üzere metrisler hafr iderler iken küffâr cibilliyetinde merkûz olan hîle vü hud'asın ızhâr ve verilen rehinleri verüp kendü rehinlerin talep ve kal'a-i Belgrad'dan toplar tanesin efşâna başladı. 'Askerî tâifesi âh-ı küffâra yine aldandılar dünki gün ayağımız tozuyla yürümüş olaydık varoşu zabt iderdik ve 'ukalâsı dahi cenâb-ı Kibriyâ hîleden (32a) münezze bir¹¹⁰ pâdişâh-ı 'âdildir. Bütün encâm hayırlıdır derler. Çün bu def'a dahi küffâr semt-i hîleye sülûk ile 'asâkir-i İslâm'ı ta'vîk ve iç kal'adan toplar ve havanlar getürüp kal'anın burc u barusuna istihkâm verdi. 'Asâkir-i İslâm dahi metris-nişîn ve eyâlet 'askeri tabyalar için çubuk getürüp çit örmeleri ve gerüde kalan toplar ve havanlar dahi 'icâleten getürmeleri fermân olunmağın 'umûmen 'askerî tâifesi eşref sâ'atinde metrislerin tertîb ve metrislere girüp Rumeli eyâleti vâlîleri olan vezîr-i dilîr u müşîr-i emîr müşârun-ileyh Ali Paşa hazretleriyle kral kapusına ve cânib-i şimâllerine sâbıkâ

¹⁰⁹ ahar R : -Ü

¹¹⁰ bir Ü: -R

Karaman Vâlisi Mehemed Paşa ve Sivas Beylerbeyisi ‘Abdullah Paşa ve cânib-i yemînlerine dergâh-ı ‘âli yeniçeri ağası ve cebecibaşı ve sâhil-i nehr-i Tuna’ya Ohri ve Alaca hisar sancakları mutasarrıfı Deli Hasan Paşa me’mûr u ta’yîn ve her birlerine kifâyet mikdârı toplar ve havanlar verilüp vezîr-i a’zam ve serdâr-ı ekrem hazretleri Nehr-i Tuna cânibine Hasan Paşa (32b) metrisi kurbüne bir sâyebân-ı ‘âli kurdurup geçüp karar edicek vüzerâ ve yeniçeri ağası sâyebânların getirdüp metrisleri üzerine darb ve kal’a feth u küşâd olunca leyl ü nehâr sâyebânlarında karâr ve her gice vüzerâ-yı ‘izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâmın kapuları halkı ve sipâh u silahdâr ve sâir tevâif-i süvâriyân-ı ‘askerî tâifesi ahşâma yarım sâ’at kala atlarına süvâr ve metrisler ardına varup hurşîd-i dırahşân vech-i ‘arzi nuruyla münevver edince karakollar bekleyüp piyâdegânı hıfz u harâsette ihtimâm iderlerdi. Hatta Nehr-i Tuna cânibinde olan metrislere bir gece reîsü’l-küttâb ve erte gece kethüdâ-yı sadr-ı ‘âli ber-vech-i münâveye hâcegân-ı dîvân ve zümre-i küttâb ve sâir Enderûn ağalarından ve gayrıdan binden mütecâviz süvârî ile anlar dahi bi-hasbi’l-me’mûr varup metrisler ardında sabaha değin karakollar bekleyüp ve reis efendi ‘umûr-ı mühimme ile sadr-ı ‘âlî yanlarında kalmak iktizâ eyledükte yerlerine mektûb-i sadr-ı ‘âlîyi vekîl nasb ve kethüdâ-yı sadr-ı ‘âlî dahi kethüdâların irsâl ve rûz şeb her bir (33a) metrislerde tob-ı ejder-misâl kal’a-kûb ve havan âteşbâr-ı cihân-aşûb ile ber-rûtbe-i ikdâm¹¹¹ ü

¹¹¹ ikdâm Ü: -R

ihitimâm ve icrâ-yı sanâyi'-i âteş-bâzı ile gece ve gündüz sekiz yüzden mütecâviz top ve havan efşân olunmağla küffâr tabyadan ve mazgallardan ve kal'anın burç u barusundan baş değıl parmakların izhâra kudretleri yokidi ve Rumeli Vâlisi ve yeniçeri ve saksoncu başı tabyalarından tob-ı mergûb ile bedenler üzerinde zâhir olan 'adûy-ı li'âmı topçuyân tâifesi nişângâh edinüp hisâra muttasıl bedenleri ve mazgalları top daneleriyle darb idüp hedm iderlerdi. Ancak kal'a divarların küffâr kiremid ve horasan ile bir-vechile tahkîm etmişidi kim geceli ve gündüzlü bu kadar kebîr ve sagîr toplar daneleri ve havan yuvarlakları darb olunurdu. Bir taraftan bir arşın hedmi müşâhede olunmamış, ancak hisâr dîvârlarına te'sîr eylediğı ma'lûm belki murâd olunsa ta'dâdı dahi mümkün idi. 'Asâkir-i İslâm'ın bu def'a böyle 'azîm ikdâm ü ihtimâm ile muhâsara eyledikleri kal'a (33b) selâtin-i mâziye zamanlarında olan Belgrad kal'ası içerde belki top erişmez bu kal'a-i metîni küffâr 'asr-ı Sultân Ahmed Hanîde zafer bulup esîr ve giriftâr eyledükten sonra on sekiz sene sarf-ı mâl ve hazîne idüp 'azîm ikdâm ü ihtimâm ile müceddeden binâ etmiş idi. Belgrad Kal'asının varoş-ı kebîri nihâyetinde Bayram Paşa cami'-i şerîfi önünden Bülbül deresi'nden nehr-i Tuna ve nehr-i Sava'ya varınca beş bâb üzerine üç arşından ziyâde serâpâ hisâr dîvârı binâ etmiş idi kim, burc ve¹¹² bârûsu eflâke çıkmış ve bu kal'aya hâriciye ve dâhiliye yirmi beş tabya binâ etmiş idi kim her bir

¹¹² ve R: -Ü

tâifesi bir kal'adan metîn ve mecmu' tabyalara mikrâs vâri toplar uydurmuş ve ol hendeğin sahrâ tarafına bir dîvâr misillü parmaklık keşîde eylemiş ve ol parmaklığın hisâr cânibi hâkile bir kalıba ifrağ etmiş idi kim, zemîne beraber ve asla ma'lûm değil idi. Ve nehr-i Tuna cânibinde olan kal'a kapısının üzerine bir sarây-ı 'âlî binâ ve kapı üstüne meşhûr (34a) krallar sûreti ve sâir temâsîl ü tesâvîr ile müzeyyen etmiş ve her bir kapıların hendek cânibinin yemîn ü yesârlarına tabya vâri soltat-hâneler¹¹³ îcâd ve bir soltat-hâneden ol birine varınca püskürmeler ve gûnâ gûn kubûrlar ve sâir desâyis-i ceng ile ârâste eylemiş bir binâ-i 'acîbe idi kim, misli ve 'adîli manzûr-ı seyyâhan-ı 'âlem olmamıştır. Böyle bir kal'a-i metîn ile hak bu ki 'asakîr-i İslâm dahi kemâl-i ihtimâm ve sarf-ı makdûrıyla ceng idüp sanâyi'-i âteşbâzlıkta küffâra gâlibler idi. Hakk sübhanehu ve te'âlâ kemâl-i kereminden böyle bir gözler görmemiş kal'a-i temkîn ü tahkîmi henüz nâ-tamâm iken lutfen ve keremen yine kendi elleriyle hedm ettirüp üslûb-ı sâbıkı üzere cânib-i İslâmiyâna teslîm eyledi. (هذا من فضل ربي).¹¹⁴ Tafsîli inşâallâhü te'âla zîrde beyân olunur.

¹¹³ asker evi, kışla mânâsındadır.

¹¹⁴ Kur'an: 27/40; " Bu Rabbim'in lütfundandır."

**Muhârebe-i ser-‘asker-i İrşeve ve Tımışvar Vezîr-i
Mükerrem Tos Mehemed Paşa be-cânib-i Pançova**

Tabur-ı meksûrun bakıyyetü’s-süyûf olan melâ’în-i hâsirînin serdâr-ı bed-kârı olan Vâlis nâm ceneral-ı¹¹⁵ (34b) la’în eyyâm-ı muhâsarada kendüsi kal’ada meks etmeyüp nehr-i Tuna’yı ‘ubûr ve karşı cânibine geçmiş idi. Gûyâ kal’aya imdâd gelür bilsinler deyü hengâm-ı leyâlîde meş‘aleler ile ‘asker-i menhûsesin kal’aya geçürürler ve ‘ale’s-seher yine karşı tarafına mürûr ettirir idi¹¹⁶. Bu hâl üzere iken muhâsaranın altıncı günü Vezîr-i Mükerrem Tos Mehemed Paşa’nın kazâ-yı âsumânî gibi karşı tarafından nüzûlün haber almağla mukâbele-i Belgrad’dan kalkup mâh-ı mezbûrun yirmi beşinci günü vezîr-i müşârun-ileyhe karşı sür‘at ve şitâb eyledi. Meğer vezîr-i ‘âlî-kadr dahi İrşeve’den hareket ve yollar gâyet sakîl ve bataklık ve ekseri Balkan ve kûhî ve orman olduğundan ‘icâleten topları dahi ma‘an getürmek mümkün dahi olmaduğundan toplar ve havanları gerüde bırakup hemen ‘asker-i İslâm ile Tisa suyu üzerine¹¹⁷ gelürler, ammâ su geçit vermemekte anda meks ve Tımışvar tarafı re‘âyâların getürdüp nehr-i mezbûrun üzerine cisir binâsına mübâşeret iderler. Cisir tamâm olur, ‘ubûr ve andan Pançova kurbünde Tameş suyu üzerine gelürler (35a) anda dahi bir iki gün meks ve ‘arabalar ve

¹¹⁵ ceneral R: -Ü

¹¹⁶ A.Kızılgök’te ettiler

¹¹⁷ üzerine Ü: üzerlerine R

ba'zı keraste peydâ ve cisir tamâm olur. Belgrad tarafına geçüp bir gün ârâm iderler irtesi günü hareket ve Pançova mukâbelesine geldükte küffâr karşılayup, pes ânlar dahi küffârı gördüklerinde gözlerine yekdirmişler, ya'ni vezîr-i müşârun-ileyh şöyle bir gurûr tahsîl etmiş idi kim, küffârın her ne kadar galebesi dahi olursa bir top endâhte itmeden içlerine karışup sille-i hüsâm-ı samsâm-ı intikâm birle mikdârların bildirmek da'vâsına zâhib olup meğer mel'ûn-ı mesfûr ile melâ'în-i Hırvat ve Erdel'in banı olacak la'înler var kuvvetlerin bâzûya getürüp 'asker-i İslâm'ın mukâbelesinde alayların tertîb eylediler. Ammâ vezîr-i müşârun-ileyhin ma'iyetinde olan mîr-i mîrân-ı kirâmdan Kars Beylerbeyisi Murtaza Paşa gâyet bahâdır ve cengâver ve zümresinin mümtâzı ve iki seneden beri Nemçe Eflakı ve İrşeve ve Tımışvar taraflarında nice yarar ve bahâdırlığı zuhûr etmiş ve katı çok küffârın ciğerlerin dağlamış bir kahramân-ı zamân ve meyân-ı küffarda (35b) nîk nâmı olmağla vezîr-i müşârun-ileyh mîr-i mîrân-ı mûmâ ileyh Murtaza Paşa'yı çarhaya me'mûr ta'yîn ve birkaç alay bağladılar. Ve el-Hakk nice küffârın bu def'a ciğerin dağladılar ve birkaç kerre karıştılar ve dört binden mütecâviz melâ'în-i hâsirînin cânların cehennem zebanilerüne tapşurdılar. Yedi bin mikdârı mecrûh ve esîr etmişler idi. Lâkin küffârın mukâbelelerine gelen 'askerleri mübâlağa olmağla yine alayların bozmayup, 'asker-i İslâm'ı top altına çekerler. Mücâhidân-ı İslâm dahi küffârı tabanca-i şimşîr-i âteşbâr ile intikâm ederek top altına cümlesi vardığı anda küffâr bi'l-cümle

toplarına bir fitilden âteş ider, ‘asker-i İslâm dahi iki bölük olurlar. Bir bölüğü derûn-ı küffârda meydân-ı bâzâr-ı ma‘reke alış veriş ederken ‘asker-i İslâm’ın bir bölüğü kaç topların atarlar. Ve’l-hâsıl anlar dahi ‘askerin ‘avdet eyledüklerin¹¹⁸ gördüklerinde, ardlarına düşüp ilerüde olanlar gerü ‘avdet değil çadırlarına dahi bakmayup karârların firâra tebdîl edince gerüde olanlar dahi ta‘kîb eyleyerek (36a) yeni palankaya varırlar. Ol gün karşı yakada ‘asker-i İslâm’ın çadırları ve küffâr ile olan ceng ve savaş ve perhâşları berü tarafta ordu-yı hümâyûndan müşâhede olunurdu. Ve serdâr-ı ‘âlî-tebâr hazretlerinin otağları olduğu mahalle karîb metrisler bâlâsına halk çıkup kimi dürbîn ile ceng-i mezbûru seyr ü temâşâ ve kimi dahi ‘asker-i İslâm’a teveccüh idüp sûre-i Enfâl-i şerîfi kırâ‘at iderlerdi. Çün tarafeyn böyle ceng u cidâlde iken vakt-i ‘asr erişti, küffârdan ‘avdet eder yok, lâkin ‘asker-i İslâm’ın çadırları yerlerinde ber-karâr, âyâ ne hâldir deyü herkes mütekeddir ü müteellim ve kemâl-i hüzn ü ızdırâb tahsîl ile çadırlarına gittiler. Çün irtesi gün bu haber-i nuhûset-eser ordu-yı hümâyûna şâyi‘ ve ‘asker-i İslâm gerü ve yeni palanka tarafına çekildikleri haberi vürûd eyledükte herkes mahzûn ve bir taraftan Niş’ten nakl olunan zehâyir itmâma¹¹⁹ erişmiş idi. Küffârın rûy-ı nehr-i Tuna’da Vireçar karşısında üç ‘adet kebîr sefâîn-i menhûsesi olmağla (36b) nehren zahîre gelmek mümkün olmaduğundan kaht u galâ olup bir yem arpa ikişer kuruşa ve rugan dahi ellişer paraya ve lahmin vakıyyesi

¹¹⁸ ‘avdet eyledüklerin Ü: ‘avdetlerin R

¹¹⁹ itmâma R: tamâma Ü

on beş paraya, ol dahi bulunmaz idi. Çün bu hâl ile üç dört gün mürûr ve şeb-rûz kal'a muhâsarası umûruna ihtimâmda sa'y-i mevfûr olunur iken, Tuna kapudanın bi'l-cümle donanmâ-yı hümâyûn ile vürûdu bi-hamden lillâhi'l-Meliki'l-müte'al yine nesîm-i bâd-ı zafer cânib-i İslâmiyândan esmekle rûy-ı nehr-i Tuna'da olan donanmâ-yı hümâyûn ve zehâyir sefîneleri müsâdefe-i bâd-ı zafer ile gelüp küffâr kalyonların her cânibden muhâsara eyledükleri haberi zuhûr eyledi. Bu haber-i meserret eser vürûdunda 'asâkir-i İslâm hayat bulup herkes şükr-i Yezdân eylediler. Ammâ küffârın sefâin-i menhûsesinden ordu-yı hümâyûna sefâin ile zahîre gelmek mümkün değil idi. Lâkin zehâ'ir sefâini oldukları yerlerde kenar-ı nehr-i Tuna'ya yanaşup mahmûlleri olan zehâyir ihrâc ve 'arabalar ile ordu-yı hümâyûna gelmekle def'-i zarûret ve çün donanmâ-yı hümâyûn dahi gelüp küffârın sefâinhâ-yı sâlif'ü-l (37a) -beyânını gördüklerinde taşraya toplar ve havanlar ihrâc ve Vidin ve Ada kal'alarından üstâd ve fenninde mâhir topçuyân tâifesi topları sâhil-i nehr-i Tuna'dan ve Ada cânibinden sefâin-i küffâra uydurup, ve bir taraftan dahi donanmâ-yı hümâyûn 'azîm 'ikdâm ü ihtimâm ile sefâin-i düşmen-i dîne bir yerden top daneleri efşân ve sanâyi'-i âteşbâzlıkta asla kusûr etmediler. Küffâr sefâin-i mezkûresin bir mertebe metîn ü müstahkem yapmış idi ki yirmi dört ve on sekiz vakıyye endâhte olunan gülleler isâbet eyledükte¹²⁰ sadâsı eflâke çıkar lâkin aslâ te'sîr idüp bir tarafını ihrâk veyâhut kat'

¹²⁰ eyledükte Ü: eylediğin R

misillü bir eser zuhûr etmemekle topçuyân tâifesi gerek Hisarcık kurbünde ve gerek sonra Vireçay karşısında ‘âciz kalmışlar idi.

**Sâbıkâ vezîr-i a‘zam olup hâlâ Bosna Vâlisi vezîr-i ‘âlî-kadr
sâ‘adetli Ali Paşa hazretlerinin ordu-yı hümâyûna gelüp
mülhak ve mülâkî olduğudur**

Veziir-i ‘âlî-tebâr ve müşîr-i sâhib-i iktidâr Bosna Vâlisi vezîr-i müşârun-ileyh mükemmel (37b) ve müretteb kapısı halkı ve eyâlet-i Bosna’nın ‘umûmen zu‘ama ve erbâb-ı tîmârı ve ma‘iyyetine me‘mûr olan İskenderiyye Sancağı mutasarrıfı Süleyman Paşa ve sâir otuz binden mütecâviz Bosna dilâverleriyle eyâlet-i Bosna hudûdundan hurûc ve Bögürdelen kal‘asına nüzûl eyledükte kal‘a-i mezbûrayı muhâsara ve bi-‘avnihi te‘âla feth ü teshîri sevdâsında olduğun kal‘a-i mezbûrade mahsûr olan kapudan ma‘lûmu oldukta taşra çıkup istîmân ve pâ-yi ikbâllerine yüz sürüp izhâr-ı ‘ubûdiyyet birle, “bu anda kal‘ayı muhâsara ve vücûd-ı şerîfinize zahmet vermeğe ne hâcet, sa‘âdet ü ikbâl ile me‘mûr olduğunuz Belgrad kal‘asına tevcîh ve ‘azîmet buyursanız kal‘a-i Belgrad’ın feth u küşâdı müyesser oldukta, işbu kal‘a dahi bilâ te’hîr cânib-i İslâmiyân’a redd ü teslîmde mikdâr-ı zerre te‘allül ve gerüden nehren gelecek gerek sefâin ve gerek ‘askerîden dahi var ise âmed-şüdlerine ser-i mû muhâlefet olunmaz” deyü ta‘ahhüd etmekle vezîr-i ‘âlî-kadr müşârun-ileyh dahi kal‘aya (38a)

bakmayup andan dahi hareket ve mâh-ı cumadielûlânın beşinci günü ordu-yı hümâyûna duhûlü mukarrer ve muhakkak olunmağın, hazret-i serdâr-ı kâm-kâr dahi iki sâ'at mahalle yemeklik sâyebânların irsâl ve istikbâl aksâ-yı maksûd-ı âsafâneleri olduğun cümleye tefhîm eyledükte vükelâ-yı devlet ve recâl-i saltanâttan ba'zıları bu âna gelince mühr-i hümâyûn ile kâm-kâr olan efendilerümüz eslâflarına ve sâir vüzerâ-yı 'izâma otag-ı sâ'adet-nitâklarından hurûc ve istikbâl eyledikleri mesmû' olmayup teşrîfât-ı hümâyûna mugâyir olduğu ma'lûm-ı âsafâneleri buyuruldukte "emr u fermân devletlü efendimizindir" dediklerinde vezîr-i a'zâm-ı hoş-hisâl işbu vürûdu muhakkak olan vezîr-i 'âlî-mikdâr mukaddemâ sadr-nişîn-i vezâret-i 'uzmâ iken çavuşbaşılıları olmak takrîbiyle zamanlarında rütbe-i vâlâ-yı vezâret ile çırâğ ve bâ'is-i devlet ve rif'atim olmak takrîbiyle istikbâl ve "merâsim-i ta'zîm ü ikrâmda sa'y-i mevfûr lâzime-i zimmetimizdir" deyü cümlesin iskât ve irtesi günü devlet ü ikbâl (38b) ve sa'âdet ü iclâlle¹²¹ müretteb olan yemekliğe teşrîf buyurdular. Vakt-ı dahve-i kübrâda vezîr-i 'âlî-kadr Ali Paşa hazretleri dahi tertîb-i 'asker ve techîz-i leşker birle alayların tezyîn eylemiş. Zuhûr eyledükte kethüdâ-yı sadr-ı 'âlî ve reis'l-küttâb ve mektûbî-i sadr-ı 'âlî ve tezkire-i evvel ve sâni istikbâl ve sâyebân-ı âsafâneye nüzûl ve serdâr-ı 'âlî-kadr hazretleriyle musâfaha ve enva'-ı i'zâz u ikrâm ve mezîd-i tevkîr ü ihtirâm ile mu'azzez ü muhterem ve dûş-ı hamiyet-pûşuna semmûr-ı

¹²¹ iclâlle Ü: iclâliyle R

fâ'izü's-sürûra kaplu hil'at-ı fâhire-i mülûkâne ilbâs ve donanmış atlar ve bî-nihâye hedâyâ ü pîşkeş ihdâ ve tertîb olunan ziyâfetlerin merâsim-i ekl u şürbü dahi itmâm ve iki sâ'at mikdârı vâkī olan ceng u cidâl ve harb ü kıtâl ve kal'a muhâsarası ve 'avn-i Hakk ile feth ü küşâdı esbâbı müşâvere ve müzâkere olduktan sonra rahşlarına süvâr ve serdâr-ı ekrem hazretleri karargâhları olan metrisler kurbünde sâyebânlarına ve vezîr-i müşârun-ileyh Ali Paşa hazretleri dahi Sava cânibinde darb olunan otag-ı sa'âdet-nitâklarına nüzûl eylediler.(39a)

**Vezîr-i kebîr Bosna Vâlisi 'Ali Paşa-yı dilîrin ba'zı evsâf-ı
hamîde ve ahlâk-ı müstahseneleri zikrindedir**

Vezîr-i müşârun-ileyh Hekimbaşı-zâde demekle meşhûrdur. Cennet-mekân firdevs-âşiyân merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Ahmed Han 'aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân hazretlerinin eyyâm-ı sa'âdet-i iktirânlarında hâssaten silahşorluk ile Enderûn-ı hümâyûndan çıkup ba'dehu serbevvâbîn-i hâssa zümresine ilhâk ve birkaç sene mürûrundan sonra Haremeyn-i muhteremeyn evkâfından Yeniil Voyvodalığı ile Anadolu cânibine gidüp ba'dehu beylerbeyilik ile Adana eyâleti ihsân ve eyâlet-i mezbûra birkaç sene mutasarrıf olmağla kapısı halkını gereği gibi tertîb ve techîz ve rızâ-yı hümâyûna muvâfık hidemât-ı mebrûre zuhûra getürüp memleket ve 'asker-perverlikte tahsîl-i nîk-nâm etmekle Rumeli

Beylerbeyliği pâyesi ihsân ve şark seferlerine me'mûr ve ta'yîn olunmuşdu. Mükemmel ve müretteb 'asker ve güzîde ve müstevfâ tâmmu's-silâh leşker ile tebrîz-i dilâvîz (39b) cânibine varup birkaç sene uğûr-ı hümâyûna hizmet ve 'asker-perverlikte emsâlınden kesb-i¹²² imtiyâz ve şöhreti gittikçe izdiyâd bulmağın 'avâtıf-ı 'aliyye-i hüsrevânîden rütbe-i valay-ı vezâret ile beyne'l-akrân ser-efrâz ve kâm-kâr olmuş idi. Ba'dehu taraf-ı cihândâriden gerdûn-ı hamiyet-perverlerine ser'askerlik emri dahi taklîd ve hâl ü şânı terfî' olunmağın, ser'askerliğinin def'a-i sâniyesinde Rûmiyye ve Tebrîz kal'aların feth ü küşâd

Beyt:

Feth eyledi Rûmiyye'yi seyf-i cihâdla Ali
Tebrîz'i aldı cengile Sultân Mahmûd-ı veli

tarih düşmüş idi. Ol esnâda vezîr-i a'zam Osman Paşa vezâretten 'azl ve mühr-i vezâret taraf-ı şehriyârîden müşârun-ileyhe i'ta vü ihsân olunmağla kırk¹²³ senesi evâhir-i zilka'desinde makâm-ı sadârete gelüp sadr-nişîn-i vezâret-i 'uzmâ ve vekâlet-i kübrâ oldular. Ve iki sene sekiz ay mikdârı rütbe-i suffe-ı safâ-nişîn-i sadârette ber-karâr olup bi'l-cümle vüzerâ ve 'ulemâ ve recâl-i devlet ve erkân-ı saltanât (40a) ile hüsni-ı imtizâc ve 'ulemâ ve sulehâ ve şu'arâ ve erbâb-ı ma'ârifeye mâil ve Hakk'a kâil ve herkesi tatyîb ü irzâyâ sâ'î ve 'asr-ı sa'âdetlerinde herkes refâh-ı hâl ve itmînân-ı bâl üzere olup,

¹²² kesb-i Ü: -R

¹²³ dört Ü: -R

havas u 'avâm bâb-ı keremleri meftûh ve mebzûl bir zât-ı sûtûde-i hisâl olmağla bu hakîr dahi eyyâm-ı sâ'adetlerinde gedüklü ze'ametimin hâsılı şey-i kalîl ve medâr-ı ma'aş olmamaktan nâşî Yenişehir sancağında on dört bin akçe tîmârın kasr-ı yedden 'arz-ı hâl ve eğerçi isti'dâdım ve istihkâkım reîsü'l-küttâb i'lâm etmiş idi. Lâkin kemâl-i keremlerinden çok görmeyip il-hak ihsâniyle bu 'abd-ı nâçizi dahi mesrûr buyurdular. El-yevm esnâ-yı seferde hisse-i mezbûra mahsulü Âsitâne-i sâ'adette ehl u 'iyâlim dâ'îlerinin medâr-ı ma'âşlarıyla¹²⁴ Hakk subhanehu ve te'âlâ zât-ı 'âlîlerin ekdâr-ı rüzgârdan mâsûn ve mahfûz eyleye. Ve'l-hâsil ahlâk-ı hamîdeleri bî-kıyâs olmakdan nâşî zaman-ı sa'adetlerinde mahmiyye-i İstanbul'da Altı mermer kurbünde bir 'âlî câmi'-i şerîf ve (40b) medrese-i latîf ve sebîl ve sâir hayrât-ı celîleye ve ba'de'l-'azl bir dürlü müsâdere ve muâhaze olunmayup Bosna eyâleti tevcîh ve Bosna'da Banaluka ve Bihke ve sâir Nemçe ve Hırvat serhaddâtında bî-nihâye gazâ-yı ekber ve cihâd-ı a'zâma muvaffak oldu. Bundan böyle dahi Hakk sübhanehu ve te'âlâ bunlardan ziyâde nâmûs-ı dîn ü Devlet-i Aliyye'ye muvafık gazâ vü cihâda tevfiik eyleye, âmîn.

¹²⁴ Ü ; A.Kızılgök'te ma'âşlarıdır

Nehr-i Sava'ya cisir ibnâsına mübâşeret olunduğudur

Çün vezîr-i düstûr-ı 'âlî-kadr-ı müşârun-ileyhin böyle vakitte pâk ve güzîde-i 'asker ile tulû'-ı hurşîd-i âfitâb-ı 'alemtâb gibi zuhûru 'âmme-i guzât ve mücâhidîne bahş-ı hubûr ve sürûr ve gûnâ gûn safâ ile her birin mesrûr eyledi, irtesi günü serdâr-ı ekrem hazretlerine gelüp bi'l-cümle vüzerâ-yı 'izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm ve¹²⁵ 'umûmen recâl-i devlet dahi hâzır olmaları fermân olmağın, 'akd-i meclîs ve¹²⁶ müşâvere ve kal'aya yürüyüş ve 'avn-i Bârî ile duhûlün vech-i sühûleti ne vecihle olduğu müzâkere ve müşâvere (41a) olundukta kal'a-i mezbûraye yürüyüş etmezden evvel nehr-i Sava'ya bir cisir ibnâ olunup cisir-i mezbûrden 'asker-i İslâm'ı karşı yakaya geçirüp bir taraftan küffârın memâlik-i mahrûsasına akın vermek ve bir taraftan Zemin cânibinden dahi top-ı kal'a kûb ile muhâsaraya takviyet ve ihtimâm olunmak elzem-i levâzımdan olduğu evlâ ve enfa' ve Bosna Vâlisi vezîr-i mükerrerem hazretleri karşı yakaya 'ubûr edecek 'askere serdâr ve sipehsalâr olmak enseb ve ahrâ görülmekle, 'icâleten ve müsâra'aten cisir-i mezbûrun ibnâsı ve bir gün evvel tekmîline ihtimâm olunmak üzere sâbıkâ kethüdâ-yı sadr-ı 'âlî olunup bi'l-fi'l muhâsebe-i evvel olan Şerîf Halil Efendi me'mûr ve ta'yîn ol dahi 'ale'l-fevr çadırların kaldırup kal'a-i mezbûrun Bosna kapısı karşusunda ve kal'aya tahmînen buçuk sâ'at mesâfe Ada kurbünde darb ve ordu-yı hümâyûnda

¹²⁵ ve R: -Ü

¹²⁶ ve Ü: -R

mevcûd olan tüccâr ve dülger ve bunun emsâli cisir ibnâsına mahâreti olanlar cem' ve tiz elden keraste (41b) tedârükü dahi mümkün olmadığından rûy-ı nehr-i Tuna'da olan açıkları ve sâir sefâini Tuna'dan ihrâc ve top 'arabalarına tahmîl ve mahall-i mezbûra götürürler idi. Bu hakîr ol esnâda cisr-i mezbûra ne vechile mübâşeret ve ibnâsı ne gûne olduğu seyr ü temâşâ için mahall-i mezbûra birkaç küttâb efendiler ile varup 'avdet idüp gelir iken ordu-yu hümâyûna gelince kırktan mütecâviz açıklar ve çekdiriler top 'arabalarına tahmîl ve her bir 'arabalara on beşer yirmişer¹²⁷ çift manda öküzlerin koşmuşlar sür'at ile getürdükleri müşâhede eyledik ve hem birer birer ta'dâd olunmuş idi.

Küffâr-ı dûzeh karârın rûy-ı nehr-i Tuna'da sefâinhâ-yı mârru'z-zikrinin bi-lutfi'llahi te'âlâ ihrâk olduğu ve donanmâ-yı hümâyûnun ordu-yı humâyûna karîb mukâbele-i Belgrad'a dâhil olduğu zikri¹²⁸ beyânındadır

Çün donanmâ-yı hümâyûn bâlâda silk-i tahrîre keşîde kılındığı üzere muvâfakat-ı nesîm-i bâd-ı nusret ile küffârın sefâinlerin muhâsara ve her taraftan mergûb top ve havan-ı âteşbâz ile gece ve gündüz kapudan (42a)-ı zîşân ve donanmâ-yı hümâyûnda olan guzât-ı zafer-kırân küffâra asla göz açtırmayup ve hâb u rahatı terk ve dâmen-i gayreti kemâ

¹²⁷ A.Kızılgök'te yirmi beş şeklinde

¹²⁸ zikri R: -Ü

yenbağî der-meyân ile berren ve bahren âteşler saçmağla küffârı tazyîk ve sefâinleri dahi mecrûh etmişler. Lâkin derûn-ı sefâinde olan kapudan ziyâde mu‘annid ve hodbîn olmalarıyla mahsûr olan kilâba gayret virüp sefâinleri vire ettirmez idi. Ammâ çün ceng u cidâl gittikçe gün-be-gün müşted ve sefâinleri işe yaramayup ‘amel-mande olduğun yakînen ma‘lûm-ı habâset-alûdları olmağla mâh-ı cumadelûlânın dokuzuncu gecesi cevî-ı leyde mahmûl ve mahsûr sefâin olan melâ’în cânların halâs için kendülerin taşra atup ve cebehânelerine od verilmekle öyle metîn ve cibâl-misâl sefâinleri ihrâk bi’n-nâr topları suya gark ve sâir mühimmât ve edevât ü emvâl ü eşyâları muhterik olduğun donanmâ-yı hümâyûn ‘askeri gördüklerinde ‘ale’s-seher karşı yakaya geçüp melâ’în-i hâsirînleri ahz ve gerden-beste, iğtinâm (42b) eyledükleri mâl u ganîmet ve bî-‘aded üsârâ ile donanmâ-yı hümâyûn cânibine rücû ‘ ve kapudanları melâ’în dahi ahz olunmağla birkaç bellü başlu kilâb ile gerden-beste kapudan paşa tarafından ordu-yı hümâyûna irsâl olunmağın huzûr-ı âsâfiye getürdüklerinde, tahlî‘ât-ı hümâyûn ilbâs ve getürdükleri küffâr-ı füccâr muhkem habs olunmaları fermân buyuruldu. İrtesi donanmâ-yı hümâyûn sancakların ve ‘umûmen ‘alemlerin küşâd ve kapudan paşa tabl u nekkâresin çalarak ve yemîn ü yesârlarına top¹²⁹ ve tüfenkler saçarak tertîb-i alay ile gelüp ordu-yı hümâyûnun cânib-i yemîninde mukâbele-i küffâra karşı lenger-endâz ve

¹²⁹ R nüshasında iki kere yazılmış

ardlarından zehâir sefâinleri ve açıklar dahi gelüp küffârın karşusuna gemilerün bağladılar ve bir yerden ‘aduy-ı dînin ciğerini dağladılar.

França pâdişâhının Âsitâne-i sa‘âdette mukîm elçisi ıslâh-ı zâtü’l-beyn için tavassut ve sulh u salâh recâsıyla ordu-yı hümâyûna gelüp duhûlü beyânındadır

Nemçe çasarı Devlet-i Aliyye ile olan musâlaha vü mütârekeyi fesh eylediğine (43a) be-gâyet nâdim ü pişmân olup fîmâ ba’d Devlet-i Aliyye ile dostluk ve mahabbet ü meveddet câygîr-i zamîri olduğun França devleti tarafına inhâ vü i’lâm ve França pâdişâhının Âsitâne-i sa‘âdette mukîm büyük elçisi ve baş vekîli beyne humâya tavassut ve tecdîd-i musâlaha olunmasın istircâ eylemiş. Ol dahi elçi-i mûmâ-ileyhe kâğıd gönderüp tavassut eylemesiçün izn ü ruhsat vermekle elçi-i mûmâ-ileyh dahi Âsitâne’den hareket ve mâh-ı cumadelûlânın on birinci günü ordu-yı hümâyûna duhûlü mukarrer olmağın mu’tâd üzere çavuş başı ağa emîn ve kâtib ve çavuşan ile karşılayup kâ’ide-i kadîme-i devlet ve tavr-ı müstedîme-i saltanat üzere ikrâm ü ihtirâm ve dâire-i kethüdâ-yı sadr-ı ‘âlî kurbünde vaz’ u tertîb olunan hayme vü hargâhlara nüzûl ve karâr eyledi.

İrşeve ve Tımışvar cânibi ser‘askeri Vezîr Tos Mehemmed Paşa’nın katl olunduğu ve sâbıkâ Karaman Vâlisi Vezîr Mehemmed Paşa’nın cânib-i mezbûra ser’asker olduğudur

Serdâr-ı ‘asâkir-i İslâm ve ser‘asker ü sipehsalâr-ı cüyûş-ı (43b) nusret encâm vüzerâ-yı ‘ızâma elzem ve evlâ olan böyle umûr-ı mu‘azzamada evvel-emirde cenâb-ı Bârî’ye tevekkül ve mu‘cize-i bâhire-i hazret-i Resûl’e tevessül ve dâimâ erbâb-ı tecârib ü ‘ukûl ile müzâkere ve müşâvereden sonra nâmûs-ı dîn ü devlet ve tekmîl-i ‘ırz-ı şerî’at ü saltanâta lâyük ve rızâ-yı

hümâyûna muvâfık mesâ'î meşkûre ve hidemât-ı mebrûre-i mevfûre vücûda getirmeğe ikdâm ve ihtimâm lâzime-i zimmet ü 'ubûdiyyet ve sadâkat ü diyânetleri iken vezîr-i bî-'âr rehâvet ü betâ'at üzere hareket ve vaktiyle erişmediğinden mâ'adâ tedbîr-i 'asker ve tertîb-i levâzım-ı mühimmât ü leşkerde kusûr ve erbâb-ı 'ukûl ve tecârîb ile müzâkere eylemeyüp tezkîr edenleri hakîr ve tasfiye ve terzîl ile top ve cebehâneyi bırakup sâlt u sebük bâr-düşmanın karşusuna gelüp sâbit-kadem olmayup muhârebeden firâr ve terk-i gayret ü 'ar ile 'askerin inhizâmına bâ'is olmağla 'ibretü's-sâirîn siyâseten cezâsı tertîbi fermân olmağın sûretâ yürüyüş (44a) müşâveresinde bulunmak üzere da'vet ve kapudan paşa dahi çekdirisiyle me'mûren varup vezîr-i sâde-dîl merhûm-ı müşârun-ileyh birkaç tevabi ile gelüp râkib-i sefîne oldukta, rûy-ı nehr-i Tuna'da cezâsı tertîb ve ser-i maktû'ı ordu-yı hümâyûna irsâl olunmağla, ordu-yı hümâyûndan dahi dergâh-ı mu'allâ-yı pâdişâhâneye gönderildi. Vezîr-i merhûm-ı müşârun-ileyh zâtında bir cerî ve cesûr ve cengâver bir zât-ı 'alîşân idi. Lâkin fî nefsi'l-emr bu def'a ba'zı kusûr ve tekâsülü sebebiyle bâ'is-i katli ve zümre-i şuhedâya serdâr ve ser'askerliğe bâdî olmuştur, rahmetu'llahi 'aleyh. Ve yevm-i mezbûrda Diyarbekir eyâleti sâbıkâ Karaman Vâlisi Vezîr-i dilîr Mehemed Paşa Hazretlerine Pançova cânibi ser'askerliği ile tevcîh ü ihsân ve hil'at-ı hümâyûn ilbâs olunmağla vakt-i 'asrda nehr-i Tuna sâhiline varup açıklarıyla karşı yakaya 'ubûr ve Maraş ve Adana eyâletleri ve sâir Tos Paşa ma'iyetine me'mûr

ve ta'yîn olunan bi'l-cümle 'asâkir-i bî-şumâr vezîr-i müşârun-ileyhin (44b) nezd-i 'âlîlerine ta'yîn ve Belgrad karşusunda ve mukâbelesinde¹³⁰ olan şanisi muhâsara eylemesi fermân olunmağla vezîr-i müşârun-ileyh karşı tarafta olan sulara bataklara cisir ta'mîriyle şanis-i mezbûru muhâsara ve bir taraftan şanise ve bir taraftan dahi kal'aya toplar ve havanlar ile humbara daneleri ve yuvarlakları efşân ve açıktan bir def'a yürüyüş eylediler. Lâkin şanis-i mezbûrun tarafeyni su ve bataklık ve bir tarafı sa'b ve cevânib-i erba'ası mesdûd ve imrâr-ı 'asker derece-i husûle ve bir vechile duhûl ve maslahat netîcepezîr olmayacağı fehm olunmağla bir taraftan suya cisir tedârükü ile meşgûl ve bir taraftan yine iki cânibe dahi âteşbâzlık ile evkât-güzâr eylediler.

Merhûm ve maktûl-i müşârun-ileyh Tos Paşa'nın üç dört seneden berü vâkî' olan esfâr-ı nusret-âsârda¹³¹ küffâr ile olan¹³² ceng u cidâlinden icmâlen bir mikdârı zikri ve beyânındadır

Vezîr-i merhûm-ı müşârun-ileyh Gürciyyü'l-asl ve bervech-i yurtluk ve ocaklık Çıldır eyâletine mutasarrıf olan İshak Paşa'nın akribasından olmağla 'asr-ı Sultân Ahmed Hânî'de beylerbeylik ile Kars (45a) eyâleti ihsân ve kesb-i imtiyâz ve İran

¹³⁰ Ü nüshasında derkenardadır.

¹³¹ âsârda Ü: âsâra R

¹³² olan R: -Ü

seferlerine me'mûr olmuş idi. Şark seferleri ber-taraf oldukça Yenişehir sancağı ber-vech-i arpalık tevcîh ve mutasarrıf iken kırk sekiz tarihinde Moskovlu çarîçesi Devlet-i Aliyye ile olan musâlaha-i müebbedeyi fesh ve bağıteten nakz-ı 'ahd ve var kuvvetin bâzuya götürüp iki tabur ihrâc ve tabur-ı menhûsun biri sene-i mezbûri¹³³ zilka'desinin on sekizinci gününde Azak Kal'ası muhâsara eyledükleri pâye-i serîr-i a'lâya 'arz u mahzar birle inhâ vü i'lâm olundukta ol esnâda sadr-ı a'zam Silâhdar Mehemed Paşa serdâr ve sipehsâlâr-ı 'asâkir-i İslâm olup kırk dokuz senesi saferinin üçüncü gününde Davudpaşa'dan hareket ve İsakçı sahrâsına nüzûl ve birkaç gün¹³⁴ ârâm eyledükte tabur-ı meksûrun biri dahi Kırım Hanı me'mûren Şirvan cânibine ta'yîn ve cânib-i mezbûrdan 'avdet etmişti. Henüz erişmekle¹³⁵ küffâr, Kırım 'asâkir-i Tatar'dan hâlî olmak takrîbiyle Kırım'a duhûl ve Or ve Gözleve ve Kılburun palankalarına zafer bulup Bağçesarây'a (45b) dahi 'azîm hasâret ve hân-ı 'âlîşân dahi erişmekle Kırım'dan çıkup diyâr-ı menhûslarına ric'at etmişler idi. Bu haber-i muvahhiş İsakçı sahrâsında vürûd etmekle vaktinde müsâ'ade olmayup rûz-ı kâsım hulûl ve Anadolu câniblerinden ta'yîn olunan 'asâkir gelüp erişmemekle serdâr-ı ekrem Babadağ kasabasını meştâ ihtiyâr ve çün evvel-bahâr oldukça kefere târîhlerinde tahrîr eyledikleri üzere Nemçe Çasarı'nın baş vekîli olan Baron

¹³³ mezbûra Ü: mezbûri R

¹³⁴ gün Ü, A. Kızılgök: -R

¹³⁵ erişmekle Ü: erişmemekle R

Tulman nâm müfsid-i mel'ûn Bâbadağı meştâsına gelüp iğfâl ü izlâl ve Devlet-i Aliyye tarafından sulhe muharras olup dört 'aded Devlet-i Aliyye ekâbiri ile Bender cânibine gidüp Leh hudûdunda¹³⁶ dâhil olurlar. Ammâ vezîr-i a'zam-ı sade-dîl müşârun-ileyh la'în-i mesfûra i'timâd etmekle 'askerin isti'câline mukayyed olmayup meştâdan çıkup yine İsakçı sahrâsına vardıkta Anadolu Vâlisi Genç Ali Paşa ve Karaman Vâlisi Mehemed Paşa ve merhûm-ı müşârun-ileyh dahi ol esnâda gelüp ordu-yı hümâyûna dâhil olmuşlar idi. Ammâ Moskovlu 'askeri seksen (46a) binden mütecâviz melâ'în ile 'ale'l-gafle Aksu'yı geçüp Özi kal'asını muhâsara eylediği haberi vürûd eylediği gibi cisir dahi tamâm olmuş idi. Ordu-yı hümâyûn karşı tarafa 'ubûr ve Kartal sahrâsına vardıkta küffâr-ı hâksârın Özi kal'asına eyyâm-ı muhâsaranın üçüncü günü zafer ve derûnunda olan 'asâkir-i İslâm vire iderler. Esnây-ı virede kapular küşâde olunmağla küffâr yeniçerinin kazganlarına tasallut edince yeniçeri¹³⁷ üzerlerine hücum, bunlar küffârı, küffâr bunları ve'l-hâsıl muhâfızı olan Vezîr Yahya Paşa'yı esîr ve 'asker-i İslâm'ın ekserîsi şerbet-i şehâdeti nûş ve kimi dahi esîr ü giriftâr ve bir mikdârı halâs bulur. Bu haber-i muvahhiş yurd-ı mezbûrda 'akseyledükte 'asâkir-i İslâm mahzûn u mağbûn ve kemâl-i hüzn ü ızdırâbda iken, taraf-ı Devlet-i Aliyye'den Kethüdâ-yı bevvâbîn-i dergâh-ı 'âlî Ahmed Ağa gelüp vezîr-i müşârun-ileyhin kethüdâları Osman Kethüdâ

¹³⁶ hudûdunda R: hudûduna Ü

¹³⁷ yeniçeri R: yeniçerilerü Ü

mel'ûn-ı mesfûra i'timâden ta'tîl-i maslahata bâ'is ve bâdî olduğıçün hatt-ı hümâyûn ile siyâseten katl ve vezîr-i müşârun-ileyh dahi 'azl ve Eğriboz sancağı ihsân ve mühr-i vezâret Bender ser'askeri (46b) Muhsin-zâde Abdullah Paşa'ya itâ ve ordu-yı hümâyûna dâhil olunca yeniçeri ağası Abdullah Paşa merhûm vezâretle kâim-makâm nasb olunmağla maktûl-i mezbûrun ser-i maktû'un Devlet-i Aliyye tarafına irsâl ve kendisi Bender cânibine sür'at ve şitâb eyledi. Ammâ bu taraftan Nemçe melâ'îni dahi vakt-i fursattır deyü iki mükemmel tabur çıkarup, biri Bosna'ya ve biri Belgrad'ı geçüp Niş kal'asın hâlî bulmalarıyla Niş'e zafer bulup istihlâs ve Vulçitrin ve Köstendil ve Üsküp sancaklarına hucûm eyledükleri 'arz u mahzarlar tevârüdüyle zâhir ve nümâyân ve serdâr-ı ekrem hazretleri Bender'den ordu-yı hümâyûna gelüp Karaman Vâlisi Mehemed Paşa'yı ba'dehu merhûm-ı müşârun-ileyhi Vidin cânibine ta'yîn ve yanlarına mübâşirler koşup 'icâleten ve müsara'aten erişmeleriçün tenbîh ve ba'dehu Maraş ve Adana eyâletlerin dahi Murtaza Paşa ve Deli Receb'in bin nefer süvârîsi ile Eflak içüne irsâl ve Rumeli cânibinde olan kazâlarda darb u harbe kâdir olanlar Niğbolu ve Zıştovi ve Vidin câniblerine gelmeleri fermân olunmuşidi. Pes Karaman Vâlisi merhûm Tos (47a) Paşa Vidin'e eriştikte küffârın tabur-ı makhûru gelmekle Vidin karşısında Timok Suyu üzerinde mukâbil ve 'avn-ı 'inâyet-i Bârî ile küffârı bozarlar ve bî-nihâye ru'us-ı maktû'a ve hayyen kati çok diller alırlar. Ammâ ol esnâda

Âsitâne-i sa'âdette kâim-makâm Köprülü-zâde Ahmed Paşa hazretlerine Rumeli eyâletini tevcîh ve 'icâleten Sofya'ya gelür. Halkalı'ya değin küffârın istîlâsın müşâhede eyledükte kethüdâların baş-buğ idüp 'asker ta'yîn iderler. 'Asker-i İslâm dahi Halkalı'da küffâr ile ceng ve küffârı bozup târ u mâr edince Şehir köyü üzerine varup ânı dahi 'avn-ı Hakk ile eyâd-ı a'dâdan istihlâs ve Sarıyurd ve Musa Paşa palankasına zafer bulup feth ve silk-i teshîre keşîde eyledükte, Niş Kal'asına varup, evvel emirde varoşa hücûm ve 'inâyet-i Bârî ile kabza-i teshîre alırlar. Ammâ merhûm-ı müşârun-ileyh Tos Paşa Vidin ser'askeri tarafındam Niş cânibine me'mûr olmağla bir mikdâr 'asker ile Vidin'den kalkup sekiz sâ'at mesâfe yaylâg-ı kebîre (47b) varır. İki sâ'at ilerüde olan boğazı küffâr zabt ve boğaz-ı mezbûr gâyet¹³⁸ sa'bu'l-imrâr mahall olmağla toplar koyup cenge âmâde olduğun fehm ve ma'lûmı oldukta mütevekkilen 'alellah irtesi günü boğaz-ı mezbûra yürüyüp dört sâ'at mikdârı ceng ve Hakk subhanehu ve te'âlâ 'avn u 'inâyetini dest-gîr etmekle küffârı kırup boğaz-ı mezbûru kabza-i teshîre alırlar. Ve andan Niş Kal'asına varup Belgrad kapısı ile Vidin kapısı¹³⁹ beynine rüstemâne çadırların kurup karar ve ol vakitte Alaca Hisar sancağı mutasarrıfı Deli Hasan Paşa dahi erişmekle küffâr hücûm-ı İslâm'a bir vechile tâkat getüremeyüp Niş kal'asın vire itmekle tarafeynden rehinler alınup verilüp ve Köprülü-zâde

¹³⁸ gâyet R: -Ü

¹³⁹ ile Vidin Kapısı R: -Ü

vezîr-i 'âlî-kadr Ahmed Paşa hazretleri dahi gelür¹⁴⁰, küffâr kal'ayı tahliye ve teslîm iderler. Bu haber-i meserret-eser Kartal sahrâsında ordu-yı hümâyûna vürûd eylediği anda 'asker-i İslâm şükr-i Yezdân-ı bî- kıyâs idüp 'ıyd-i ekber ve gecelerde mum donanması ve gündüzlerde 'azîm şenlikler ve şâdmanlık olundu. (48a) Merhûm-ı müşârun-ileyhin bu gazâ-yı garrâsı el-Hakk ser-levha-i gazavât-ı İslâmiyândır. Bir vechile inkâr olunmaz. Ba'dehu¹⁴¹ merhûm Vidin cânibine 'avdet eyledükte, karşı Eflak cânibine ta'yîn olunmağla o kış Murtaza Paşa ile Nemçe Eflakı'nı Erdel hudûduna varınca feth ü küşâd ve Eflak içünde ol havâlîlerde kışlayup irtesi bin yüz elli bir senesinde Vezîr-i a'zam Yeğen Mehemed Paşa Ada kal'asına varup muhâsara eyledükte, merhûm-ı müşârun-ileyhi sekiz bin 'askeriyle Tımışvar'a ta'yîn itmekle Tımışvar'ın varoşuna dek varup bi'l-cümle re'âyâsın dâr-ı istîmâna idhâl ve gerü 'avdet ve nice nice şeca'ât ü bahâdırılığı zuhûrundan nâşî rütbe-i valay-ı vezâretle ber-murâd ve kâm-kâr olmuşidi. Ada kal'asını ba'de'l-feth ordu-yı hümâyûna 'avdet eyledükte Yeni Palanka'yı varup muhasaya ve kabza-i teshîre almışidi. Ve hak bu ki kati çok gazâlarda bulunmuşidi ve küffârın ciğerin yakup diyâr-ı menhûselerin harâb ü yebâb ve aşiyâne-i bûm u gurâb etmişidi. Ve'l-hasıl bu def'a ba'zı ihmâl ve taksîrâtı sebebiyle müfte satıldı (48b) ve zümre-i şühedâyâ katıldı. Hakk subhanehu ve te'âlâ garka-i garîk-i rahmet eyleye, âmîn. Biz yine mâ nahnü

¹⁴⁰ gelür R: gelüp Ü

¹⁴¹ ba'dehu Ü: -R

fîhe rücû' idelim. Çün Belgrad kal'asının muhâsarası eyyâm-ı 'ısrîne bâliğ oldu. Lâkin kal'a-i mezbûra kemâl-i metânet ile metîn ve husûsan bir cânibi nehr-i Tuna ve bir cânibi nehr-i Sava gibi iki deryâ-misâl suyla mahsûr olup, kara cânibi burûc-ı müşeyyede ve hendek-ı 'amîkı hod ba'zı yerleri su ve bon yerleri dek ve desâis-i gûnâgûn ile memlû gûyâ bir nehr-i sâil idi. Ve bi'l-cümle Tuna'dan Sava'ya varınca bir hisâr-ı gerdûn-şebîh-i nâmdar olup yarâg ve yasâğı vefretde ve top ve havan ve darbazanları kesrette olduğundan, fethinde su'ûbet mukarrer olmağla ve kal'a-kûb ve hısn- âşûb toplar dahi yürüyüş için 'asker duhûl idecek kadar bir gedik açmak ve lağımçı tâifesi bu'd mesâfe olmağla lağımların nihâyete eriştirmek imkânda olmamağla mütevekkilen 'alellah hemen açıktan yürümekten gayrı 'ilâc-ı âher mutasavver olmamağla zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve sâirleri nerdübânlar yapmak ve cümle vüzerâ-yı 'izâm ve mîr-i (49a) mîrân-ı kirâm ve rüesâ ve zâbitân ve gediklüyân 'ale'l-'umûm hendek doldurmak için çuvallar doldurup metrîsler önüne bırakmak tedbîrin ettiler. Çün nerdübânlar tekmîl ve çuvallar dahi murâd üzere doldurulup¹⁴² herkes metrisler üzerinde bıraktılar. Pîşvây-ı metrislerde dolu çuvallar dağlar gibi yığıldı. Ve âteş-i ceng u cidâl bir mertebe iştigâl buldu ki, leyl ü nehâr derûn-ı kal'aya yedi yüzden mütecâviz top ve humbara düşürürler idi. Kal'anın hisârları dîvârlarına darb olunanlar fâide-mânde olmaz, ancak derûn-ı kal'aya endâhte olunan toplar ve

¹⁴² A.Kızılgök'te doldurup şeklinde

humbaralar varoş-ı kebîrde olan sarâyları ve evleri delik delik idüp kati çok küffârın ruhların esfelü's-sâfilîne irsâl etmiş idi. Ve nice def'a ba'zı âhen-pûş ve bir mikdâr müselle¹⁴³ küffâr Sava cânibinden kal'adan çıkup 'azîm savaş ve per-hâş iderler idi. Ve 'asker-i İslâm edâ-yı farîza-ı salavât için metrislerden çıkup namâzda iken küffâr gözedüp top ile nişângâh idüp nicelerine câm-ı şehâdet şerbetin nûş ve dünyayı (49b) ferâmuş ettirdi. Vel-hâsıl bu vech üzere muhâsara eyyâmı hamse ve 'işrîne erişti. Ve bi-emr-i Hudâ şiddet-i şitâ dahi bir mertebe-i şitâb ve müştedd olmuşdu kim, kesret-i bârân sebebiyle 'askerin metrislerde te'hîre tâb u tâkatleri kalmamıştı. Ve kezâlik küffârın dahi top ve humbara müzâhamesinden ve berü taraftan 'asker-i İslâm'ın hücûmundan 'âciz olmuşlar idi, Şöyle ki: 'askerî tâifesi gecelerde hendek kenârına varup tuyûr-misâl beden üzerlerine çıkup 'alemlerin sirka ve dillerin tutup getürmek gibi ve kapuya külünk ile darb ve "tiz çık kâfir kış geldi, taşrada ve metrisde biz zahmet çekiyoruz" deyü böyle böyle ta'cîz ve tahvîf ile kulûb-ı küffâr-ı hâr-hâr kilâba tahsîl-i müşâhebet ve bir taraftan metrisler önünde çuvallar ve nerdübânları dahi görüp 'asker-i İslâm'ın bî-bâk ve bî-pervâ hücûmunu fehm idecek üç nefer keferetü'l-fecereyi kal'adan ihrâc ve yeniçeri ağası metrisleri önünden ordu-yı hümâyûn cânibine şitâbân ve serdâr-ı ekrem huzûruna geldükte çasarımızın takrîr-i kefere, (50a) "şevketlü pâdişâh-ı cem-câh hazretlerinin türâb-ı sütte-i sa'âdet

¹⁴³ A.Kızılgök'te müslimîn şeklinde

ikbâllerinden Hristiyan tâifesine öteden berü edegeldikleri merhamet ü mürüvvet ve şefkatleri der-kâr ve cerâyim-i güzeştelerimiz ‘atebe-i ‘aliyyelerinden isti‘fâf recâsıyla ceneralan-ı çasariyyeden cümlenin eşbehi Nâl-benk cenerali sulh u salâha tevkîl ve murahas kâğıtlar virüp sulh u salâha dâir‘umûr-ı külliyye ve cüziyyeye murahas etmekle, ol dahi kal‘adan çıkup gerden-i ‘ubdiyyetin tavk-ı ita‘ât ile tezyîn ve hâkipâ-yı devlete yüz sürmek murâd itmekle bu bâbda merâhim-i ‘aliyye-i cihândârîden müsâ‘ade-i hümâyûn erzânî buyurulur ise, izn-i ‘âlîlerin müş‘ir fermân-ı ‘âlî ve yürüyüş emri dahi te‘hîr olunmasın recâ ider” dedikte hazret-i serdâr bunların evzâ‘ u etvârlarından haber müşâhede olunmamağla, “hele bunları alı koysunlar” deyü fermân olunmağla, mesfûrlar habs olundular. Ammâ bu vech üzere França elçisine dahi kâğıdlar göndermeğın elçi-i müşâr¹⁴⁴ irtesi gün gelüp recâ ü niyâz ve vakit (50b) hulûl idüp rûz-ı kâsım dahi karîb ve kesret-i bârân sebebiyle metris-nişîn olan ‘askerî tâifesi metrislerde ‘azîm zahmet ve meşakkat çeküp ve kal‘adan ol esnaya gelince ne kadar ihtimâm ü ikdâm dahi olundu ise bir âdem girecek kadar gedük dahi açılmayup yürüyüş emri sühûlette olmadığından nâşî Devlet-i Aliyye dahi sulha i‘tibâr ve mesfûrların yanlarına âdemler koşulup ordu-pâzârdan ve mecma‘-ınâs olan mahallerden ve metrislerden götürüp yine geldikleri mahalden kal‘aya idhâl ve murahas olan ceneral-i mesfûrun gelmesi emr

¹⁴⁴ müşâr R: müşârün-ileyh Ü

olmağla mesfûrların yanlarına kapu kethüdâları ve França elçisi tarafından dahi bir âdem koşulup ordu-pâzâr arasından ‘askeri seyrettirerek getürürler iken, küffâr her bir dâireye vardıkça suâl iderek ordu-pâzârı geçtikte, sol tarafına nazar idüp “bu ordu kimdir” deyü suâl ider. “Rumeli Vâlisi Vezîr-i dilîr Ali Paşa hazretlerininindir” deyü cevap virilicek kâfir elin göğsüne urup “bu vezîr çok Hristiyan (51a) kanına kandı, hoş imdi zança diyerek gidüp kal’aya idhâl iderler. Kal’aya vardıkta cumhûr-ı melâ’înin baş-buğlarına vezîr-i müşârun-ileyhin dâiresin gösterirler ve ol vakte gelince küffâr ol cânibe top attığı yoğiken topların ekserin cânib-i mezbûra uydurup bârân misâl gülleler yağdırır. Menkûdür ki küffârın attığı topların daneleri ve havan yuvarlakları bî-nihâye idi. Çadırlar arasına ve kurb civarlarına nüzûl olıcak birkaç nefer kimesneyi şehîd ve birkaç hayvanât helâk ider. Yine vezîr-i müşârun-ileyh çadırların kaldırmak murâd idenleri men’ ve gerü çekmeğe bir- vechile izin virmez küffâr top ve humbara endâhte itmekten ‘âciz olur, kimesnenin mûyüne hata gelmez (فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ)¹⁴⁵. Çün irtesi günü murahhas olan ceneral-i mesfûr birkaç etbâ’larıyla kal’adan çıkup ve gelüp takbîl-i enâmil-i âsafî eyledükten sonra mukarrer meştâyı mükemmel ve mahsûs bir a’lâ çadır kurulmağla varup karar ve ol gün ziyafetler (51b) olunup müsâfir olmağla, merâsim-i ikrâm yerin buldu. Ve sa’âdetlü serdâr-ı ekrem hazretlerinin mizâc-ı nâzik zücâclarının ve fi’l-cümle

¹⁴⁵ Kur’ân: 12/64; “Allah en iyi koruyandır. O merhametlilerin en merhametlisidir.”

tekeddürü¹⁴⁶ olmağın ve Rumeli vâlîleri vezîrân-ı müşârun-ileyhimâ da'vet ve França elçisi dahi getürdilüp düstûrîn-i mükerremînin inzimâm-ı re'y ü nizâmlarıyla mükâlemeye mübâşeret ve esâs-ı mütareke Belgrad ve Tımışvar ve Vidin kal'aları olmak üzere Reîsü'l-küttâb Mustafa Efendi ve defterdâr-ı şıkk-ı evvel ve mektûbî-i sadr-ı a'zâmî¹⁴⁷ 'umûr-ı mükâleme ve tertîb ü ta'yîn-i kaffe-i 'umûr u mevâdda me'mûr ve ta'yîn olunduklarına binâen, fermân olunduğu vech üzere vezîrân-ı müşârun-ileyhimânın re'y-i nezâretleriyle 'akd-i meclis-i mükâleme ve ibtidâ murahhas-ı çasariyyeden 'akd-ı sulh ü salâha taraf-ı devlet-i çasariyyeden murahhas vekîl olduğun müş'ir sened-i mütâlebe ve ba'de'l-ibrâz mâdde-i evvel ve esâs-ı sulh ü salâh zikr olunan kılâ' olması tezkîr olundukta hîleye sülûk ve, "ben memleket virmeğe ruhsat-ı kâmile ile murahhas olmadım. Hemen herkesin yedinde bulunan yedlerinde ibkâ ve takrîr olunmak vechle sulh ü salâha vekîlim" deyü cevâb (52a) virdiği serdâr-ı bâ-vekar hazretlerinin sem'-i şerîflerine lâhik oldukta, mel'ûn-ı mesfûrun maksûd-ı aslîsi ta'vîk ve te'hîr ile ta'tîl-i maslahat ve tazyî'-i âvân ve evkât olduğuna haml olunmağla muhkem habs olunması fermân buyrulmağla mâhbûsen alıkonuldu.

¹⁴⁶ A.Kızılgök buraya tekaddüm eklemiştir

¹⁴⁷ a'zâm R: 'âf Ü

**Cânib-i şehriyâriden gazâ-yı garrây-ı gazve-i sahrâ-yı
Hisarcık'ı müş'ir hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn ve tahlî'ât
u teşrifât-ı gûnâ gûn ile hazînedâr-ı hâssanın ordu-yı
hümâyûna duhûlü zikri ve beyânındadır**

Sene-i minhü 13 cemâziyelevvel deşt-i Hisarcık'ta bundan akdem 'avn ü 'inayet-i Melik-i Kahhâr ile gülçehr-i ruhsâra nümâ bulan semere-i fevz ü nusretin haber-i meserret-eseri bâlâda icmâlen beyân olunduğu üzere Enderûn-ı hümâyûn kozbekçisi ile vürûd ve sem'-i humâyûna lâhik oldukta, tab'-ı safâ-makrûn-ı pâdişâhîde enva'-ı sürûr u neşât ve kemâl-i hubûr ve kâffe-ı kulûb-ı enâma hayât-ı taze ve sürûr-ı bî-endâze vâsıl olmağın tebrîk-i gazâ-yı garrâyı muntazammı hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn ile hazînedâr-ı şehriyârî-i mûmâ-ileyh gelüp mu'tâd-ı kadîm-i saltanât-ı seniyye üzere hazret-i (52b) serdâr-ı 'âlî-vakâr hazretlerinin ve vüzerâ-yı 'ızâmın dûş-ı hamiyet-pûşlarına semmûr-ı fâizü's-sürûra kaplu hil'at-ı fâhire-i mülûkâne ve meyânlarına murassa' şimşîr 'aduvv-i tedmîr ve ser-i sa'âdetlerine mücevher ve mülûkâne sorguçlar takup tahlî'ât ve teşrifât-ı hümâyûnı 'alâ-merâtibihim rüesâ ve bi'l-cümle zâbitâna ilbâs-ı¹⁴⁸ ızhâr-ı mübâhât ve devâm-ı 'ömr-i devlet-i pâdişâhîye du'âyâ iştigâl ve müdâvemet üzere¹⁴⁹ oldular. Çün murahhas-ı devlet-i çasariyye mahbûs ve birkaç gün dahi mürûr itmeğın França pâdişâhı tarafından

¹⁴⁸ herkes Ü: -R

¹⁴⁹ üzere R : -Ü

mutavassıt balyoz-ı beynehumâya tavassut ve ol esnâda nehr-i Tuna karşı tarafından ve Vidin cânibine gönderilen akıncı tâifesi ve Vidin cânibinde geşt ü güzâr üzreler iken, taraf-ı çasariyyeden murahhâs-ı mezbûra meb'ûs iki nefer kefereyi ahz ve ordu-yı hümâyûna getürdüklerinde melbûsâtlarından taraf-ı çasariyyeden murahhas-ı mezkûra hitâben tahrîrât müşâhede ve terceme olundukta, hulâsa-i mefhûmunda, mesfûrun ruhsat-ı kâmile ile sulh (53a) ü salâha murahhas vekîl-i mutlak olduğu zâhir ve nümâyan olmağın, mutavassıt-ı mûmâ-ileyh tavassutu ile tekrâr 'akd-i meclis-i mükâleme ve Devlet-i Aliyye tarafından murahhas-ı evvel olan Reîsü'l-küttâb Mustafa Efendi tevcîh-i hitâb idüp: "siz Devlet-i Aliyye ile bunca zaman musâlaha ve mütareke üzere iken taraf-ı hümâyûn-ı şehriyâriden serhâdlerinizin eşcâr ve ahcârından birine ta'arruz olunmayıp her halde refâh-ı hâl üzere iken 'asâkir-i İslâm'ın cânibi aharda def'i şerr ü şûr-ı a'dâ-yı bed-tînette iken ba'teten nakz-ı 'ahd ve fesh-i sulha mübâderet ile hâli olan memleketleri gâret ve ahâli vü re'âyâyı hasâret ve ol esnâlarda serhaddât-ı İslâmiyye'de zuhûra gelen tîrân 'udvânı hamden sümme hamden kendi vilâyetlerinizde müşâhede eylediniz bu âvânda hazret-i pâdişâh-ı hilâfet-penâh efendimiz hazretlerinin sizinle ceng ve husûmete ikdâm ve ihtimâm ve gayret ve hamiyet cihânbâni muktezâsınca sene-i âtiyede üzerlerinize bi'n-nefs sefer-i hümâyûn-ı nusret-makrûnları mukarrer ve meczûm olmağla 'asâkir-i zafer irtisâm inşallahü (53b) te'âlâ bu câniblere

nüzûllerinde sizlerin şevket ü iktidârlarınız ‘urukını ‘avn ü ‘inâyet-i Bârî ile şimşîr-i zafer-luhûk birle kat’ ve dâr diyârlarınız tahrîb ve mûr bî-mikdâr olup nikbe-i zemîne girerseniz dahi hâh-nâ-hâh sizleri meydâna çıkarup ahz u intikâm muhakkak ve mukarrerdir. Lâkin sulh ü salâha istirâhat-i re‘âyâ ve refâhiyyet-i berâyâ için (الصالح خير)¹⁵⁰ muktezâsınca ‘amel olunmak şerâit-i selâtîn-i güzîn ve âyîn-i havâkîn-i mürüvvet-karîn olduğunda iştibâh yoktur. Şevketlü ‘azîmetlü pâdişâhımız e‘azza’llahü te‘âlâ ensârehü hazretlerinin Âsitâne-i sa‘âdet âşiyânları her zamânda meftûh u mekşûftur, kimesnenin dostluğundan nefret ve ibâları yoktur. Tarahhümen li’l-‘ibâd sulh ü salâhtan kaçmazlar mu‘tâdınız olan hîle vü hud‘adan rücû’ ve türâb-ı ‘atebe-i ‘aliyye-i pâdişâhîdenistirhâm eyledükte sÛdde-i seniyyeleri erbâb-ı hâcata mebzûl ve bî-dirîğdir. Mes’ûlünüze müsâ‘ade-i hümâyûnları erzânî buyrulmak muhakkaktır. Ana göre encâm-ı kârınızı mülâhaza eylemeniz münâsiptir” dedikte mutavassıt-ı mûmâ-ileyh dahi kâh ceneral-i mesfûra takrîr (54a) ve kâh istimâlet birle velhâsıl vaktin dahi müsâ‘adesi olmayup Rumeli câniblerine sÛ-be-sÛ kaht u gâlâ müstevlî ve sene-i ‘âtiyyede sefer olmak lâzım geldükte ‘asâkir-i İslâm’ın zâd u zahîreden zahmet ve meşakkat çekileceği dahi ihtimâlden ba‘îd olmadığına binâen ancak Sırp eyâleti ve eyâlet-i mezbûrade vâki’ Belgrad-ı dârü’l-cihâd kal‘ası esâs-ı sulh ü sâlâh olup Devlet-i Aliyye’ye teslîm oluna. Şol şart ile ki, mâh-ı

¹⁵⁰ Sulh hayırdır.

eylülün beşinci günü vüzerâ-yı 'izâmdan bir nâmdâr ve şecâ'at şî'ar ve kâr-güzâr vezîr-i 'âlî-kadr beş yüz nefer kapusu halkı ile kal'a-i cedîdin Esenbol kapusundan duhûl ve varoş-ı kebîrde olan sarây-ı kebîre nüzûl ve etrafına parmaklık perdeler çekilüp ve ol perdenin vaz' olunan kapularına tarafeynden kolluk vaz' olunup hedm-i 'umûrî tamâm olmadıkça içerüden zâbitândan gayrı kimesne salıverilmeyüp hedm-i umûrî tamâm oldukça tamâmen varoş-ı kebîri ve ba'dehu kal'ayı tahliye ve cânib-i İslâmiyâna teslîm eyleye. Ve nehr-i Tuna ve nehr-i Sava iki devlet (54b) eyâletleri beyninde hudûd olmak üzere tebeyyün ve ta'yîn ve kâffe-i mevâdda şürû' ve bi't-terâzî tarafeynden ahz ve i'tâyâ esâs ve mevâdd-ı temessükleri tahrîr ve şart ve ta'yîn ve ahd-i tebeyyün olunup karârdâde olunduğu vech üzere 'ahid-nâme-i hümâyûn tasdîken¹⁵¹ ve tasdîk-nâme tahrîrine mübâşeret ve mâh-ı cumâdelûlânın yirmi yedinci günü yevm-i salı idi, vüzerâ-yı 'izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm ve bi'l-cümle a'yân-ı recâl-i devlet ve ekâbir-i saltanat cem' ve tarafeynin murahhasları ve mutavassıt muvâcehelerinde esâs ve mevâdd-ı temessüklerin Reîsü'l-küttâb-ı mûmâ-ileyh kırâ'at ve cümlenin makbûlleri olmağın, memhûren mübâdele ve mutavassıt ve murahhas-ı çasara samur kürkler, zî-kıymet raht ü bisâtiyle müzeyyen atlar çekilüp murahhas-ı mesfûr dahi balyoz-ı mûmâ ileyhin çadırına 'atf-ı 'inân-ı 'azîmet eylediler.

¹⁵¹ tasdîken R: -Ü

**Vezîr-i ‘âlî-tebâr ve müşîr-i sâhib-i iktidâr Vezîr-i lâ-nâzîr
Rumeli Vâlisi Ali Paşa hazretlerinin eyâlet-i Rumeli ve
Belgrad cânibi ser‘askeri olup Belgrad-ı sengîn bünyâda
duhûlü zikri ve beyânındadır**

Bi-lütfillâhi te‘âlâ¹⁵² el-Melikü'l-kadîr (55a) müceddeden evride-i kabza-i teshîr olan dârü'l-cihâd kal‘a-i Belgrad kilîd-i memâlik-i mahrûsatü'l-mesâlik ve a‘zamü'l-kümât-ı serhaddât u memâlik olup, böyle bir hısn-ı sengîn-bünyâd ve kal‘a-i dârü'l-cihâd-âbâdın tertîb-i hıfz u hırâset ve tahkîm-i etrâf ü esâsiçün kal‘a-i merkûme ve tevâbi‘ine bir vezîr-i hamîyyet-semîr ve düstûr-ı dirâyet masîrin ser‘asker nasb u ta‘yîn olunması emr-i ehemm ve lâbudd ü lâzım ve vezîr-i müşârun-ileyh vezîr ibn-i vezîr ve düstûr ibn-i düstûr ve hâssaten çırâğ-efruhte-i pâdişâhi olduğuna binâen îfâ-yı hakk-ı nân u ni‘met ve icrâ-yı levâzım-ı sadâkat u ‘ubûdiyyet câygîr-i zamîr-i diyâneti olmağla sebîl-i dîn-i mübîn ve uğûr-ı devlet-i ebed karînde izhâr-ı gayret ü hamîyyet ve bu âna dek me‘mûr ve ta‘yîn kılındığı ‘umûr-ı ‘ızâmda ibrâz-ı celâdet ü besâlet ile tahsîl-i rızâ-yı hümâyûna müsâra‘ati ve Hisarcık Sahrâsı’nda ve ordu-yı hümâyûn kal‘a-i Belgrad pîşgâhında darb-ı hıyâm-ı celâdet-irtisâm idelden silk-i temlîk ü teshîr oluncaya dek zuhûra gelen hidemât-ı mebrûresi meşkûr-ı hümâyûn (55b) olmağdan nâşî eyâlet-i Rumeli kemâkân ibkâ ve eyâleti ‘askeri ma‘iyyet-i müşîrânelerine ta‘yîn ve

¹⁵² te‘âlâ R: -Ü

Belgrad cânibi ser'askerliği tevcîhât-ı 'avâtif-ı 'aliyye-i hüsrevâneden itâ ve mâh-ı cumâdelûlânın yirmi sekizinci günü eyâleti ibkâ ve takrîr ve hil'at-ı fâhire-i mülûkâne ilbâs olunmağla vezîrâne ve dilîrâne tertîb-i 'asker ve tertîb-i levâzım-ı mühimmât u leşkerbirle mütevekkilen 'alellah kal'aya duhûl eylemeleri fermân buyurulmağın, vezîr-i müşârun-ileyh otag-ı nusret-nitâklarına tevcîh ü 'azîmet ve mâh-ı cemâziyelâhırın gurre-i garrâsı ki yevm-i çehâr-şenbih idi. Vakt-i dahve-i kübrâda fermân olunduğu vech üzere beş yüz nefer mükemmel ü müretteb ve müsellağ u müstevfâ ve güzîde ve tâmmü's-silâh ve müntehâb ve pâk kapusu halkı ve güzîde âdemleriyle mukâbele-i a'dâ-yı bed-kârda bir alay tertîb eyledi ki görenler tahsîn ü âferîn eylediler. Çün vezîr-i lâ-nazîr ber-minvâl-i meşrûğ alay ile ordu-yı hümâyûndan hareket ve yemîn ü yesârında müctemi' olan havass u 'avâma selâm-ı selâmet-encâm ihdâ ve îsâr iderek müteveccih-i kal'a-i Belgrad oldukta “ 'aleyke 'avnü'llah Hakk sübhânehu ve te'âlâ (56a) seni hatâlardan saklasın, hemvâre hıfz-ı Hudâ-yı müte'âlde olasın” deyü cümle nâs du'â-yı hayrların'arş-ı a'lâyâ iriştirdiler. Çün vezîr-i dilîr ve müşîr-i sâhib-i tedbîr 'asker-i şîrgîr ile pîşgâh-ı Belgrad'a şeref-i nüzûlleri buyurulmağla, ol deştü sahrâ reng-i cennetü'l-me'vâ olup 'asâkir-i İslâm 'ıyd-i ekber ve küffâr dahi 'umûmen kal'anın burc ve bârûsuna ve tabyalar bâlâsına ve hendek ve parmaklık üzerlerine bir vechile cem' olmuşlar idi kim, gûyâ kal'anın hisâr ve dîvârlarının her bir mahalli

tecemmü'-i küffârdan kûh-ı şükûha benzer idi. Çün kal'a-i dârü'l-cihâd eşk-i dîdelerin silüp im'ân-ı nazar eyledükte, bu vech üzere vezîr-i lâ-nazîr müstevfâ alayların tertîb ve vücûd-ı şerîfi cebe ve çevşene müstağrak ve mübârek başına sorguçar takınmış ve kendünün a'dây-ı bed-kâra giriftâr olduğu bend ve zincîr miftâhını dest-i pâkine almış ve rahş-ı hoş hirâma süvâr olmuş, reme-i küffâra girüp ağılların kat' ve tavk-ı zincîrin açup dest-i a'dâdan tahlîs eylemek için hil'at-ı fâhire-i mülûkâne (56b) giymiş sür'at ü şitâb ile hücûmun gördükte efşân-ı eşk-i meserret birle kâffe-i ecnâs-ı nâs¹⁵³ değil, belki gökte melekler dahi şükr-i Yezdân-ı bî-zevâl eylediler. Ammâ vakta ki bu siyâk üzere ebvâb-ı kal'a-i Belgrad'dan İstanbul kapusu fevkinde olan parmaklık kapusına şeref-bahş-ı nüzûl buyurdular. Yeniçeri tâifesi eğerçi üç gün olmuş idi, ber muktezâ-yı sulh ü salâh ceng ü cidâl ber-araf, lâkin ortalü ve serdengeçtiyân henüz metrislerden 'alemlerin kaldırmayup neferâtlarıyla herkes metrislerinde ikâmet iderler idi. Ol esnâda gürûh-ı mezbûrun birkaç bini mahall-i mezkûrda cem' olmalarıyla vezîr-i müşârun-ileyhin pîşgâhlarında olan etbâ'ları içerüye duhûl ve vezîr-i 'âlî-kadr dahi duhûl idecekleri esnâda tâife-i mezbûra yemîn ü yesârdan hücûm ve dâhil-i kal'a olmaklığa¹⁵⁴ sür'atlerin küffâr gördükte, anlara dahi havf gelüp pür-silâh bu kadar bin küffâr bunları men' itmek sevdâsına düşüp bunlar 'atik çelebiler olmalarıyla böyle hengâmda vülât ve zâbitâna mütâba'at ve

¹⁵³ nâs R: -Ü

¹⁵⁴ olmaklığa Ü: olmaklığla R

muvâfakat câygîr-i (57a) zamîrleri olmayup dâimâ ‘abes yere gavgaya her bâr bin cân ile salarlar ve hengâm-ı ma‘rekede zâbitlerinden gayrı mahall-i me‘mûrelerinde ferd bulunmaz bir tâife-i ‘acîbe olduklarına binâen, “bizler bu kadar zamân metris-nişîn-i ikâmet ve havânın germ ü serdini çektik, kal‘ayı seyr ü temaşâ itmeyecek miyiz bizi niçün men‘ idersiz” deyü kîl ü kâle âğâz itmeleriyle, hemen tiz elden vezîr-i ‘âlî-tebâr pîşgâhında olan etibba‘ ile kal‘aya duhûl ve kal‘a kapusu sedd ü bend ve gerüde olan Enderûn ağaları ve tüfenkçiyân ve mehterân bi‘l-cümle hâric-i kal‘ada kalup vezîr-i lâ-nazîr sâlt ü sebükbâr sarây-ı mezbûra bir es‘ad-ı sâ‘at ve eymen-i evkâtta nüzûl ve karar eylediler. Ordu-yı hümâyûn tarafından dahi yeniçeri ağasına fermân olunup tiz elden mahall-i mezbûrâ ortalar ve kulluk ta‘yîn ve hezâr zahmet ve meşakkat ile mezkûrları men‘ ve vezîr-i müşârun-ileyhin etba‘ ve ‘âdemlerin birer ikişer idhâl ve itmâm oldu.

Ser‘asker vezîr-i müşârun-ileyhin ma‘iyyetine me‘mûr olan vükelâ ve ecnâs-ı ‘asâkir-i zafer-irtisâm beyânındadır

(57b) Çün ser‘asker-i zafer- rehber vezîr-i dilîr tulû‘-ı hilâl-i meh-i nev gibi sarây-ı mezbûra nüzûl ve varoş-ı kal‘a-i Belgrad’ı fîsk-ı fücûr-ı küffârdan âb-ı rahmet-i tevhîd ile mesbûk ve pür-nûr eyledi. Ma‘iyyet-i ‘asâkir-i bî-şumâr ile emrine takviyet virilmek muktezâ-yı hâlden olmağla, mâh-ı mezbûrun ikinci

günü sâbıkâ nüzûl emîni olan sipâh kitâbetinden ma'zûl Ahmed Efendi defterdâr ve karşı yakada olan ordu-yı hümâyûnda yeniçeri zâbiti Hasan Ağa saksonculuk pâyesiyle yeniçeri ağası ve dergâh-ı 'âlî yeniçerilerü ortalarından yirmi dört orta ve sekiz bin yamaktan ve iki haseki ve cebeciyândan¹⁵⁵ on iki orta ve çorbacıyândan Musa Ağa nâm çorbacı cebecibaşı vekîli ve ordu-yı hümâyûnda mevcûd 'umûmen toplar ve havanlar ile topçuyân tâifesinden dahi kadr-i kifâye ortalar tertîb ve me'mûr olundu. Lâkin eyâlet-i Rumeli ve Semendire Sancağının zu'ama ve erbâb-ı tîmârının ve kal'a ve tevâbi'inde olan palankaların tertîb-i neferât ve kâffe-i tevcîhâtleriçün defter-i hakânîden (58a) cebe defterleri ihrâc olunmağın Reîsü'l-küttâb vekîli nasbından dahi lâ-büd olduğundan ser'asker-i müşârun-ileyhin dîvân kâtipleri hidmetiyle şeref-yâb olan Halil Efendi reîsü'l-küttâb vekâletiyle beyne'l-emsâl mümtâz ve bu hakîr-i kalîlü'l-biza'a dîvân-ı 'âlî-makâm gediklü kâtipleri emekdârlarından ve 'umûmen memâlik-i Rumeli ve eyâlet-i Cezayir'in vâkî' kıla'ın mustahfızân kitâbeti Babadağı meştâsında bilâ-taleb ihsân olunmuştu. Hâsıl olan kalemiyye ve bî-hâsıl ze'ametim hâsılıyla kana'at ider iken bu hakîri dahi beylikçi ve Dîvân-ı hümâyûn ru'us kîsedârlıkları vekâletleriyle ta'yîn ve mâh-ı mezbûrun altıncı günü çavuşbaşı ağa tarafından âdem koşulup, cebe defterleri ve defter emîni vekîli defter-i hakânî gediklülerinden Sıdkı Abdurrahman Efendi ve ta'yîn olunan kâtibler ile irsâl ve

¹⁵⁵ + dahi Ü: -R

bizler dahi pîşgâh-ı kal'a ya'ni kal'a kapusunun sahrâ tarafında olan hendek parmaklığı cânibine takarrüb eyledükte parmaklık kapusunun sahrâ tarafında üç yüz mikdârı Nemçe ve Macar süvârisi dururlar, meğer kulluk beklerler¹⁵⁶ imiş, müşâhede eyledükte (58b) isti'câb ve ol esnâda ordu-yı hümâyûn tarafından ta'yîn olunan kulluk çorbacısı zuhûr ve bizleri indürüp bir mikdâr çadırında meks ü ârâm ve istîzân olundukta ser'asker-i celâdet-güster-i müşârun-ileyhin kapucular kethüdâsı gelüp bizler dahi ma'an ol müctemi' olan küffârın meyânlarından geçüp parmaklık kapusuna duhûl eyledükte bâb-ı mezbûrdan hendeğe varınca yemîn ü yesârına tûfeng-endâz soltatlar düzülmüş, onları dahi geçüp hendeğe varıldı. Hendek-i mezbûrun derûn ve etraf u bâlâsı müzâhame-i küffâr ile kûh-ı 'amîka dönmüş ve hendeği dahi geçüp hisâr dîvârı cânibine teveccüh eyledik. Küffâr re'âyasından ve 'askerinden bî-nihâye kâfirler hisâr dîvârları ve tabyaların zîrine lağımlar hafr iderler ve anları dahi geçüp önümüze bir âdem kattı, kapu zâhir oldu atlar ile duhûl mümkün değil, inüp bâb-ı mezbûra duhûl eyledik. Meğer bâb-ı mezbûr kal'anın uğrın kapu ta'bîr olunan kapusu imiş. Yemîn ü yesâr ve bâlâsı kâgîr zindâna benzer ve iki cânibine bâlâ-kadd tûfeng-endâz soltatlar (59a) düzülmüş ve içerüye girdikte bir yokuş zuhûr eyledi. Vâfir mürûr ve nihâyetine iriştikte bir kapu zuhûr eyledi, hele ol kapudan hurûc ve bir

¹⁵⁶ beklerler R: bekler Ü

mikdâr meydân zâhir oldı¹⁵⁷. Meydân-ı mezbûrda dahi cem' olan küffârın ta'dâdı mümkün değil. Velhâsıl anların dahi içleründen geçüp sarây-ı mezbûrun etrafına keşide kılınan perde kapusına vardıkta bir tarafta küffârın ve içerü tarafta dahi bizim kolluk neferâtların gördükte sahrây-ı sâha-i selâmete irişmiş misillü şükr-i Yezdân-ı bî-zevâl¹⁵⁸ eyleyerek sarây-ı mezbûra varup ser'asker-i hamiyet-perver müşârun-ileyhin şeref-i bûs-i dâmen-i sa'âdet ü ikbâlleriyle müşerref ve hil'at ilbâs ve bir oda ta'yîn olunmağla hizmet-i vezîrânelerine kıyâma mübâderet ve hâlâ hizmet-i 'aliyyelerinde,¹⁵⁹ Hakk subhanehu ve te'âlâ vücûd-ı şerîflerin ekdâr-ı rüzgârdan masûn u mahfûz eyleyüp dâimâ a'dâ-yı bed-kârların hor ve hakîr eyleye. El-Hakk zât-ı 'âlîşânları gâyet 'âkıl ü dânâ ve sâhib-i dâniş ü zekâ ve müdebbir ve kâr-ı azmâ ve tevârih âşinâ vakûr ve vücûhiyle hayr-hâh-ı devlet. Vel-hâsıl vücûd-ı (59b) şerîflerinin devâm-ı bekâsı dîn u Devlet-i Aliye'ye hayırlı bir zât-ı sûtûde-hısâl olmağla, ol Hallâk-ı cihân-âferin yevmen fe-yevmen 'ömr u devlet ve rif'atlerini izdiyâd ve mahsûd-ı beyne'l-akrân ve mümtâzü'l-emsâl eyleye, âmîn.

¹⁵⁷ meydan zâhir oldı R: -Ü

¹⁵⁸ bî-zevâl R : + kıyâs Ü

¹⁵⁹ + iz R: -Ü

Sarây-ı mezbûrda vâkî' olan vekâyi'-i küffârın kal'ayı hedme mübâşeret eylediği 'alâ vechi'l-icmâl beyânındadır

Çün kal'a-i mezbûrun evsâfı bâlâda icmâlen tahrîr ve beyân olunmuş idi. Bu def'a esnâ-i mükâlemede Belgrad kal'ası dest-i a'dâyâ giriftâr olduktan sonra Roma imparatoru tarafından müceddeden binâ olunan kal'a ve ebniye ve istihkâm hedm ve Belgrad-ı dârü'l-cihâd hey'et-i asliyyesiyle cânib-i İslâmiyâna teslîmi tezkîr ve şart kılındığına binâen küffâr-ı dûzeh karârın serdâr-ı bed-kâr ve zâbitân murâdları gürûh-ı mekrûh-ı füccârı cem' ve böyle bir kal'a-i sengîn-bünyâda, ki 'adîmü'l-misil idi, kal'anın hisâr ve tabyaların zîrine hendek cânibinden lağımlar hafr ve derûnuna bârut-ı siyâh doldurup beher yevm birer ikişer lağımlar endâhte itmeğe başladı, ol esnâda ordu-yı hümâyûn henüz pîşgâh-ı kal'ada (60a) lâkin içerüden taşra ve taşradan içerüye hurûc ve duhûl bir vechile imkânda değil idi. Ve sarây-ı mezbûrun etrafı parmaklık perde çekilmiş ve perdenin taşra cânibini küffâr ihâta eylemiş idi. Şöyle kim ahşâm oldukça küffârın beher regimendleri neferâtlarıyla gelüp etrâf ü cevânib-i sarây-ı mezbûru muhâsara şöyle kim¹⁶⁰ cem' olan küffârın ta'dâdı mümkün değil idi. Velhâsıl bir taraftan sarâyın odalarında olan dağdağa-i berâgüs ve bir tarafta pencereler önünde misâl-i

¹⁶⁰ kim R: -Ü

kilâb-ı hâr-hâr-ı küffârdan bir sâ'at nevm ü râhat müyesser olmadı. Bu hâl üzere on gün ¹⁶¹ dahi mürûr edicek.

‘Azîmet-i ordu-yı hümâyûn be-cânib-ı dârü’s-saltanâti’s-seniyye mahmiyye-i
Kostantaniyye sânehe’llahü te‘âlâ ‘ani’l-âfât ve’l-beliyye

Çün te’yîd ve makâsıd-ı cenâb-ı Rabb-ı kadîr ile müceddeden âvurde-i kemene-i ‘aduvv bend-i zabt u teshîr olunan sâlifü’z-zikr Belgrad-ı dârü’l-cihâd kal‘asının muhâfaza ve muhârese ve tertîb-i tasfiye-i hıfz u hırâset ve sâir ‘umûr-ı lâzimesi ve cânib-i mezbûr ser‘askerliği husûsu (الاية: ان الله يأمرکم)¹⁶² (انتؤدؤوا الامانات الى اهلها 60b) mîsdâkınca vezîr-i gayret-semîr ve müşîr-i sâhib-i tedbîr ve düstûr-ı bî-nâzîrin süpürde-i dûş-ı liyâkat ve ta‘lîk-i gerden-i emânet ü dirâyetlerine mufassal ve meşrûh dîvân-ı felek-‘unvân tarafından üç kıt‘a sâdır olan evâmîr-i ‘âlî-şân ile ihâle ve tefvîz ü hevâda dahi burûdet gâlib ve herkes vüsûl-ı evtâna tâlib ve râgıb olmağla mâh-ı cemaziyelehîrin on üçüncü günü ordu-yı hümâyûn Belgrad sahrâsından hareket ve sa‘âdet ü ikbâl ile dârü’s-saltanata mahrûs-i Konstantiniyye cânibine ‘aft-ı ‘inân-ı ‘azîmet, sekizinci günü Niş sahrâsına vusûlünde cânib-i şehriyârîden dergâh-ı ‘âlî yeniçerilerü ağası Hasan Ağa rütbe-i valay-ı vezâret ile kâm-yâb ve vezâret ile yeniçeri ağalığı ibkâ ve takrîr olunmağla mahrûse-i Edirne’ye andan Âsitâne-i sa‘âdet-âşiyâne cânibine ‘azîmet

¹⁶¹ on gün R : on iki Ü

¹⁶² Kur’an: 4/58; “Allah, size emanetleri ehline teslim etmenizi emrediyor.”

eylediler. Ba'dehu kal'a-i mezbûra muhâfazasına me'mûr ve tavâif-i 'askeriyye dahi kal'a-i mezbûranin taşra varoşuna gelüp serapâ çadırların kurup karar eylediler. Ammâ bâlâda icmâlen beyân olunduğu üzere küffâr hedm 'umûruna mübâşeret ve sarây-ı (61a) mezbûrade ber-minvâl-i muharrer ikâmette 'usret ü su'ûbet ve bir taraftan dahi endâhte olunan lağımlar müzâhamesinden herkes 'âciz ve çendân emr-i hedm tamâm olmadıkça mezbûr sarâyda meks ü ikâmet münâsip görülmemekle hazret-i ser-'âsker-i sâhib-i iktidâr çadırların bir gün evvel 'askerî tâifesinin çadırları olduğu mahalle karîb bir sahrây-ı ferâh-fezâyâ irsâl ve vaz'-ı hıyâm, ve mâh-ı mezbûrun on beşinci gün sa'âdet ü iclâl ile tekrâr sahrâ-nişîn-i ikâmet ve eyâlet-i Rumeli zu'amâ ve erbâb-ı tîmârlarının ve kal'anın 'umûmen mustahfizân ve beşlüyân ve topçuyân ve cebeciyân ve kâffe-i süvâriyân ve piyâdesinin tevcîhâtlarına bi-hasebi'l-kânûn ve kâide-i kadîme-i devlet üzere mübâşeret ve mâh-ı recebü'l-müreccebin onuncu gününe değin umûr-ı tevcîhât nev'âma itmâm ü tekmîl ve herkesin yedlerine memhûren tezâkir i'tâ ve fasl-ı şitâ dahi duhûl ve eyâlet-i Rumeli'nin zu'amâ ve erbâb-ı tîmârı birkaç seneden berü vâkî' olan esfâr-ı hümâyûnda ve bâ-husûs bu sene-i mübârekede Hisarcık (61b) sahrâsında pâ-nihâde-i 'ucb u gurûr olan tabur-ı meksûrun 'avn ü 'inâyet-i Melîk-i Kakhâr ile âmâde-i sihâm-ı kahr u demâr ve vâdî-i idbâr olmasında vezîr-i müşârun-ileyhin re'y-ı savâb-dîdi üzere zuhûra gelen cünbüş ve etvârları pesen-dîde ve du'â-yı

hayr-ı pâdişâhaneye mazhar olmalarından nâşî hallerine terahhümen bu kış vilâyetlerine varup istirâhat ve inşallahü te'âlâ evvel bahâr-ı ferhunde-fâl-i huceste-âsârda muhâfazasına me'mûr oldukları kal'a-i mezbûra muhâfaza kıyâma mübâderet eylemeleri şartıyla 'avd ve insırâfları meş'ir evâmîr-i 'âlîşan i'tâ olunmağla mâh-ı mezbûrun onuncu günü vatan-ı aslîlerine¹⁶³ destûr virildi. Herkes semtlerine münâsib tarîkten müteveccih ve 'azîmet eyledükten sonra küffâr-ı dûzeh-karâr tavsîf ve ta'bîrden müstağni olan kal'a-i cedîdin nehr-i Tuna'dan nehr-i Sava'ya varınca serâpâ hisâr dîvârı tabyalar ve hınzîr-hâne ta'bîr eyledikleri mahalleri 'azîm ihtimâm ü ikdâm birle lağımlarıyla hedm ve bir kat dahi üzerlerine toprak sürüp nısf mertebesin yere berâber eyledi. Ber-muktezâ-yı sulh ü salâh nısf-ı (62a) varoş-ı kebîri tahliye ve teslîm itmekle ibtidâen yeniçeri ve bi'l-cümle 'askerî tâifesine kışlak ve zâbitânlarına konaklar ta'yîn olunduktan sonra mâh-ı receb-i şerîfin on yedinci günü ser-'asker-i kâm-kâr ve bi'l-cümle kapusu halkı ve ocaklar recâli ile varoş-ı mezbûra duhûl ve tekrâr sarây-ı mezbûru şeref-i kudûmiyle pür-nûr eyledi.

¹⁶³ aslîlerine R: aslîyyelerine Ü

Eyyâm-ı şitâ ve hengâm-ı meştâda vâkî' olan vekâyi' ve küffârın kal'a-i cedîd ve 'atîkte olan ebniye-i hâdise ve istihkâmları hedminin icmâlen zikri beyânındadır

Çün kal'a-i mezbûraye me'mûr ecnâs-ı 'asâkir-i İslâm'a sene-i mezbûrade makarr u meştâ nısf-ı varoş-ı kal'a mukarrer ve muhakkak oldu. Lâkin varoş-ı mezbûrda olan büyüüt ekserî küffâr mânde ve binâsı ebniye-i İslâmiyâna mugâyir olduğundan mâ'adâ a'dây-ı bed-kârın 'asâkir-i murdârı dahi karşı Zemtun tarafında kışlamaları meczûmları olmağın tahliye ve teslîm eyledikleri hanelerin kapuları ve soba ve pencerelerde olan camların söküp nakl ve 'asker-i İslâm duhül eyledükte tiz elden neccârlar tedârüki imkânda olmadığından mâ'adâ şiddet-i şitâ (62b) dahi tesâdüf ve re'âyâ tâifesi odun getürmek ve kömür ihrâk idüp akçesiyle kendüleri getürüp fûrûhta bizim yeniçeri tâifesi mümâna'at ve kendüleri re'âyâdan aldıkları bahânın iki katına dahi râzı olmayup diledikleri bahâya fûruht ve odun ve kömür otluk getüren re'âyâyâ cüz'î ve gâh bir nesne virmemekle dest-i ta'addîllerin re'âyâ ve muhâfizîn-i kal'a üzerine dirâz itmekle bir eyyâm-ı zarûret ve muzâyekaya bâ'is olmuşlar idi. Ammâ ser'asker-i hamıyyet-perver vezîr-i gayur-ı müşârun-ileyh üslûb-ı hakîmâne hareket ile def'-i zarûret ve müzâyaka ve anların dahi kâr u kisb ile intifâ' idecekleri esbâbına teşebbüs ile gerek re'âyânın ve gerek bi'l-cümle 'asâkir-i İslâm'ın refâh-ı hâl ve itmînân-ı bâl üzere olmalarına bâ'is olur. Hâlât ile bir vechile

hüsn-i nizâmla¹⁶⁴ ifrâğ olmuş idi kim, ekser-i eyyâmında ‘asâkir-i küffâr henüz kendi yedlerinde olan mahalle hudûd için keşîde eyledikleri parmaklık kapusundan hurûc ve çarşu pazara gelüp alış-viriş iderler idi. Ammâ bizim yeniçeri tâifesi tek durmayup küffârın (63a) tâzelerine itâle ve kimini mezâk iderler. Yine küffâr mukayyed olmaz idi. Kal’a-i mezbûranın bîrûn u derûnunda olan ceneraller kendi ‘avratlarıyla birkaç günde bir hazret-i vezîr-i nâmdarın meclis-i ‘aliyyelerine gelüp hezâr-ı rıfk u mülâyemet ve gelen ‘avratlara ve kendülere sîm ü zer ve tuhaf ü akmişe misillü zî-kıymet nesnelere ihdâ itmekte bir vechile hüsn-i imtizâc olundu ki, tavsîf ü ta’bîrden müstağnîdir. Bu hâl üzere bir müddet dahi mürûr ve şuhûr-ı eyyâmında şehir-i Ramazân duhûlü karîb ve küffâr (الاية: وقذف في قلوبهم الرعب يخربون) ¹⁶⁵ müfâdınca büyût-ı menhûselerinin kimin kendüleri ve ekserini bizim yeniçeri mollaları hedm ve hâric-i kal’anın hedm umûrî dahi nihâyete irişmiş idi. Kendü yedinde olan mahalle hudûd vaz’ eylediği parmaklığı kaldırıp bir mikdâr yer ki uzun çarşı ortasında vâki’ hamâm kurbünde nehr-i Tuna’ya varınca bir mikdâr yer¹⁶⁶ dahi tahliye ve teslîm itmek murâd eyledükte yeniçeri tâifesi küffârın henüz perdeleri kalkmazdan mukaddem birer ikişer ve dahi ziyâde birer tarîk ile (63b) içerye dühûl ve dükkân ve evlere yaftalar yapıştırmak ve evleri zabt etmek sevdâsında olduklarında küffâr bunları âzâd

¹⁶⁴ nizâmla R: nizâma Ü

¹⁶⁵ Kur’an: 59/2; “ ...Onların kalplerine korku sardı (Allah). Kendi elleriyle ve mü’minlerin elleriyle evlerini yıktılar...”

¹⁶⁶ yer R: -Ü

ve henüz tahliye ve teslîm olunmadın böyle nâ-hemvâr hareketleri marazları olmamağla bunlar anlara, anlar¹⁶⁷ bunlara şetm ve harb ve sille diyerek az goşup ‘azîm kavgâya tasaddî ve âlet-i harb ile birbirlerine hücûm idicek taşrada olanlar dahi silâhlanup kimi içerde mahall-i ma‘rekeye ve kimi dahi taşrada esvâk u pazar meyânında küffâra hücûm eyledi deyü ânide îkâz-ı fitne ve ceng ü cidâle tasaddî eylediler. Hele yeniçeri ağası ne hâl ise ol esnâda irişüp kemâl-i rıfk u mülâyemet birle kimine recâ‘ ve kimini tehdîd ü ta‘zîr ve tahvîf ile def‘ oldu. Bu haber-i mûhiş ser-‘asker-i zafer-rehber cenâbına ‘aks idicek bu fesâda bâ‘is olanlar her kimler ise ahz olunmaları fermân buyurulmağın, yeniçeri ağası bir kaçın ahz ve birkaçı dahi esnâ-i muhârebede küffâr eline girüp ol dahi irsâl itmekle içlerinden üç neferi hengâm-ı leylde mâhnûk ve sâirleri nefy ü teb‘îd olundu. Ve varoş-ı mezbûra duhûl eyyâmında cevâmi‘ler (64a) tathîr olması fermân buyurulmağın, çün def‘a-i evvel ve sânide yed-i İslâm’a teslîm olunan nısf-ı varoшта vâki‘ üç ‘aded cevâmi‘ hengâm-ı duhûlde i‘mâr ve derûn u bîrûnlarında medfûn olan lâşe-i murdâr-ı küffârdan eser konulmayup tathîr ü temyîz ve âyîn-i İslâm üzere muhtasarâne minber ve mihrâblar tecdîd ü ta‘mîr ve her câmi‘-i şerîfe imâm ve hatîb ve müezzin ve kayyim ve ferrâş nasb u ta‘yîn ve evkât-ı hamsede ezân-ı Muhammedî kırâ‘at ve salât-ı mefrûza-i evkât-ı penç ve cum‘a cema‘at-i müslimîn ile câmîlerde edâ olunur ve minarelerde mü‘ezzinler

¹⁶⁷ anlar R: -Ü

ezân-ı şerîf kırâ'at eyledükte küffâr-ı bed-kâr dahi bir taraftan âyîn-i bâtıla ve kâzibesini icrâ için çanlar çalup ve bir taraftan tıranpetin sadâsı ve bir taraftan cema'at-ı müslimîn cami'lerde iken gürûh gürûh tâife-i müşrikîn ebvâb-ı cevâmi'lerde mürûr ve 'ubûr ve derûnunda müctemi' olan cema'at-i müslimîni seyr ü temâşa iderlerdi. Bu hâl üzere gördüklerinde ekseri 'asker-i İslâm'a bir mertebe meyl ü mahabbet etmişler idi kim, eğer müsâ'ade olunmak lâzım gelmiş olsa (64b) nısfından ziyâde dâr ü diyârların terk idüp şeref-i İslâm'la müşerref olmaları mukarrer idi. Hattâ birer ikişer perde-i hafâdan duhûl idenleri ceneralân-ı çasariyye haber olup ser'asker-i 'âlî-tebâr hazretlerine gelüp taleb ve bu makûlelere müsâ'ade olunmayup taraflarına teslîm olunmasın iltimâs eyledükte, hazret-i vezîr-i müşâr kendü irâdetleriyle gelüp İslâm'ı kabûl ve şeref-i İslâm'la müşerref olanlar ahz olunup virilmek mugâyir-i şer'şerâyit-i âyîn-i İslâmiyândan olduğun tefhîm-i işâ'at birle iskât itmeleriyle ba'dehu zâbitân-ı gürûh-ı müşrikîn ol makûlelerin bir kaçını esnâ-i karârlarında ahz ve siyâseten enva'-ı cezâ ile katl itmeleriyle sâirleri havflerinden karâra cesâret idemeyüp kemâl-i meyl ve mahabbetleri der-kâr idi.

Vürûd-ı kâdî-i Belgrad

Mâh-ı şa'bân-ı şerîfin yirmi sekizinci günü mevâlî-i 'izâmdan sâbıkâ Tebrîz-i dilâvîz kadısı Abdullah Efendi

mevleviyyet ile taraf-ı Devlet-i Aliyye'den Belgrad kadısı olup tayy-ı menâzil iderek yevm-i mezbûrda gelüp duhûl mukarrer olmağın bir gün mukaddem defterdâr Ahmed (65a) Efendi konağı kurbünde bir sarây-ı 'âlî tahliye ve makarr u şânı ser-'asker-i müşârun-ileyh cânibinden itmâm ü tekmîl ve mevlânâ-yı müşârun-ileyh¹⁶⁸ hazretleri dahi gelüp nüzûl ve ser-'asker-i kâm-kâr cenâbına gelüp şeref-i dest-bûslarıyla müşerref oldukta, semmûr kürk ilbâs ve kise kise nukûd-ı meskûke ve zâd ü zahîre itâ olunmağla 'azîm mükerrem ve seccâde-nişîn-i şeri'ât-i gârrâ olup icrâ-yı ahkâm-ı şer'iyyeye mübâşeret buyurdular.

İcmâlen vürûd-ı tahlî'ât ü teşrîfât-ı hümâyûn be-cânib-i hazret-i pâdişâh-ı İskender-câh halledâ'llahü te'âlâ mülkehu ve tâle bekâhü ve nâle mâyetemennâhü

Çün 'asker-i İslâm'ın işbu sâl-i hayr-encâm ve meymenet-iştimâlde küffâr-ı hâkisâr ile mahlût hasretü'l-mülûk olan dârü'l-cihâd-ı kal'a-i Belgrad'da meştâ-nişîn-i ikâmet eyledikleri sem'-i hümâyûn-ı hidîvâneye lâhik ve bu bâbda * deryâ-yı merhamet ü şefekatleri cûş u hurûş itmekle karîha-ı sabîha-i hümâyûnlarından 'asâkir-i gayret-şî'âra sipehsalâr ve serdâr olan vezîr-i 'âlî-tebâr hazretlerine hayr-du'â-yı mülûkânelerin mutazammın hatt-ı (65b) hümâyûn-ı şevket-makrûnile hila'-ı fâhire-i mülûkâne ve murassa' ve mücevher sorguç ve masâriflerine medâr olmak için sikke-i hümâyûn ile meskûk

¹⁶⁸ cânibinden.....müşârun-ileyh Ü nüshasında derkenardır

nukūd-ı hâlisü'l-ayâr ve 'umûmen vükelâ ve rüesâ ve zâbitâna ve kapusu hâlkı ve Enderûn ağaları ve kâffe-i havâss u 'avâma vârid olan selâm-ı selâmet-encâm-ı hüsrevâneyi iblâğ birle tahlî'ât ü teşrîfât-ı hümâyûn mâh-ı ramazân-ı şerîfin yirmi altıncı günü i'tâ ve ilbâs buyurdular.

Dergâh-ı 'âlî kapucubaşlarından Eyyûbî Mehemed Ağa'nın taraf-ı Devlet-i Aliyye'den vezîr-i müşârun-ileyhe imdâd ve i'tâ olunan imdâd-ı¹⁶⁹ seferiyye fermân ile meştây-ı¹⁷⁰ Belgrad'a duhûlü

Çün vezîr-i dilîr-i mükerrem mükemmel ü müretteb kapusu halkı ve mu'în olan 'asâkir-i Cezâyir ile derûn-ı küffârda meştâ-nişîn-i ikâmet ve masârif-i kesîresi olduğundan mâ'adâ irâde-i dâire şimdilik bir nesne hâsıl olmadığından sene-i uhrâya kıyâs olunmayıp ancak bu sene-i mübârekede vezîr-i hamiiyet-perver müşârun-ileyhin masârifine medâr için mutasarrıf oldukları eyâlet-i Rumeli'nden seferler vukû'unda vere geldikleri imdâd-ı seferiyyelerin (66a) bu sene dahi bilâ-imhâl taraflarına edâ ve teslîm olunmağıçün sâdır olan emr-i 'âlîşân kapucubaşı mûmâ-ileyh ile vârid olmağın, mûcebince her bir kazâyâ sûret-i emr-i 'âlîşân ve buyuruldu ve mübâşirler ta'yîn ve ba'zı kazânın dahi tahlîsine kapucubaşı¹⁷¹ mûmâ-ileyh me'mûr ve irsâl olup

¹⁶⁹ imdâd-ı Ü: -R

¹⁷⁰ meştâ-yı Ü: şitây-ı R

¹⁷¹ ile vâridkapucubaşı A. Kızılgök'te atlanmış

icmâl-i mu'âyede-i şehri sıyâm sene-i mezbûra mâh-ı şevvâlinin gurre-i garrâsı eyyâm-ı ebrekede yevm-i çehâr-şenbih ve hilâl-i meh nev-zuhûr ve tulû'u muhakkak u mukarrer olmağın¹⁷² ba'de'l-'asr sünnet-i seniyye-i bilâd-ı kâffe ehl-i İslâm üzere toplar atılup ve tabl ü nakkâreler çalınup 'azîm şenlikler ve izhâr-ı sūr u hubûr ile ahşâm olmağın irtesi 'ale's-seher herkes cevâmi'lere cem' ve salât-i 'îd-i şerîf ba'de'l-edâ ser-asker-i zî-şân hazretlerinin mu'âyede-i âsafânelerine teveccüh ü 'azîmet olundukta ceneralân-ı çasariyye nisvân u duhterleri üçer çift bâr-gîr koşulu âyine-pûş hintolara süvâr ve mu'âyedei seyr itmek için vezîr-i müşârûn-ileyhin sarây-ı 'âlîlerine gelüp cem' olmalarıyla vezîr-i 'âlî-tebâr mu'tâd üzere sarây-ı mezbûr dîvân-hânesine teşrîf ve ceneraller dahi duhter-i şûrîze-i ahter ve nisvânlarıyla vezîr-i (66b) 'âlî-mikdâr hazretlerinin cânib-i yesârlarına geçüp karâr ve mu'âyede-i mübârekeyi seyr ü temâşâ iderler idi. Çün 'îd-i mübâreke-i mezbûrade yeniçeri ağası ve cebecibaşı ve sâir ocakların a'yân ü zâbitleri mu'tâd üzere bir gün mukaddem şeref-i dâmen bûs-i vezîrâneleriyle müşerref olmuşlar idi. Lâkin sâir vükelâ ve Dîvân-ı hümâyûn çavuşlarından ve 'umûmen ağayân serâpâ 'âdet-i kadîme-i Devlet-i Osmaniyye üzere hâzır ve 'azîm dîvân kurulup ve taraf-ı şehriyârîden i'tâ olunan çelenkleri takup ibtidâen cânib-i yemîninden kethüdâ-i 'âlî-kadrleri ve sâniyen vekîl-i reîsü'l-küttâb ve sâir vükelâ ve kal'a-i Enderûn ve bîrûnun dizdârân u

¹⁷² olmağın Ü: -R

zâbitân ve a'vânı 'alâ merâtibihim ba'dehu cânib-i yesârdan üç yüzden mütecâviz Enderûn ağaları her birleri envâ'-ı akmişe ve tefârîk ve elbise-i gûnâ- gûna müstağrak olmuş ve cümlesi başlarına sîm ü zerden çelenkler takınıp anlar dahi hazînedâr ağa ile gelüp dâmen-bûs ve bir taraftan zümre-i çâvûşânın du'â vü senâları ve tabl u nakkâre ve nefer sadâsı (67a) ve toplar hengâmesi ve İstanbul misâl ikâz-ı vakt-i sahûr için mahallât ve esvâkta olan yeniçerilerin şamatası eflâke çıkmış idi. Bu vech üzere merâsim-i mu'âyede tamâm oldukta, vezîr-i 'âlî-mikdâr hazretlerinin imâmetleri hizmetinde olan hâfız şeyhü'l-kurrâ Mustafa Efendi el kaldırıp 'azîm du'â vü senâları ve esnâ-yı du'âda üç def'a şevketlü pâdişâh-ı İslâm halledâ'llahü hilâfetehu ilâ yevmi'l-kiyâm hazretlerine du'â eyledükte ceneraller tercemâna "ne söyler, maksûdu nedir" dedikte tercemân dahi, "sa'âdetlü pâdişâha du'â iderler" deyü cevâb verdikte kâfirler başların salmağa başlayup şevket ü mehâbet-i İslâm'a hayrân ve nisvân tâifesi dahi Enderûn ağalarının her birilerin böyle müzeyyen gördükçe bin cân ile 'âşık olur idi. Çün merâsim-i mu'âyede yerin buldu. Herkes konaklarına geldi. Birbirlerine bayramlaşmak resmine mübâşeret ve enva'-ı sürûr u hubûr ile ahşâm irişti. Meğer humbaracıyân ve cebeciyân ve sâir sanâyi'-i âteş-bârîden mahâreti olanlar bâruttan kanâdîl-i gûnâgûn (67b) ve kal'a-i gûl-i beyâbân ve sâir u'cûbe nesnelere yapup vakt-i 'işâda fişekler atılıp tabl ü nekkâreler çalınmağa başladıkta ceneraller ve 'avratları sarâyâ dolup pencerelerden seyr ü

temâşa iderler idi. Tâife-i âteşbâzı bu hâli gördükte¹⁷³ leyâlî-i şehr-i sıyâmın mecmu'unda îcâd eyledikleri âteşbâzlığı icrâ ve sûretâ ceng ile bâruttan eyledikleri kal'aya od verüp ve havâî fişekler ve envâ'-ı masharalıklar oldu ki sûr-ı hümâyûnda dahi misli sebkat itmemiş idi. Hakk subhanehû ve te'âlâ 'asâkir-i İslâm'ı dâimâ böyle mukâbele-i a'dâ-yı bed-kârda mesrûr ve nice nice şenlikler müyesser eyleye, âmîn.

Vefât-ı Kırım Hanı

Âl-i Cengizândan Mengli Giray Han iki def'a Kırım Hanı olmuştu, ve zâtında 'âlim ve sâhib-i dâniş ve erbâb-ı ma'âriften ve Devlet-i Aliyye'ye gâyet mutî' ve münkâd ve halîm ve cerî cesûr hân-ı 'âlîşân idi. 'Akıbet marâz-ı mevte bir vechile 'ilâc mümkün olmamağla dest-i takdîr-i ezelden câm-ı şerbet-i mevti nûş eyleyüp sene-i mezbûra şevvâlinde ecel-i ma'lûm ile dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet ve rûh-ı pâkin ravza-i cinâna irsâl eyledükte birâder-i buzürgvârları (68a) Selâmet Giray Han taraf-ı şehriyârîden ma'me-i tâife-i Tatar-ı sabâ-reftâr ve kâffe-i zümre-i 'adû şikârın iltimâs ü istircâlarıyla Kırım Hanı nasb ve ta'yîn olunmuştur.

¹⁷³ gördükte R: gördüklerinde Ü

İcmâl-i mübâşeret-i ta'mîrât cevâmî'hây-ı varoş-ı Belgrad

Sâneha'llahü te'âlâ¹⁷⁴ 'ani'l-âfât varoş-ı Belgrad sulh ü salâh muktezâsınca ekser mahalleri cânib-i İslâmiyâna teslîm ve varoş-ı mezbûrun mahsûr olduğu kal'a-i cedîdin hedm 'umûru tekmîl ve küffâr asl-ı kal'a-i Belgrad'a ihdâs eylediği ebniye-i hâdise hedmine mübâşeret ve fasl-ı bahâr dahi takarrüb ve varoş-ı mezkûrda olan cevâmî' ve mesâcid taraf-ı mîrîden i'mâr ve ihyâ ve iktizâ iden hademe-i vezâifi tertîb ve ta'yîn olunmasiçün taraf-ı Asitâne'den fermân-ı 'âlî sâdır olmazdan mukaddem, hazret-i ser-'asker-i 'âlî-tebâr cevâmî'-hây-ı sâlifü'l-beyânın ihyâsına irâde-i 'âliyye-i vezîrâneleri ta'alluk itmeğin Uzunçarşu kurbünde ma'bed-i kadîm olan Şehidlik Câmi'-i şerîfin kendüleri ve Çukacı Câmi'-i şerîfin dahi kethüdâ-yı 'âlî-kadrları i'mâr ve ihyâyâ mübâşeret buyurdular. 'Azîm ikdâm ü ihtimâm (68b) ve sarf-ı mâl ile kesret-i berf ü bârâna bakılmayup derûn ve kurb civârında medfûn olan lâşe-i murdârı tathîr ve menâbir ü mehâfil ve minarelerin tecdîd ve kanâdîl-i gûnâgûn ve zî-kıymet haliçeler ve sâir mefruşât-ı girân-bahâ ile bir-vechile tezyîn eylediler ki, görenler hayrân ve edâ-yı salât-ı cum'a olan cema'ât-ı müslimîn dâimâ derûnlarında 'ibâdet ve kıra'at-ı Kur'an-ı Kerîm'e tâlib ü râgıb idi. Hakk ki böyle hengâm-ı hayr- encâmında küffâr ile mâhlût ikâmet

¹⁷⁴ te'âlâ Ü: -R

ve sene-i mezbûrade şitânın şiddeti bî-kıyâs iken ‘uluvv-i himmetleriyle ihyâ-yı ma‘bed-gâh-ı a‘lâ ile mahsûdü’l-akrân ve hasbeten lillâhi te‘âlâ vâkî’ olan câmi’ gâyet a‘lâ ve ‘adîmü’l-misl hayrât-ı celîleye muvaffak¹⁷⁵ oldular. Muvaffak ‘indillah sa’yleri mebrûr u meşkûr ve niçe niçe bi-vechi’llâhi te‘âlâ böyle hayrât-ı celîle ve hasenât-ı pesen-dîdeye muvaffak olalar, âmîn.

İcmâl-i vürûd-ı müceddidân Devlet-i Aliyye dâimü’l-karar ile Nemçe Devleti beyninde müceddeden ‘akd olunan sulh ü salâhı hâvî tarafeynden ahz u i’tâ olunan esâs ve mevâdd temessükleri ve ba‘dehu (69a)mübâdele olunan ‘ahd-nâme-i humâyûn

ve tasdîk-nâmede şart ve ta’yîn ve ‘ahd¹⁷⁶ u tebyîn olunup karar-dâde olan mevâddin üçüncü mâddesinde Sırp eyâleti ve bu eyâletin içünde vâkî’ Belgrad kal‘ası Devlet-i Aliyye’ye Roma İmparatoru tarafından teslîm olunup nehr-i Tuna ve nehr-i Sava iki devlet eyâletleri beyninde hudûd olmak ve Sırp eyâletlerinin hudûdları ve kezâlik Bosna tarafının Karloviçe nâm mahalde mukaddemâ ‘akd olunan mevâdd üzere olmak ve Nemçe ve Eflak dağlarıyla ve sâir mevâdda mezkûr ve meşrût ve menût kılındığı üzere tarafeynden makbûl olan uhûd u şurût için bir gün evvelce tarafeynden mücerreb ve mu’temed ve sulh u salâha hayır-hâh vekîl ve muhaddidler nasb ü ta’yîn

¹⁷⁵ muvaffak Ü: -R

¹⁷⁶ Ü nüshasında bu kelime derkenardır.

olunmasından lâ-büd olmaktan nâşî Belgrad'dan aşağı nehr-i Tuna'da olan adaları ve İrşeve ve Muhadiye ve hudûd-ı Eflaki tecdîd¹⁷⁷ ve temyîze mu'temedân-ı recâl-i saltanât-ı seniyyeden Mevkufâtî Mehemed Efendi ve nehr-i Sava ve Bosna câniblerine ber-minvâl-i meşrûh sipâh kâtibi Mehemed Said Efendi zîde mecdühümâ evâmîr-i şerîfe ile me'mûr (69b) ve cânib-i yemîn nehr-i Tuna ile İrşeve'ye varınca ve cânib-i yesârı Bosna hudûduna varıncaya dek tecdîden iktizâ eden mahaller ser-'asker-i kâm-kâr ve ve vezîr-i 'âlî-mikdâr hazretlerinin re'y-i rezîn-i isâbet-karînleri üzere tecdîd ü temyîzi fermân olunmağın, mûmâ-ileyh Mevkûfâtî Mehemed Efendi sene-i mezbûra zilka'desinde Belgrad Kal'ası'na gelüp duhûl ve Uzunçarşu'da bir a'lâ konağa nüzûl ve ol esnâda nehr-i Tuna müncemid ve rûy-ı nehr-i Tuna ile bahren imrâr mümkün olmamağla ma'iyetine me'mûr ve dergâh-ı 'âlî gedüklülerinden bir za'îm ve nâib ve çavuş ve mühendis ile birkaç gün meks ü ikâmet ve buzlar sökölüp havâlar bir mikdâr müsâid olmağın ser-'asker-i müşârün-ileyh cânibinden mu'azzezen müceddid-i çasariyye ile taraf-ı 'âlîşânlarından dahi mukaddem ve mu'temed mübâşir koşulup savb-ı maksûda irsâl olundu.Ba'dehu sol kol nehr-i Sava cânibi muhaddidi mûmâ-ileyh Mehemed Said Efendi dahi ibtidâen Bosna cânibine varup ândan Belgrad'a gelüp duhûl eylemiştir.

¹⁷⁷ tecdîd R: tahdîd Ü

İcmâl-i vürûd-ı yeniçeriyân-ı mevâcib-i¹⁷⁸ dergâh-ı (70a) ‘âli

Çün mevsim-i bahâr hulûl ve eyâlet-i Rumeli'nin zu'amâ ve erbâb-ı tîmârı bir an akdem gelüp mukaddemâ me'mûr oldukları vech üzere hidmet-i muhâfazaya kıyâm-ı ikdâm ü ihtimâm eylemleriçün evâmir-i 'âlîşân ısdâr ve irsâl olunmuşidi. Lâkin sene-i mezbûrade şiddet-i şitâ olmak takrîbiyle Rumeli câniblerine her taraftan kaht u galâ müstevlî olmak hasebiyle zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr henüz gelüp irişmeden mâh-ı Saferül-hayrın gurre-i garrâsında Âsitâne-i sa'âdet-âşiyâneden küçük çavuş ile irsâl olunan iki kıst mevâcib gelüp duhûlü mukarrer olmağın bi'l-cümle dergâh-ı 'âlî yeniçerileri istikbâl ve alay ile getirüp mâh-ı mezbûrun ikinci cum'a günü tâife-i mezbûrdan yamakân tâifesi birbirlerin tahrîk ü izlâl ve "bizler dört kıst mevâcibe müstehik olmuşiken bu def'â vârid olan iki kıst 'ulûfeyi almazız tamâmen aluruz" deyü cem'iyet ü cumhûr dergâh-ı 'âlî yeniçerileri ağası konağına hücum ve ref'-i livâ-i şekâvetlerin müşâhede eyledükte yeniçeri ağası gaybet ve başçavuş ol esnâda anda (70b) bulunmağın, mezkûrları men' ve maksûdların istifsâr murâd eyledükte üzerine tüfenk atup katl murâd iderler. Ol dahi firâr ve ağanın matbahına varır. Aşçıbaşı bu hâli gördükte mezkûru bir boş sepet içüne vaz' ve üzerine bir dolu sebze ve et sepetin tahmîl ider. Ammâ tâife-i mezbûra bir yerden tecessüs iderler. Bulamayup girü 'avdet ve gittikçe tугyân u şekâvetleri an-be-an mütezâyid olduğu hazret-i ser 'asker-i 'âlî-tebâr cenâbına 'aks olundukta, yine tâife-i mezbûranın haklarında hilm ü şefkat ve mürüvvet ile mu'âmele ve maksûdları ne olduğu hâkipây-i devletlerine 'arz olundukta, "vârid olan iki kıst 'ulufeleri birkaç güne değin edâ olunur" deyü fermân-ı 'âlîleri sâdır olmağın, ol gün perîşân ve irtesi günü yine cem'iyet ve ba'zı tekâlîf-i bîhûde îrâd ve ke'l-evvel dört kıst mevâciblerin mütâlebede ısrâr itmeleriyle, küffâr bunların bu vechile cem'iyetlerin gördükte havfe tâbi' ve karşı tarafta olan 'askerini derhal geçürüp ihzâr ve parmaklık kapuların küşâd ve süvârî ve piyâdesin tertîb (71a) ve çarh-ı feleklerin kurup ceng ü cidâle hâzır ve müheyyâ olmuşlar idi. Menkûldür ki, tâife-i mezbûranın ba'zı 'ukalası hazret-i ser-'asker-i 'âlî-vekâr hazretlerinin bu kış kendülerüne olan iltifât ü ikrâmını îrâd ve "böyle vezîr-i hoş-tedbîr elimize girmez böyle harekât-ı nâ-hemvâr münâsib değildir" dediklerinde, "bizler vâlimizden hoşnûd ve râzıyız ve küffâra dahi ta'arruzumuz yoktur, ancak 'ulûfemiz tamâmen isteriz " deyü 'inâd itmeleriyle vezîr-i lâ-nazîr böyle vakitte düşmen-i dîne karşı cem'iyetlerin tefrîk ve şakâvet-pîşelerinin haklarından gelinmesin muktezây-ı vakt ü hâle göre münâsib görmeyüp üç gün içinde 'ulûferin tekmîl ve

¹⁷⁸ "mevâcib-i yeniçeriyân" olmalı

tamâmen edâ ve herkes zâbitlerinden ‘ulûfe ahz ve perîşân oldular. İşbu zuhûr iden vak‘a ve fitne-i ‘azîme ser-levha-i fiten-i sâir serhaddât-ı İslâmiyye olduğunda iştibâh yoktur. Ancak ser-‘asker-i lâ-nazîr ve vezîr-i dilîrin hulûs-ı nâmı ve hüsn-i tedbîri sebebiyle nâr-ı şakâvet-i eşkiyâ bu vech üzere temevvüc etmiş iken eşrârından bir şereri kimesneye¹⁷⁹ isâbet itmeksizin itfâ vü teskîn ve ‘avn-i (71b) Hakk ile cem‘iyyetleri perîşân ve tegallüb ve tasallutları bi’l-küllîye zâil ve münkati‘ oldu.

İcmâl-i ahvâl-i mübâdele-i elçiyân-ı devleteyn

Çün Devlet-i Aliye-i ebediyyü’l-istimrâr ile Nemçelü beyninde müceddeden mün‘akid olan musâlaha-i mübâreke şurûtunda mâh-ı ayârda Belgrad hudûdunda büyük elçiler mübâdelesini münderic ve taraf-ı saltanat-ı seniyyeden sâbıkâ baş defterdâr iken bu def‘a Rumeli Beylerbeyliği pâyesiyle büyük elçi nasb u ta‘yîn olunan Ali Paşa mâh-ı muharremin on beşinci günü makarr-ı saltanat-ı seniyye ya‘ni mahrûsa-i Kostantiniyye’den hareket ve tayy-ı menâzil ve kat‘-ı merâhil iderek mâh-ı rebûlâhîrin dokuzuncu günü kal‘a-ı Belgrad-sengîn-bünyâda duhûl makarrer ü muhakkak ve Nemçelü’nün büyük elçisi dahi takarrüb etmişidi. Devlet-i Çasariyye ceneralleri sarây-ı ser-‘asker-i ‘âlî-tebâra cem‘ ve mâh-ı mezbûrun sekizinci salı günü Belgrad kal‘ası hey‘et-i aslîsi ile min-küllî’l-vücûh tahliye ve cânib-i İslâmiyâna teslîm eylemelerin ta‘ahhüd eyledüklerinden sonra mâh-ı mezbûrun ikinci günü elçiler mübâdelesini tezkîr olundukta (72a) Belgrad cenerali tevcîh-i hitâb idüp, “makarr u mahall-i mübâdele intihâ-i hudûd-ı devleteyn olması kâ‘ide-i kadîmeden olmaktan nâşî, bu def‘a nihâyet-i hudûd-ı nehr-i Sava ve nehr-i mezbûr kat‘-ı sınır olmağla mübâdele için ibnâ olunan sallar hâzır ve müheyâyâ ve lâkin hengâm-ı mübâdele ve ba‘de’l-mübâdele elçi-i çasariyye cânib-i yemîninizde olmasın recâ ideriz” dedikte hazret-i ser-‘asker-i gayret-şi‘âr mel‘ûn-ı mesfûra âzâr idüp, “biz şevketlü pâdişâhımızın vüzerâ-yı ‘ızâmından ve halka-begûş-ı hizmetkârân-i hakânîden¹⁸⁰ olup, lâkin hâlâ taraf-ı Devlet-i Aliyye’den meb‘ûs olan elçi-i Devlet-i Aliyye bu tarafa geldükte elçi-i pâdişâh-ı dîn-i İslâm iken cânib-i yemîne almak değil muktezây-ı mekâdir ü tarîk üzere dâmen-bûs eylemesi mukarrerdir, elçi-i çasariyye tâife-i müşrikîn-i bed-âyîn iken işbu teklîf mâhza¹⁸¹ teklîf-i mâlâ-yutak olmağla, “eğer maksûdun a‘zâr-ı vâhiye ile kal‘ayı tahliye ve teslîmde nükûl ise bi-‘avn-i Hudâ yevm-i mezbûrda kal‘a teslîm olunmadığı halde zor-ı bâzû ile kal‘a-i Belgrad zabt olunması

¹⁷⁹ kimesneye Ü: kimesne R

¹⁸⁰ hizmetkârân-i hakânîden Ü: hizmetkârândan R

¹⁸¹ teklîf mahzâ R: -Ü

muhakkaktır. Eğer murâdın dostluk (72b) ise sen mahall-i mübâdeleyi tertîb ü ta'yîn ile inşâallahü te'âlâ elçi-i pâdişâh-ı 'âlem-penâh mashûben bi's-selâme dâhil-i kal'a oldukta elçi-i müşârün-ileyh ile mahall-i mübâdeleye varulup ve ba'de'l-mübâdele elçi-i çasariyyeye ikrâmı vechen mine'l-vücut kusûr olmaz" deyü vezîrane ve dilrâne cevâblar ile mel'ûn-ı mesfûrî ıskât ü irzâ ve çün elçi-i Devlet-i Aliyye takarrüb ve çehâr-şenbih günü duhûlü meczûm olmuşıdı. Ve küffâr bir gün evvel kal'ayı teslîm eylemesi karar-dâde olundu idi. Yevm-i mezbûrde vezîr-i bî-nazîr kapusu halkını tertîb ve üçyüzden mütecâviz Enderûn ağaları ve ol mikdâr tüfenkçiyân tâifesi ve eyâlet-i Rumeli'nin 'umûmen alay beyleri ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmârı ve mükemmel takım ve müretteb mehter-hane ile bir alay tertîb eylediler ki, görenler tahsîn ve bir anda vukû'u mesmû' olmamıştır vakt-i duhâda bu vech üzere alay ve yeniçeri ağası ve 'umûmen zâbitân ile kal'aya duhûl idicek, küffârın her bir zâbitânı neferâtlarıyla mahzûnen ve hâiben ve hâsiren Bosna (73a) kapusundan hurûc ve kal'a-i mezbûra muhâfazasında olan ceneral kal'a-i mezbûrun miftâhların getirüp tebrîk ve teslîm ve vezîr-i 'âlî-kadr cenâbından cenaral-i mesfûra sîm ü zer ile donanmış at çekilüp ve ol dahi süvâr ve makhûren ve müdemmeren ol dahi bâb-ı mezbûrdan hurûc eyledükte toplar atılıp 'azîm şenlikler ve şadmanlık olmuşur. Hakk sübhanehu ve te'âlâ dâimâ 'asker-i İslâmî mansûr u muzaffer ve hemvâre böyle sedd-i sedîd-i İslâmiyye'de muhâfızîn-i kılâ' olan 'asâkir-i İslâmî el-yevm hidmet-i celîlesinde olduğumuz vezîr-i 'âlî-kadr gibi hayr-hâh ve sadakatkâr vüzerâyâ muvaffak eyleye, âmîn.

İcmâl-i esnâ-i mübâdele ve ba'de'l -mübâdele vâkî' olan vekâyi', vezîr-i dilîr-i lâ-nazîr hazretlerinin harekât-ı pesendîdeleriyle elçi-i çasariyyenin cânib-i Âsitâneye 'azîmeti beyânındadır

Çün kilîd-i memâlik-i mahrûsati'l-mesâlik ve a'zam-ı ülkât-i serhaddât ü memâlik olan kal'a-i Belgrad-ı fütûh-âbâdın 'avn u 'inâyet-i Rabbü'l- ibâd ile miftâh ve misbâhı ser-'asker-i hamiyet-(73b) göster ve vezîr-i 'âlî-kadrin yed-i müeyyedlerine teslîmi müyesser olmağla kal'a muhâfazasına me'mûr ve ta'yîn olunan tavâif-i 'askeriyye zâbitânı neferâtlarıyla hıfz u hirâset-i kal'ada ihtimâm eylemelerin tenbîh ü fermân ve zât-ı 'âlîşânları kapusu halkıyla devlet ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâl ile sarây-ı 'âlîlerine teşrîf ve kal'a miftâhlarını Tatar ağalıkları hizmetinde olan Hasan Ağa ile pâye-i serîr-i a'lâyâ irsâl ve ihdâ ve yevm-i mezbûrda elçi-i çasariyye mihmândarlığına taraf-ı Devlet-i Aliyye'den me'mûr ve ta'yîn olunan dergâh-ı 'âlî kapucubaşlarından Ebubekir Ağa dahi gelüp şeref-i dâmen-bûs-ı vezîrâneleriyle müşerref olmağın, kapucubaşı mûmâ-ileyh ile vârid olan evâmîr-i şerîfe mücebince elçi-i mesfûrun

iktizâ iden levâzımât ü zahîre ve araba ve sefâin tedârük ve hâzır ve müheyyâ olmasıçün fermân ve ikdâm ü ihtimâm ve irtesi günü Devlet-i Aliyye elçisi mîr-i mîrân-ı mûmâ-ileyhin vürûdu muhakkak olmağın rağmen lil-a'dâ yemeklik tertîb (74a) ve kethüdâ-yı muhteremleri mükemmel takım ve müretteb mehter-hane ile istikbâl ve bî-nihâye ikrâm ü ihtirâm birle gelüp sahrâ-yı Belgrad'a leşker-endâz-ı hayme-nişîn ikâmet ve irtesi günü ziyafetler tertîb ve elçi-i müşâr ser-'asker-i gayret-şi'ârın sarây-ı 'âlîlerine gelüp ol gün havâda bürûdet ve kesret-i bârân sebebiyle mübâdele emri te'hîr ve merâsim-i ziyâfet tekmîl ve mâh-ı mezbûrun on üçüncü sebt günü idi, emr-i mübâdele itmâm ve elçiler alunup verilmesiçün karâr verilmişti. Çün irtesi vakt-i duhâda Devlet-i Aliyye elçisi mükemmel takım ile gelüp ve evvelinden ziyâde alay tertîb ve tay'în olunmuşıdi. Ser-'asker-i hamiyet-perver-i müşârün-ileyh hareket ve ta'zîmen elçi-i Devlet-i Aliyye'yi cânib-i yemînlerine alup 'umumen dergâh-ı 'âlî yeniçerilerü ve kapu kulları ve eyâlet-i Rumeli zu'amâ ve erbâb-ı tîmârı ve mükemmel takım ve mehter-hane ile cânib-i kal'aya tevcîh ve kal'a-i bîrûndan geçüp sâhil-i nehr-i mezbûrda vaz' olunan sâyebâna nüzûl ve karşı yakada ve rûy-ı nehr-i Sava'da küffârın hâzır ve âmâde (74b) olan kalyonlar ve açıklar ve mübâdele için ihzâr eyledükleri sallar üzerinde müctemi' olan cüyûş-ı deryâ-hurûş-ı küffâra bir alay seyr ü temâşa ettirdiler ki, misli bir anda sebkât itmemiş idi. Sâyebân-ı 'âlîye esnâ-yı nüzûllerinde 'umûmen yeniçeri ve bi'l-cümle 'askerî tâifesi ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmârı sâhil-i mezbûrda alay tertîbi fermân buyurulmağın, cümle müsellaah ve tüfenk-endâz kat-ender-kat hâzır ve müheyyâ ve zât-ı 'âlîşanları elçi-i Devlet-i Aliyye ile bir mikdâr sâyebân-ı mezbûrda meks ü ârâm eyledükten sonra sa'âdet ü ikbâl ile hareket ve hâzır olan çekdiriye süvâr ve mahall-i mübâdeleye teveccüh ü 'azîmet buyurdıklarında, Belgrad cenerali dahi mukaddem râkib-i sefâin-i bed-âyîn olmuşıdi. Ol dahi gelüp ma'an makarr-ı mübâdeleye nüzûl ve ba'dehü elçi-i Devlet-i Aliyye dahi hareket ve elçi-i çasariyye ile varup emr-i mübâdele itmâm u tekmîl olduğu anda tarafeynden toplar ve bârân misâl tüfenkler atılup bir rütbe şenlik ve şâdmânlık olmuş idi kim ta'bîr u tavsîften müstağnîdir. Çün elçiler mahall-i mezbûrda (75a) ahz u i'tâ ve üç def'a kâ'ide-i kadîme üzere şenlik topları atılup emr-i mübâdele yerin buldu. Vezîr-i dilîr 'avdet ve ahz olunan elçi-i çasariyye ile sâyebâna nüzûl ve andan kendüleri bir mikdâr Enderûn ağaları ve kapu halkı ile sarây-ı 'âlîlerine gelüp kethüdây-ı muhteremleri mükemmel takım ile elçi-i çasariyyeyi çadırlarına götürüp 'avdet ve iki gün tavr-ı kadîm üzere elçiye ikrâm u ihtirâm ve ol dahi vezîr-i 'âlî-kadr-ı müşârün-ileyhe 'arz-ı hulûs zî-kıymet emti'a vü eşyâ ihdâ ve taraf-ı Devlet-i Aliyye'den mihmândâr nasb olunan İskenderiye ve Prizen? sancakları mutasarrıfı Ali Paşa dahi gelmekle eyâlet-i Rumeli ile Semendire Sancağı'nın ba'zı zu'amâ ve erbâb-ı tîmârlarıyla kethüdâ-yı 'âlî-kadrların dahi koşup Hasan palankasına irsâl ve tesyîre izn ü ruhsat ve ma'an

irsâl olundu. Ol Hallâk-ı cihân-âferîn işbu mübâdele-i mübârekeyi ibtidâen şevketlü ‘azametlü mehâbetlü veliyyü’n-ni‘am-ı ‘alem pâdişâh-ı heft-ıklîm efendimiz hazretlerine ve sâir efendilerümize meymûn ve mübârek ve dâimâ a‘dây-ı bed kârların (75b) hor ve hakîr eyleye, âmîn. El-Hakk işbu mübâdele-i mübâreke ser‘asker-i hamiyet-güster vezîr-i dilîr-i müşârün-ileyh nâmûs-ı dîn ü Devlet-i Aliyye’ye lâyı¹⁸² zuhûra gelen hidemât-ı celîle ve harekât-ı pesen-dîdesi¹⁸³ evsâfını tahrîr ü beyândan kâffe-i erbâb-ı kalem ‘âciz ve kâsırdır. Zât-ı ‘âlîşânları her husûsta muvaffak min-‘indi’llah’tır. Her vechile inşâ ve imlâdan müstağnîdir. Hakk Subhânehu ve te‘âlâ yevmen-fe-yevmen kadr ü ref‘etlerin füzûn ve¹⁸⁴ her hâlde tevfiğin refîk eyleye, âmîn.¹⁸⁵

Selâtîn-i ‘ismet-i âyinden Sâliha Sultân hazretlerinin vezîr-i müşârün-ileyh hazretlerine ‘akd ü nikâh olduğudur

Çün şerâyit-i sulh ü salâh iki devletin marzîsi üzere tamâm ve emr-i mübâdele netîce-pezîr ve ser-‘asker-i ‘âlî-kadr-ı müşârün-ileyhin hüsn-i tedbîrleriyle ıslâh-ı zâtül’l-beyn olmağla tarafeynden ba‘ş olunan büyük elçiler alınup virildiği, haberi sem‘-i humâyûna lâhik oldukta karîha-i sabîha-i humâyûndan ‘amm-i büzürgvârları hüdâvendigâr-ı sâbık muhtâr-ı şehriyâr-ı gerdûn-vekâr ve mümtâz-ı şehinşâh-ı sipîhr iktidâr kâm-kâr-ı selâtîn-i şerî‘ât-âyîn cennet-mekân (76a)-ı firdevs-âşiyân merhûm ve mağfurun-leh Sultân Ahmed Han gâzi ‘aleyhi’r-rahmeti’l-Bâri hazretlerinin nûr-ı dîdeleri zübde-i selâtîn-i ‘ismet dürre-i yektâ süddetü’l-muhadderât ikliîletü’l-muhassenât tâcü’l-mestûrât zâtü’l-‘alâ ve’s-sa‘âdât bânû-yı nîkhûy ya’ni Sâliha Sultân dâmet ‘ismetuha ve zâdet ‘iffetuha hazretlerin ser-‘asker-i ‘âlî-kadr vezîr-ı müşârün-ileyhe ‘akd ü nikâh olunması bâbında şeref-efzây-ı sudûr bulan fermân-ı cihân-mutâ‘-ı Hakânî sudûru vezîr-i a’zam cânibinde inhâ vü i‘lâm oldukta, Âsitâne-i sa‘âdet-âşiyânedede sipâhîler ağası olup kapu kethüdaları Mehemed Emin Ağa’yı tevkîl eylediklerün müş‘ir ağayândan iki neferin işhâd ve der-‘akab irsâl ve varduklarında ‘akd ü nikâh olduğuy Sultân-ı müşârün-ileyhânın kapu gulâmı zî-kıymet câme-şûy ile gelmekle birkaç gün mehter-hâne çalınup ‘azîm şenlikler ve şâdmânlıklar oldu.

¹⁸² lâyı² Ü: lâhik R

¹⁸³ pesen-dîdesi Ü: pesen-dîde R

¹⁸⁴ yevmen fe yevmen kadr u ref‘etlerin füzûn ve Ü: -R

¹⁸⁵ İstanbul Üniversitesi nüshası burada sona eriyor.

Vezîr Mehemed Paşa ‘azli ve Tevkî’î¹⁸⁶ Ahmed Paşa’nın vezîr-i a‘zam olduğu beyânındadır

Vezîr-i a‘zam müşârün-ileyh Ivaz Mehemed (76b) Paşa Belgrad’dan ‘avdet ve makarr-ı saltanat-ı seniyye olan mahrûsa-i Kostantiniyye’ye dâhil oldukta mazhar-ı iltifât ve i‘tibâr-ı şâhâne olmuşidi. Birkaç ay mürûrunda şehr-i İstanbul’da öteden berü vâkî’ olan ihrâk bi-takdiri’llâhi te‘âlâ te‘âkub ve Maktûl İbrahim Paşa Sarâyı vezîr-i müşârün-ileyh derûnunda iken bi’l-küllîyye muhterik ve ba‘zı esvâk-ı mahallâtta dahi zuhûr ve bu vechile ihrâkın kesreti ve ecnâs-ı zehâyirin killeti sebebiyle ortalığa bakmayup beta‘at üzere harekete hâml ulunmağla töhmet-i mezkûre ile ‘azl ve sene-i mezbûra rebûlâhirinde Tevkî’î Ahmed Paşa hazretleri vezîr-i a‘zam olduğu haberi şüyû‘ buldu.

İcmâl-i ahvâl-i zümre-i Bektaşiyân

Bâlâda tafsîl ü beyân olunduğu üzere dergâh-ı ‘âlî yeniçerileri ve cebecileri birkaç gün mukaddem, “bizler bir seneden beru sahra, ve meşâtada hezâr meşakkat çeküp dört kıst mevâcibe müstehıkk olmuşiken gelen iki kıst mevâcibi almayuz” deyü tecemmu‘ ve ser-‘asker-i müşârün-ileyh hazretleri merhameten derhal Âsitâne’ye ulağıyla hufyeten Tatar irsâl ve gelince (77a) birkaç gün içinde mevâcibleri tamâmen ve kâmilen mu‘tâd üzere ağalarına teslîm ve sergide herkes ‘ulûfelerin alup ve ta‘yînât-ı ruzmerreleri dahi Defterdar Ahmed Efendi tarafından virilür iken, birkaç gün mürûrundan sonra birkaç neferi karşuya geçüp şürb-i hamr ve sekrânen çarşu ve esvâkta şetm ü ta‘n iderek ser-‘asker-i ‘âlî-kadr hazretlerinin pîşgâh-ı sarâylarına gelüp şetm ü ta‘n âgâz eyledükte muhzır ağa tâifeleriyle irişüp üç neferin ahz ve kal‘a-bend ve ma‘rifet-i şer‘le cezâ-yı sezâları tertîb ve mu‘avvekân katl oldukları sâirleri haber aldıkta yine cibilliyetlerinde merkûz olan mel‘anet ü habâsete ictisâr birle şakâvet ‘alemlerin açup bir yerden îkâz-ı fitne ve cümlesi kal‘aya hücum ve kal‘ayı zabt ve kapuların bend ve topları ve havanları doldurup ceng ü cidâle müheyyâ ve murâdları nedir deyü zâbitleri tarafından gönderilenleri dahi ahz ve salıvermeyüp el-hâsıl evvelkiden ziyâde fesad u şakâvete mütesaddî ve kal‘ayı tahliye ve teslîm iden keferen henüz karşuda Zaminova karyesinde (77b) olup böyle nâ-marzî hareketleri zuhûru muktezây-ı vakte göre münâsip olmayup ve anlara kıyâsen eyâlet ‘askeri kesret ü vefret üzere olmalarıyla mücerred tahvîf için eyâlet-i Rum zâbitânı ve alay beyleri gözedilüp cümle neferâtlarıyla gelüp pîşvây-ı

¹⁸⁶ Metinde “tevkîfî” yazılmış; tevkî’i olmalı

sarâyda hâzır olmaları tenbîh buyrulmağın, anlar dahi tenbîh ü fermân buyurulduğı vech üzere cümle neferâtlarıyla müsellağ gelüp pîşgâh-ı sarâyda âmâde oldukların gördüklerinde havflerinden nâşî ba‘zı mes‘ûllerine müsâ‘ade olunmağla, cem‘iyyetlerin tefrîk ü perîşân ve herkes yerlü yerine varup ke‘l-evvel hidmet-i muhâfazaya kıyâm eylediler.

Ser-‘asker-i müşârün-ileyhin ser-‘askerlikten ‘azl ve Şam Vâlisi ve mîr-i hâc olduğı beyânındadır

Çün vezîr-i a‘zam Mehemed Paşa ‘azl ve Tevkî‘î Ahmed Paşa vezîr-i a‘zam oldu ve Roma İmparatoru tarafından ib‘âs olunan büyük elçi Sofya havâlîsine duhûlü şâyi‘ ve bu vechile Üngürüs seferi ber-taraf ve Belgrad-ı darü‘l-cihâda bundan böyle ser-‘askerliğe müte‘allık bir iş kalmamaktan (78a) nâşî ser-‘asker-i hamîyyet-perver-i müşârün-ileyh dahi hacc-ı şerîfe niyyet ve ‘atebe-i ‘aliyyeden mîr-i hâc olmasın iltimâs ü istircâ ve mes‘ûlüne müsâ‘ade-i şâhâne olmaktan nâşî iskât-ı farîza-i hacc için Kudüs-i şerîf ve Nablus ve Gazze ve Remle sancakları inzimâmıyla Şam eyâleti ve mîr-i hâclığı ‘avâtuf-ı ‘aliyye-i hüsvâne ve ‘atebe-i seniyye-i mülûkânedden vezîr-i müşârün-ileyh Ali Paşa hazretlerine ve Semendire sancağı Belgrad kal‘ası muhafazası şartıyla Kara Mehemed Paşazâde Mustafa Paşa‘ya tevcîh olunmağla, sâdır olan evâmîr-i şerîfe sene-i mezbûra cumâdelûlâsında vezîr-i a‘zam-ı müşârün-ileyhin başçuhadarlarıyla vârid olmağın kethüdây-ı ‘âlî-kadrları müretteb ve mükemmel mehter-hâne ile istikbâl ve mazhar-ı iltifât ve i‘tibâr-ı müşîrâneleri olup birkaç gün mürûrunda vezîr-i müşârün-ileyhe gelen emr-i şerîfte “tedârükât-ı seferiyyeni görüp halefin müşârün-ileyh gelince meks ü ârâm ve geldiğı anda ‘icâleten kalkup Gelibolu ma‘berinden ‘ubûr ve huccâc-ı müslimîn Şam-ı şerîfe duhûllerinden evvel irişüp tarîk-ı (78b) hacc-ı Şamî‘den zamile-bend-i hacc olan huccâc-ı zevil-ibtihâcın âminen ve sâlimen âmed-şüdlerine ikdâm ü ihtimâm ehem-i mehâmm-ı vâcibü‘l-ihimâmıdan olduğı tasrîh ve ol esnâda Rumeli eyâletinin zu‘amâ ve erbâb-ı tîmârına dahi izin verilmekle anlar dahi vilâyetlerine ‘avdet ve vezîr-i müşârün-ileyh hazretleri dahi kal‘adan hurûc ve Vıraçay sahrasında birkaç gün darb-ı hıyâm ve mühimmât-ı seferiyyesin görüp halefi vezîr-i müşârün-ileyh dahi gelüp irişmekle kalkup emr ü fermân olduğı üzere Gelibolu ma‘berinden ‘ubûra sür‘at ve şitâb ve Rumeli eyâletinin cebe defterleri ve kılâ‘ ve palankaların ve sâir kaleminle olan kâffe-i tevcîhatın bir varakı zâyi‘ olmamak vechile cümlesin mühürleyüp me‘mûr-ı mu‘tâd olan Beğlikçi vekîli Mehemed Musaffa zîde mecduhunun yanına âdemler koşup “ ‘icâleten irsâl ve îsâl idesin” deyü başka emr-i şerîf sudûruna binâen sahrây-ı mezbûrda bu hakîr dahi hâkipây-ı devletlerine yüz sürüp vedâ‘ ve me‘zûnen Âsitâne-i sa‘âdet-âşîyâneye rû-

be-râh ve evâil-i şehri recebde mahrûsa-i İstanbul'a dâhil (79a) ve cebe defter-i kuyûdât ahkâmı memhûren teslîm ve ke'l-evvel hidmet-i kitâbette istihdâm olunmuş idim. Çün vezîr-i 'âlf-kadr müşârün-ileyh ser-'askerlikten 'azl ve ez-derûn-i caygîr-i zamîri olan tavâif-i Beytu'l-lahü'l-harâm ve ziyâret-i Ravza-i Mutahhara-i hazret-i Seyyidü'l-enâm 'aleyhi efdali's-salât ve's-selâm ârzûsiyle serî'an Gelibolu ma'berinden 'ubûr ve mâh-ı şa'bânın yirmi üçüncü günü dâhil-i sâha-i Şam-ı behcet-i meşâm olup yedi gün mikdârı hâric-i şehirde Gökmeysan nâm mahalde meks ü ikâmet bir ibtida şehri Sıyam'da mu'tâd üzere çıkup umûr-ı hacca dâir levâzım-ı seferiyye-i hâccı tekâmîl ve mevsim-i hac dahi takarrüb eylemekten nâşî müctemi' olan huccâc zevî'l-ibtihâc ile cânib-i savb-ı maksûda 'atf-ı 'inân ve Medîne-i Münevvere nevvrehâllahü te'âlâ ilâ-yevmi'l-âhireye varılıp maksûd-ı aslîsi olan halvet-sarây-ı ihtisâs-ı Server-i enbiyâ tûtî-i şükristân seyyid-i veled-i Âdem 'andelîb-i gülzâr-ı efsahü'l-'Arab ve'l-'Acem mahbûb-ı cenâb-ı perver-digâr-ı kerîm (وانك لعلی خلق عظیم)¹⁸⁷ mefhâr-ı mevcudât (79b), ser-defter-i mahlûkât, sâhib-i şerî'ât-ı garâ, hurşîd-i dirahşân-ı subh-ı şefâ'at, mihr-i sipîhr-i mürüvvet ü semâhat, imâmü'l-enbiyâ ve reh-nümâ-yı etkîyâ, şehriyâr-ı evvân-ı ihtidâ fermân-fermây-ı mülk-i ıstıfâ Hazret-i Muhammedü'l-Mustafa sallallahü te'âlâ 'aleyhi ve sellem hazretlerinin ravza-i pâk-i mutahharaların kemâl-i âdâb ve nihâyet-i tevkîr ü ihtirâmla ziyâret ve nâil-i merâm olduktan sonra kavânîn-i selâtîn-i güzîn üzere sandûka-i Hameynden ahâlî-i Medîne ve 'urbân tâifesine ihdâ olunan surrelerin edâ ve hil'atler ilbâs ve ahâli-i Medîne'yi 'atiyye vü in'âm ile fukarâ-yı Medîne'yi iğnâ ve cümlesin tatyîb idüp lâkin tâife-i 'urbân fi'l-asl 'anûd ve lecuc bir tâife-i gayr-ı hâife olmalarından nâşî mu'tâd üzere virilegeleni aldıktan sonra kanâ'at itmeyüp mücerred huccâc-ı müslimîni gâret ve îsâl-i hasâret kasdıyla ba'zı muhaddesât ve te'lifât-ı bîhûde ile hilâf-ı mu'tâd tedbîr ve ta'cîz sevdâsında oldukları ma'lûm-ı müşîrâneleri olduktâ, ba'de'l-hac matlûblarından ziyâde virilmek üzere ferdâyâ salup (80a) andan dahi hareket ve cânib-i Beytu'llah'a tahrîk-i ikdâm birle 'azm-i râh oldular. Çün Mekke'ye varılıp menâsik-i hacc tamâm ve dağdağa-ı 'urban-ı bed-fercâm hilâf-ı mu'tâd izhâr-ı şakâvet eylediği Şerîf hazretlerinin dahi ma'lûmu olmağın tarîk-i emn ü eman anlar ile dahi müzâkere olunduktâ eğerçi tarîk-i şehrah yesârında selef-i selâtîn-i İslâmiyan'dan hulefâ-i Abbâsiyyûn vakitlerinden beru metrûk ve mesdûd olan tarîk-ı vâdi-i Nu'mân'ın âb u havâsı latîf ve havf ve hâtardan 'ârî tarîk-i emn ü eman olduğu mevsûkun-bih kimesneler ihbârlarıyla zâhir ve tarîk-i mezkûrdan huccâc-ı müslimîn inşâllahü te'âlâ masûn bi's-selâm dâhil-i 'arsa-i Yesrib olacakları bî-dîdâr olup, lâkin tarîk-i vâdi-i mezkûrun yemîn ü yesârında şürefâ-i Mekke-i Mükerrreme'nin mevrû'at ve bâg u bağçeleri

¹⁸⁷ Kur'an: 68/4; "Sen, büyük bir ahlâk üzeresin"

bisyâr olmak sebebiyle ‘adem-i izn ü ruhsata bâis olacağı dahi nümâyân olduğunu ta’kîl ve idrâk itmeğin Şerîf-i Mekke-i Mükerrreme hazretlerine ve gerek şürefâ-i sâireye eslâfından ziyâde hıla’-i (80b) fâhire ve hedâyâ-yı vâfireden sonra bir türlü ikrâm ü ihtirâm ve bir vechile tevkîrde ihtimâm buyurdular ki, bir anda sebkât etmemiş idi. Fi’l-hakîka mîrû’l-hacc-ı müşârün-ileyh zâtında ‘âkıl ve ‘ârif ve herkes ile hüsn-i imtizâca sâ’î ve mekâdire ri’âyeti kemâlde bir zât-ı sûtûde hısâl-olmağla, cümlesinin kerem ve ihsân ve kelime-i tayyibe ile kulûbların celb ve irzâ ve mahabbetlerinin tarîk-i mezkûrdan imrâr-ı huccâca men‘e bir dürlü kudret ve mecâlleri olmamağın güzîde deliller ve yarar kulaguzlar koşup menâsik-i hac dahi tamâm ve huccâcın ‘avdet ü ric‘at eyyâmı dahi hulûl itmişidi. Sa‘âdet ile mâh-ı zilhiccenin on dokuzuncu günü Mekke’den hareket ve tarîk-i mezkûrdan atf-ı licâm-ı ‘azîmet eylediler. Fî-nefsi’l-emr tarîk-i vâdî-i mezkûr kesret-ı giyâh u miyâh ve cihet-i sâire ile tarîk-i âhardan vâsi‘ âb u havâsı latîf olmağla tayy-i menâzil ve kat‘-ı merâhil eyleyerek mâh-ı mezkûrun selhi Medîne-i Münevvere’ye bir konak kalarak darb-ı hıyâm ve irtesi Muharremü’l-harâmın guresinde zübde-i bilâd-ı İslâm Medîne-i Münevvere’ye vâsıl-ı dâr-ı eman oldular. (81a) Ve üç gün dahi itmâm-ı kâ‘ide-i vedâ‘ eyledükte mâh-ı muharremin dördüncü günü Medîne-i Münenevvere’den hareket ve Medîne-i Münevvere(ye) yedi sekiz sâ‘at mesâfe Vâdî-i Akîk nâm mahalle geldüklerinde vakt-i ‘asrda ‘urban-ı harbî kesret ü vefret üzere zuhûr ve vâdî-i mezkûrda tarafında olan cebel-i Hârâr ‘urbânda gûyâ bir kûh-ı enbûha dönmüş idi. Bu hengâmda huccâc kesret-i ‘urbanı görüp cümlesi mâl u cânlarından me’yûs ve her birlerinin kulûblarına kemâl-i havf ü haşyet târî olduğu Nerîmân-savlet mislü’l-esed safder-i gâlib-i müşârün-ileyh Mîr-i hac Ali Paşa hazretlerinin ma‘lûmu olduğu hinde cebe ve cevşene müstağrak ve dilâverân-ı bahadırâmı sağ ve soluna alup

Beyit :

Gelür ol dilîr-i ser-keş kılıcı elinde kanlu

Savul ey gönül önünden ki yaman geliştir bu

üzerlerine berk-i hâtif-misâl hüçûm ve cebel-i mezkûra varınca tâife-i ‘urbândan birkaç neferi irsâl-i ervâh-ı nâr-ı cahim eyledüklerini gerüde olanları müşâhade eyledükte cümlesi yek-zebân (81b) ve yek-cihet birbirlerine karışup ‘azîm ceng ü cidâl ve harb ü kîtâl olarak gittikçe meydân-ı ma‘reke de âteş-i harb germiyyet olmağla, dilâverân-ı İslâm paşa-yı dilîre kafâdâr ve cebel-i mezkûra açıktan yürüyüp ol esnâda vezîr-i ‘âlî-kadr-i müşârün-ileyh hazretlerinin vücûd-ı şerîflerine iki zahm irişüp madrûb iken elem-i zahma bakmayup şîr-i Yezdân-sıfat hemen açıktan cebel-i mezkûra yürüyüp şüyûh-ı ‘urbandan altı neferin katl ve seksenden

mütecâviz ‘urbanın kelle-i bî-devletleri kat’ ve ru’us-ı maktû‘aları geldükte bakıyyetü’s-süyuf ‘urban-ı bed-firâra yüz tutup perîşân oldular.

(الحمد لله الذي اعز جنده ونصر عبده وحرب من يشاء والله ذو الفضل العظيم) ?? hakkā ki, vezîr-i müşârün-ileyhin bu gazâ-yı garrâsı sezâvâr-ı ser-levha-i gazavât olduğu ma‘lûm-ı ‘âlemiyândır. Nakl-i sahîh üzere meyân-ı Arap’ta şecâ‘at ü celâdeti mezkûr-ı elsine-i ‘âlem olduğunda iştibâh yoktur. Bu dahi resîde-i rütbe-i sıhhattir ki, tâife-i ‘urbana bir-vechile havf ü haşyet müstevlî olmuş idi kim, eğer vezîr-i müşârün-ileyh (82a) birkaç sene mîr-i hac olmak lâzım gelse ‘urbândan bir ferd ta‘addî vü tecâvüze mecâlleri olmayup kemer-beste-i itâ‘atta dakîka fevt itmezler idi. Çün cem‘iyyet-i ‘urban bu vechile perîşân ve ‘urban dağdağası bertaraf oldu, andan dahi tahrîk-i rikâb birle bi-‘avnihi subhânehu ve te‘âlâ Şam-ı şerîfe gelindi. Huccâc zevi’l-ibtihâc herkes ârzû-yı vatan ile vilâyetlerine irişmekle ikdâm ü ihtimâm birle fevc fevc gittiler.

Vezîr-i müşârün-ileyhin Şam-ı şerîften ‘azli ve Van eyâleti tevcîh olunduğu beyânındadır

Vezîr-i müşârün-ileyh huccâc-ı müslimîn ile el-hak işbu sene-i mübârekede tarîk-i hacc-ı şerîfte harhar-ı ‘urbândan çekilen elem ü ızdırâb ta‘bîr ü tavsîf ve tahrîrden müstağni ‘ani’l-beyân idi. Bu hâl ile Şam-ı şerîfe gelüp bu hizmet mukâbelesinde manâsib-i a‘lâdan bir ‘âlî mansab ile kayırılmadığı hâlde yine mansıbında îkâsına vücûhla istihkâkı zâhir ü bedîdâr ve beyne’l-emsâl hâl ü şânları terfî‘ ve a’lâ kılınmağla mâhsuru’l-akrân olmaları lâzım (82b) iken Vezîr-i a’zam Ahmed Paşa kendü etbâ‘larının hilâf-ı vâkî‘ sevk ü ilkâsıyla henüz birkaç gün istirâhat itmeden vezîr-i müşârün-ileyhi ‘azl ve Van Eyâleti’ni tevcîh ve emr-i şerîfi irsâl eylediler. Tafsîli bu ki, vezîr-i müşârün-ileyhin Belgrad-ı darü’l-cihâda ser-‘askerliği esnâsında Şam mansıbın getüren çuhadarı ve eyâlet-i Rumeli ‘askerine izini emr-i şerîfini îsâl ve îsâl iden Deli Mühürdâr nâm bir şahs-ı nâ-hemvâr kendü ruhûnet ü huşûnetlerin bilmeyüp ve mekâdir-i vüzerâ ne dimekdir ve âdâb nedir bilmezler iken bî-edebâne hareketlerine bakmayup Âsitâne’ye varduklarında envâ‘-ı ifk ve iftirâ ve bühtân-ı ‘azîme cesâret birle, “bizim vezîr-i a’zam tarafından vardığımızı bilmedi ve ikrâm eylemedi” deyü paşalarına gamz ve gûnâgûn kizb-i sarîhle nifâk u şikâk ve anlar dahi vezîr-i müşârün-ileyhe gayz ü garaz eylemişleridi. Ol esnâda sabıkâ Şam Vâlisi Adem-zâde tarafından ‘ubûdiyyet-i bî-şumâr ile rağbet sûretin gördüklerinde kapu kethüdâlarını getürdüp, “Şam mansıbına yüz kiseden ziyâde virirler, sen dahi virirsen (83a) pašanı ibkâ idelim” deyü cevâb, ânlar dahi keyfiyyet-i hâlî vezîr-i müşârün-ileyhe ba‘de’l-i‘lâm “ben Devlet-i Aliyye’nin meyân-ı vüzerâda hayr-hâh ve

sadâkat-kârlarından olduğum ma'lûm-ı 'alemiyândır, akçe ile mansıb lâzım değil, hizmetim mukâbelesinde isti'dâd ve istihkâka göre isterim" deyü tahrîrâtın kapu kethüdası inhâ vü i'lâm eyledükte "akçesiz mansıb böyle olur" deyü Van fermânını virdiği tevâtüren meşhûrdur. Bu dâhiye-i dehyâ Vezîr-i a'zam Ahmed Paşa'nın ancak garaz-ı fâsidesinden neş'et ve böyle bir gâzi fî-sebîli'lah vezîr-i 'âlî-kadri Belgrad'dan ulağıyla Şam'a ve duhûlleri mevsim-i hacca tesâdüf itmekle tarîk-i hacda dahi böyle bir gazâyâ muvaffak olmuşiken der-'akab Van mansıbı virilmesi münâsib görülmeyüp ve 'ukalâ bir-vechile tecvîz itmeyüp garaza mahmûl idi. Ancak hakîr dirim ki, ibtidâ-i emrde vüzerâ-yı sâhib-i iktidâr bir vezîr-i 'âlî-kadra irsâl eyledükleri mekâdir-i fehm ve idrâk ider, sâdıkü'l kavî ve sadâkatkâr âdemlerin irsâl (83b) eylemek gerek. Ve irsâl eyledikleri kadr ve rütbe-i vezâreti fehm idüp 'akılâne hareket ve cüz'i ikrâm olursa dahi teşekkür ve temeddüh ve bir taraftan eser-i garaz müşâhede eyledükte islâh-ı zâtü'l-beyne sa'y ü ihtimâm 'alâmet-i ber-hurdârı olduğuna şübhe yoktur. Velhâsıl ba'zılar Vezîr-i a'zam Ahmed Paşa'nın vezîr-i dilîr-i müşârün-ileyhe garezi der-kâr idi, lâkin Van mansıbı karîha-i humâyûndan sudûr etmiş, deyü söylendi. Kavî-i sahîh üzere ol dahi Vezîr-i a'zam Ahmed Paşa'nın hilâf-ı inhâ sevk ve ilkâsı olduğunda iştibâh yoktur. Çünkü vezîr-i müşârün-ileyhi Van'a göndermek murâd eyledi. Huzûr-ı humâyûna vardukta "şevketlü pâdişâhım cânib-i İran'da tavâif-i Kızılbaş sûretâ şahlık iddi'âsıyla zuhûr iden Nâdir Şah sözüne durmayup, yine Devlet-i Aliyye ile husûmeti muhakkak ve mukarrer ve bu hengâmda Van Vâlisi Osman Paşa 'arsa-i ita'attan hurûc eylediği haberleri tevârüd itmekle düşmen ile yek-dil ve yek-cihet ve öyle bir hısânet ü metânet ile meşhûr-ı hısn-ı hasîn (84a) kal'a-i 'adîmü'l-misli düşmana virir ise hâl müşkil olur. Vüzârâ-yı 'ızâmdan bir rüşd ü siddâd ile meşhûr u ma'rûf bir vezîr-i dilîrin muktezây-ı vakt ü hâle göre bu esnâda ol havâlilerde bulunmasın lâbüd ve Şam Vâlisi Vezîr-i mükerrem Ali Paşa hazretleri zâtında 'âkıl ve reşîd ve sadâkat ü celâdet ile mevsûf 'asker-perver ve vücûh ile Devlet-i Aliyye'nin hayr-hâhı ve sadâkatkârı olmağla bu vaktlerde böyle bir vezîr-i 'âlî-kadr o semtlerde bulunması münâsiptir" deyü istîzân ve me'zûnen gönderildiği dahi meşhûrdur. Çün vezîr-i 'âlî-tebâr müşârün-ileyhe Van eyâleti tevcîhi emr-i şerîfi vürüd ve imtisâlen Şam-ı şerîften hareket ve 'Ayntab ve Ruha ve Diyarbekir câniblerinden Van'a varup mukaddemâ Van'da sûret-i 'isyânı ızhâr iden Osman Paşa'nın ser-i maktû'u 'atebe-i 'aliyye-i mülûkâneye irsâl eyledi. 'Âdet-i kadîmeleri üzere eyâlet-i Van'da olan hareket ve elviye-i sükkânın hüsn-i nizâmları esbâbına teşebbüs ve vâdî-i ita'attan (84b) hurûc ve rûgerdân idenleri tîg u la'l-gûn-ı şerî'at ve ba'zen iltifât ü i'tibâr ile silk-i inkıyâda keşîde ve bir vechile hüsn-i nizâma ifrâğ etmiş idiği sığâr ü kibârı ve agniya vü fukarâsı gerden-i ita'atların tarîk-i inkıyâdıyla muhkem bend ve fermânına

mutî' vü münkâd olup, vezîr-i müşârün-ileyh ve kapu halkı eyâlet-i sâireden Van mansıbında küllî intifa' eyledikleri rütbe-i tahkîka resîde olmuştur.

Vezîr-i müşârün-ileyhin Van'dan 'azli ve Sivas eyâleti tevcîh olunduğu icmâlidir

Çün vezîr-i müşâr Van'da dahi eslâfından ziyâde kesb ü imtiyâz tahsîl-i vekâr eylediği haberi şâyi' oldu, Vezîr-i a'zam Ahmed Paşa vezîr-i müşârün-ileyhe eyâlet-i Sivas'ı tevcîh ve emr-i şerîfi irsâl eyledi. Vakt-i şitâya müsâdefe itmekle kesret-i berf ü bârâna bakmayup Erzurum câniblerinden geçüp şeref-i kudümüyle ahali-i Rum-ı behcet-rusûmu mesrûr eylediler. Şehr-i Sivas'a duhûlleri bin yüz elli beş senesi hudûdu ve sene-i mezbûrade bi-kazâ'llahi te'âlâ kaht (85a) u galâ ve bir taraftan kapusun levend ve kesret-i eşkiyâ sebebiyle kazâ ve enhâsında sâkin zîr-i destân-ı re'âyâ tâkat getüremeyüp, ekser kralları âşiyâne-i bûm u gurâb olmağa yüz tutmuş idi. Vedâyi'-ı Hâliku'l-berâyâ olan re'âyâ ve berâyâyâ kemâl-i merhamet ve bahr-ı meveddetleri cûş u hurûş idüp birkaç gün mürûrundan sonra kendü katarlarıyla etrâftan zehâir getürdüp narh-ı câriyesinden noksân fûruht ve bir taraftan kazâ zâbitlerin getürdüp herkes re'âyâsına kadr-ı kifâyeye tohum ve kût virmelerin tenbîh ve sonradan gelüp sâkin-i şehr olan re'âyâyı evtân-ı kadîmelerine ircâ' vü iskân ve bir taraftan izhâr-ı bağı ve tuğyân idenlerin kelle-i bî-devletlerin cesed-i nâ-paklerinden kat' ve ser-i maktu'ların peyderpey südde-i seniyye-i hidîvâneye irsâl birle ahâlinin isticlâb-ı hayr-ıdu'âlarına mazhar ve eyâlet-i Rumu dahi mazarrat-i eşkiyâdan pâk ve tahsîl-i nîk-nâm birle tavr-ı kadîmine ircâ' itmiş idi. El-Hakk el-yevm dahi (85b) memleket-i Rum'da vezîr-i 'âlî-kadr-ı müşârün-ileyhi zikr-i hayr ile yâd iderler. Çün 'arsa-i Rum vezîr-i müşârün-ileyhin şeref-i kudümüyle suyun bulmuştu.

İcmâl-i ahvâl-i İran

Lâkin ibtidâen 'asr-ı Sultân Ahmed Hanîde zuhûr ve Tebrîz-i dilâviz kal'asına zafer bulup ba'dehu sükkân-ı İran ile ittifâk ve İran Şahı Hüseyin Şahın oğlu Tahmasb Şahı hal' ve kendüsü memâlik-i İran ve Azerbaycân ve Mazenderan ve sâir havza-i hükûmet-i şâhîde olan ahâl-i memlekete şâh ve penâh olmak sevdâsıyla Devlet-i Aliyye'ye husûmet ve kırk dört tarihinde Bağdad-ı darü's-selâmı sekiz ay mikdârı muhâsara ve bi-'avnihi te'âlâ zafer bulmayup, el-kıssa Bağdad-ı bihişt-âbâddan nehzet ve etrâf-ı memâliki nehb ü gârât iderek eyâlet-i Kerkük ve Şehrîzor hudûdu dâhilinde Sertaş nâm mahalle sâye-i zulmet saldı. Vezîr-i a'zam-ı esbâk Osman Paşa eyâlet-i Rumeli dilâverleri ve Anadolu 'askeriyle karşılayup bir

zor-ı 'ibret-endûzda paşa-yı şeca'at-şî'âr 'asâkir-i bî-şumâr ve 'adûy-ı şîkâr ile mukâbil-i düşmen-i sitemkâra nâzil olup (86a) ol vâdîler nümûne-nümây-ı mahşer olmuşidi. Çend sâ'at ma'reke-i meydân revâc bulup, alış-veriş eyledükten sonra bi-'avnihi te'âlâ nesîm-i fevz ü zafer cânib-i İslâmiyân'dan esmeğe başlayup tavâif-i Kızılbaş tîg-ı dilâverân-ı İslâm'a tâkat getüremeyüp vâdî-i firâra şîtâbân eylediklerinden sonra vezîr-i kâm-kâr 'asâkir-i nusret-eser ile 'avdet ve bir müddet mürûrunda 'askerin 'avd ü insirâflarına izn ve cem'-i killet-i 'asker ile kalduğun mağrûr-ı mezkûr haber aldıkta, 'ale'l-gafle ilgâr ve vakt-i fursattır deyü şebhûn-misâl üzerine varup, vezîr-i müşârün-ileyhi rütbe-i şehîd-i şehâdete nâil ve sâir 'asker dahi îsâl-i hasâret idüp 'avdet itmiş idi. Bir sene mürûrundan sonra mağrûr-ı mezkûr Timur Han misâl Kars ve Erzurum câniblerine sû-i kasd fikr-i fâsidinde olduğu ta'ayyunen ma'lûm oldukta Köprülü-zâde merhûm Abdullah Paşa'ya Anadolu eyâleti tevcîh ve cânib-i mezbûr ser-'askerliği ihâle-i takyîd-i gerden-i hamiyetleri kılınmışidi. Vezîr-i müşâr 'asâkir-i bisyâr ile Kars eyâleti'ne varup Arpaçay hudûdunda tekâbül-i (86b) saffeyn ve bir sâ'at mikdârı ceng ü cidâlden sonra mukaddeme-i 'asker ya'ni çarhâya me'mûr olanlar ve sâir 'askerî beyninde ihtilâlât-ı küllî vukû'una binâen meydân-ı cengten rûgerdân eylediklerini 'askerî tâifesi dahi gördüklerinde birbirin ta'kîb eyleyerek cânib-i Kars'a 'avdet ve ol esnâda 'asâkir-i İslâm'a serdâr u sipehsâlâr olan vezîr-i 'âlî-kadr Abdullah Paşa hazretleri dahi dest-i takdîr-i ezelden şerbet-i şehâdeti nûş eylemiş idi. İmdi bu dâhiye-i dehyâ vukû'u sebebiyle mağrûr-ı mezbûrâ kemâl-i 'ucb u gurûr gelmekle kulûb-ı 'asâkir ve kâffe-i sükkân-ı serhaddâta havf ü haşyet târî olmuş idi. Kırk altı senesi hudûdunda Bağdad Vâlisi vezîr-i mükerrerrem sa'adettü Ahmed Paşa hazretlerine Anadolu eyâleti ve cânib-i mezbûr ser-'askerliği taraf-ı şehriyârîden i'tâ vü ihsân ve anlar dahi Erzurum'a vardıklarında bi't-terâhi ıslâh-ı zâtü'l-beyyine tarafının rağbet vü iltimâslarıyla ikdâm ve esbâb-ı sulh vezîr-i müşârün-ileyh vâsıtasıyla sûret-nümâ bulmağla mu'tâd üzere Devlet-i Aliyye tarafından vezîr-i mükerrerrem Kara Mehmed Paşa (87a)-zâde Mustafa Paşa mevâlîden iki nefer efendiler ile büyük elçi ba's ü irsâl ve ânların tarafından dahi hânân-ı Acem'den bir han ba's ü tesyîr olduğu haberi dahi şüyû' bulmuş idi.

Çün kırk sekiz senesi irişdi ve Moskov Çariçesi bağteten nakz-ı 'ahd ve Nemçe melâ'îni dahi fesh-i sulha mübâderet ve birkaç sene bâlâda tafsîl ü beyân olduğu üzere Devlet-i Aliyye Üngürüs ve Kazak ve Moskov seferlerinde bulunup Vezîr-i a'zam Mehmed Paşa 'asker-i İslâm ile Babadağı meştâsında iken murahhas-ı Devlet-i Aliyye ile Âsitâne'de şerâyit-i sulh söyleşilmiş ve vezîr-i a'zam hazretleri mevcûd olmadığından nefîce-pezîr olmamışidi. Çün Rumeli seferleri ber-taraf ve Nadir Şah tarafından ba's olunan elçi Sivas mürûrunda fevt olmuşidi. Müceddeden ba's (ve) irsâl eylediği büyük elçisi Hacı Han sekiz dokuz 'aded filleri

ve zî-kıymet hedâyâ ile elli beş senesi hudûdunda dâhil-i şehri İstanbul olup nâmesin ve hedâyâ pîşkeşin ‘arz eyledükte ‘azîm iltifât ü i‘tibâr olunup, getürdüğü eşyâdan ziyâde ikrâm olunmuş idi. (87b) Lâkin getürdüğü nâmenin hulâsa-i mefhûmu, ben Megan’da iken ahâli-i İran bana iki nesnenin husûlünden recâ vü niyâz ve ben dahi husûl-pezîr olmasına ta‘ahhüd ü ihtimâm itmiş idim. Biri ahâli-i İran’ın muhtârları olan Ca‘ferî mezhebin mezâhib-i hamseden olmasın tasdîk ve biri dahi Mekke-i Mükerrime’de e‘imme-i erba‘a rıdvana’llahü te‘âlâ ‘aleyhim hazerâtına ta‘yîn olunan erkân-ı erba‘adan mâ‘adâ bir rükn dahi Mezheb-i Ca‘feriyye’ye tashîh ü ta‘yîn olunmasın iltimâs eylediği musarrah ve bu husûs şeyhü’l-İslâm ve ‘ulemâ-i ‘allâm kesrehümü’llahü te‘âlâ ilâ yevmi’l-kıyâm hazerâtından istiftâ olundukta, şer‘an bir vechile mersâğ olmadığı inhâ ve fetvâ virmeleriyle pâdişâh-ı ‘âlem-penâh hazretleri dahi terahhümen li’l-‘ibâd, “Devlet-i Aliyyeme müte‘allık kâffe-i mes’ûlüne müsâ‘ade-i humâyûnum olmuştur, ancak bu iki madde şer‘-i şerîfe mugâyir olduğuna ‘ulemâ-ı ‘izâm ittifâk-ı ârâ ile fetvâ virmeleriyle benim dahi kat‘â rızâ-yı humâyûnum yoktur” deyü cevâb virmeleriyle elçisi ‘avdet ettirilmiş idi. Elçi-i mesfûr varup keyfiyyet ma‘lûmu oldukta ‘inâdında (88a) isrâr ve tedârükât-ı kaviyye ile Mugan’dan çıkup Bağdat-ı bihişt-âbâd ve Kerkük câniblerine su-i kasd fikr-i fâsidesiyle Hemedân ve Kirman-şâhân taraflarına gittiği haberi tevâtüren resîde-i rütbe-i sıhhat ve şöhret-şi‘âr oldu. Çünkü takdîr-i Rabb-i Hakîm ve Kadîr rûy-i zemînde fitne vü âşûb deryâlarının şâriş ve temevvücünü muktezî olup dimâ-i müslimîn ile rûy-ı zemîn rengîn olmasına ta‘alluk itmekle (لايسئل عما يفعل)¹⁸⁸ mefhûmunu düstûr-ı l-‘amel ve İran seferleri açılıp ve her koldan ‘asker ta‘yîni lâzım ve evvel-emirde Diyarbekir’de bir vezîr-i ‘âlî-kadr ve düstûr-ı hoş-tedbîrin bulunmasından lâbüdd olmağın elli beş senesi evâil-i recebinde Diyarbekir eyâleti vezîr-i müşârün-ileyh hazretlerine tevcîh ü ihsân olunmağla sene-i mezbûra şehri-şâbânında şeref-i kadîm-i meymenet lüzumlarıyla diyâr-ı Amid’i dahi şerere-i eşrâr-ı eşkıyâdan itfâ vü teskîn eylediler.

İcmâl-i ‘azl-i Vezîr-i a’zam Ahmed Paşa

Çün evvel-i bahâr irişti. Vezîr-i a’zam Ahmed Paşa ‘azl ve elli beş senesi saferinde mühr-i humâyûn sadr-ı a’zam-ı (88b) sâbık vezîr-i mükerrrem Ali Paşa hazretleri Kütahya’da iken Kütahya’ya irsâl ve gelüp sadr-nişîn-i suffe-i sadâret ve şeref-i kudûm-i meymenet-lüzûmuyla kâffe-i enâmı mesrûr eylediler. Vezîr-i a’zam-ı sâbık Ahmed Paşa’yı Yalı Köşkü’nden bir çekdiriye süvâr ve Rodos cezâiresine irsâl ve hazîne-dârın ve harem kethüdâsı

¹⁸⁸ Kur’an: 21/23; “ O, yaptığından hesaba çekilmez; fakat onlar hesaba çekilirler.”

olup Süleymaniye mütevellîsi Süleyman Ağa ve mâliye kâtiplerinden Çavuş-zâde Bostaniyân ocağında habs ve emvâl ü eşyâsı müsâdere ve cânib-i mîrîden zabt olduktan sonra Kıbrıs cezîresine nefy ü iclâ ve birkaç gün sonra vezîr-i a'zam-ı sâbık Ahmed Paşa'nın Şehzâde Câmi'î kurbünde olan sarâyına gice ile âteş düşüp bi'l-cümle emvâl ü eşyâsıyla sarây-ı merkûm ihrâk bi'n-nâr oldu (فاعتبروا يا اولي الابصار).¹⁸⁹ Çün mağrûr-ı mezkûr memâlik-i İran'ın revâfız-ı bed-âyîn ve bî-mezheblerin başına cem' ve Gazvin ve Hemedan taraflarından mürûrundan sonra geçüp Erdelan eyâletinde Devlet-i Aliyye hudûduna karîb mahalle sâye-endâz-ı sıklet eylediği haberi vârid (89a) olmağın, Diyarbekir cânibinde orta kol ser- 'askerliği vezîr-i müşârün-ileyhin gerden-i liyâkatine tefvîz ü sipariş ve ser- 'askerlik emr-i şerîfi Mirâhûr-ı evvel şehriyârî sa'âdetlü Abdullah Beyefendi hazretleriyle irsâl ve ma'iyetine Üsküdar'dan orta kol yemîn ü yesârında olan vüzerâ-yı 'izâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm ve bi'l-cümle 'atîk ü cedîd serdengeçti ağaları ve 'alemdârları ve dört bin nefer sipâh u silahdâr terakkîlü ve serdengeçtiyânı ve bölükân-ı erba'a ve sâir tavâif-i 'askeriyye ta'yîn ve evâmîr-i şerîfe ile mukaddem mübâşirler ta'yîn eylediler. Erzurum ve Kars cânibi ser-askeri Vezîr Nu'man Paşa 'azl ve Anadolu Eyâleti cânib-i mezbûr ser- 'askerliği ile Rakka Vâlisi Vezîr-i mükerrerrem Hamevî-zâde Ahmed Paşa hazretlerine ihsân ve Anadolu ve Karaman ve Sivas ve Edirne ve Erzurum ve Trabzon eyâletleri zu'emâ ve erbâb-ı tîmârı dahi bi-hasbe'l-me'mûriyye Kars cânibinde ve Halep ve Maraş ve Diyarbekir eyâletleri dahi Bağdat muhâfazasında olup Diyarbekir cânibi ser- 'askeri olmamakla Rumeli eyâletinde vâkî' (89b) bi'l-cümle elviye mutasarrıfları ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmârı dahi elli altı senesi rebûlâhîrinde Diyârbekir cânibi 'askeri vezîr-i Rûşen-zâmîr müşârün-ileyh el-Hâc Ali Paşa hazretlerinin ma'iyet-i Âsafânelerine me'mûr ve cebe defterleri ihrâc ve 'icâleten ve müsâra'aten irişmeleri bâbında şeref-bahş-ı sudûr iden evâmîr-i 'âlîşân ve musri' ve mukaddem mübâşir ile irsâl olunmuştu. Ammâ Bağdad cânibi ser- 'askeri vezîr-i mükerrerrem Ahmed Paşa ve Van ve Musul muhâfızlarının mektûblarının hulâsa-i mefhûmunda Nadir Şah Takayağı nâm mâhalde 'ubûr ve memâlik-i mahrûsetü'l-mesâlike duhûl eylediği şüyû' buldukta Diyârbekir cânibi ser- 'askeri ma'iyetine me'mûr tavâif-i 'askeriyyenin isti'câlleri evâmîr-i şerîfe ile mübâşirler gönderilüp bu hakîri vekâlet-i riyâset ile me'mûr ve eyâlet-i Rumeli zu'amâ ve erbâb-ı tîmârının ve sâir ser- 'askerliğe müte'allik tevcîhat emr-i şerîfi ve ser- 'asker-i hamiyet-perver müşârün-ileyhin iltimâsıyla reîsü'l-küttâb vekâletiyle me'mûren Üsküdar'a geçüp meşyen 'ale'l vech hâkipây-ı devletlerine yüz sürmek ârzûsuyla (90a) gelir iken

¹⁸⁹ Kur'an: 59/2; "...bundan ibret alın ey akıl sahipleri"

Bayındır menziline nüzûl eyledükte Kerkük kal'ası düşmen tarafından istîlâ ve zabt olunduğu haberi zuhûr eyledi.

Sene-i mezbûra mâh-ı şa'banının üçüncü gününde şehir-i Amid'e duhûl ve hâkipây-ı devletlerine yüz sürüp hizmet-i me'mûreme kıyâm ve mazhar-ı iltifat ve i'tibâr-ı müşîrâneleri olmuşdum. Ancak Nadir Şah Kerkük ve Şehrîzor eyâletlerin kabza-i teshîrine alup Musul kal'asına sû-i kasdı haberleri nev-be-nev zuhûr ve ser-'asker-i müşârün-ileyhin ma'iyet-i âsafânelerine me'mûr tevâ'if-i 'askeriyye henüz vilâyetlerinden çıkmayup ve kendüleri kapuları halkı ve ekall-ı kalîl 'askeriyle mukâvemet mümkün olmağın yakînen fehm ve düşmen ise yüz binden mütecâviz cem'-i kesret-i 'asâkir ile Musul taraflarına geldiği haberi dahi şâyi' ve sükkân-ı vilâyete havf ü haşyet târî olmaktan nâşî ser-'asker-i hamîyyet-perver-i müşârün-ileyh kemâl-i gayretinden kâh kal'anın hendeklerin hafr ve tethîrine ve kâh me'mûr olan 'asâkirin 'icâleten irişmelerine mübâşîrler ta'yîn ile kemâl-i intizâr üzere idi. Bu esnâda kethüdây-ı 'âlî-kadrları Hüseyin Ağa (90b) dahi zâtında kâr-güzâr ve hezâr ceng ü harbde bulunmuş mücerebbü'l-etvâr ve ser-'asker-i müşârün-ileyh hazretlerine ve Devlet-i Aliyye'ye hayr-hâh ve sadâkatkâr olmak takrîbiyle anları dahi Mardin ve havâlisine istimâlet ve Nusaybin kal'asında olan topları ve cebehâneyi Mardin'e nakl ve tesyîr için irsâl eylemişler idi. Ammâ ne fâide kendüleri bizzât harekete mecâl yok ve kethüdaları mûmâ-ileyh dahi ancak istimâlet-i ahâlî için irsâl olunmuş ve hareket itmek iktizâ eylediği hâlde me'mûr-ı ma'iyeti olan 'asker fakat on bine bâliğ olmaz ve on bin 'asker ile yüz binden mütecâviz 'asâkir-i deryâ-hurûşa mukâbele bir vechile imkânda olmadığı zâhir ve bedîdâr olmağın kendüleri ancak hıfz u harâset-i memleket ve zabt u rabt-ı 'asâkir ile meşgûl olup me'mûr-ı ma'iyeti olan Adana Vâlisi vezîr-i mükerrem sa'âdetlü Hüseyin Paşa hazretlerin Mardin Kal'ası muhâfazasına me'mûr ve ta'yîn eylediler. Ba'dehu Tırhala ve Kayseriyye sancakları mutasarrıfı Murtaza Paşa ve Akşehir Sancağı mutasarrıfı Ebubekir Paşa hazretlerin dahi kapuları halkı ve taraf-ı mirîden tahrîr (91a) eyledikleri biner nefer güzîde 'asker ile vezîr-i müşârün-ileyh Hüseyin Paşa hazretlerinin ma'iyetine me'mûr ve ta'yîn etmişler idi. Anlar henüz Mardîn'e varmazdan mukaddem gurre-i mâh-ı şa'banda Nadir Şah 'asâkir-i menhûsesiyle Musul Kal'asına her cânibden muhâsara ve içinde olan vüzerâ-yı 'ızâmdan Musul Vâlisi Abdü'celîl-zâde Hüseyin Paşa ve Halep Vâlisi vezîr-i mükerrem sa'âdetlü Hüseyin Paşa ve sâir muhâfızîn-ı kal'a ve ahâlî-i beldeyi top-ı kal'a-kûb ve havan-ı âteş-bâr ile tazyîk ve etrâf u enhâsına îsâl-i dest-i zulm ü hasâret eylediği haberleri te'âkub ve tevârüd itmiş idi.

İcmâl-i ‘azl-i Vezîr-i a‘zam Ali Paşa

Bu haber-i mûhiş Âsitâne-i Sa‘âdet-âşiyâne aks ve cümlelerin ma‘lûmu oldukta bi’l-cümle vüzerâ-yı ‘izâm ve ‘ulemâ-yı zevi’l-ihtirâm ve recâl-i devlet ve ekâbir-i saltanat huzûr-ı humâyûna da‘vet ve ‘akd-i encümen-i müşâvere ve her taraftan varan kâğıtlar kırâ‘at ve hulâsa-i mefhûmu ma‘lûm-ı Şehriyârî oldukta cümleye tevcîh-i hitâb idüp, “buna ne çare itmek gerekdir ve münasibi nedir” deyü su‘âl buyurdukta vezîr-i (91b) a‘zam müşârün-ileyh Ali Paşa “şevketlü pâdişâhım bizzât sa‘âdet ü ikbâl ve şevket ü iclâl ile teşrîf buyurursuz, veyâhud ‘alem-i nusret-tev’em Resûl-i kibriyâ ile kulunuzu irsâl idersiz, bundan gayrı ilâc yoktur” deyü redd-i cevâb ve müşârün-ileyh ile Bağdad Vâlisi vezîr-i mükerrerem Ahmed Paşa hazretlerinin beyinlerinde ez-kadîm nifâk u şikâk olduğundan münâsib görülmeyip mühr-i vezâret ahz olunup vezâret ile dergâh-ı ‘âlî yeniçeri ağası Hasan Paşa hazretlerine verildi sene 1156. Bu taraftan ser-‘asker-i dilîr ve serdâr-ı sâhib-i tedbîr müşârün-ileyh hazretleri dahi sahrây-ı Amid’de Dağ kapusu hâricinde mevzû‘ otag-ı nusret-nitâklarında ve (وشاورهم فى الامر)¹⁹⁰ muktezâsınca ordu-yı humâyûnda olan vüzerâ-yı ‘izâmdan Aydın Vâlisi vezîr-i mükerrerem Mehmed Paşa hazretleri ve mevcûd ma‘iyyetleri olan mîr-i mîrân-ı kirâm ve ocaklık ve agavât u zâbitân ve sâir rüesâ-yı ‘asker ile halka-i cem‘iyyet-i müşâvere olundukta, fi’l-hakîka böyle cem‘-i killet-i ‘asker ile mukâbele-i düşmene varılmak mümkün olmayup (92a) ve muktezâ-yı vakte göre Musul Kal‘ası imdâdına ‘asker ta‘yîn olunmasından dahi lâbüd olmağın vüzerâ-yı ‘izâmdan bir vezîr-i dilîr on beş bin mikdârı ‘asker ile irsâl ve ser-‘asker-i müşârün-ileyh me’mûr-ı ma‘iyyet olan Rumeli beylerbeyileri ve ‘umûmen zu‘amâ ve erbâb-ı tîmârı ve sâir tavâif-i ‘askeriyye intizâren bir müddet dahi sahrây-ı Amid’de meks ü ikâmet ve etrâf-ı enhâya ihâle-i çeşm ü gûş birle hıfz u hırâset-i memlekette olmaların cümlesi ittifâk-ı ârâ ile istisvâb görmelerinden nâşî Aydın Vâlisi vezîr-i müşârün-ileyh Mehmed Paşa hazretleri cümleye başbuğ olmak üzere ma‘iyyet-i müşâranelerine me’mûr mîr-i mîrân-ı kirâmdan Maraş Beylerbeyisi Rişvan-zâde Seyyid Süleyman Paşa ve Sivas Beylerbeyisi Ahmed Paşa ve İçil Sancağı mutasarrıfı Gâzi Mehmed Paşa ve Mardin’e me’mûr olan sâbıku’z-zikr Murtaza Paşa ve Ebûbekir Paşa ve dört bin nefer sipâh ve silahdâr terakkîler ve serdengeçtiler ve bölükât-ı erba‘a ve taraf-ı mîrîden tahrîri fermân buyurulan mîrî süvârî ve piyâde ‘asker tay‘în (92b) ve irsâl olundu. Anlar dahi bi-hasbi’l-me’mûre Mardin’e vardılar. Lâkin bir kadem ve bir hatve tecâvüz muhâl olduğundan, anlar dahi Mardin’de meks ve ikâmetleri fermân buyuruldu. Çün hilâl-i meh-i hurşîd-siyâm zuhûr eyyâm-ı muhâsara otuzu

¹⁹⁰ Âl-i İmran (3) 159, “...iş hususunda onlarla istişare et...”

tecâvüz eyledi, mağrûr-u mezkûr gün-be-gün ikdâm ve ihtimâmında aslâ bir dürlü kusûr ve fütûr itmeyüp derûn-ı kal‘ada mahsûr olan ‘ibâdullah üzerlerine bârân misâl humbara daneleri ve top yuvarlaklarıyla tazyîk ve lâşe-i insândan esvâkta gezilmez ve râyiha-i kerîhesinden evlerde ikâmet ve esvâk arasından geçilmez olmuş idi. Yine derûn-ı kal‘ada olan guzât-ı muvahhidîn kemâl-i gayret ve metânetlerinden nâşî sâbit-kadem ve râsih- dem olup ceng ü cidâlde kusûr itmediler. Ve’l-hâsıl şehr-i Ramazan’ın beşinci günü düşmen tarafından hendekler cânibine hafr eyledikleri lağımlara âteş virüp ve bir taraftan nerdübân ile yirmi binden mütecâviz tâife-i kızılbaş-ı bed-ma‘âş mâr-mûr misâl yürüyüş idüp nerdübânların hisâr dîvârlarına vaz‘ ve hurûc idenleri burc-i bârûda (93a) olan guzât bir yerden balta ve kazma ve sâir âlet-i harb ile darb ve katl ve bir taraftan lağımları gerü tepmekle anlardan dahi hâsıl olan âteşin şerâresin tevffîk-i Bârî ile kendi ‘asker-i menhûsesi ru’usunda müşâhede ve bi-‘avnihi te‘âlâ esahh-ı akvâl üzere altı bin beş yüzden mütecâviz tâife-i kızılbaş cân-ı habîslerin îsâl-i nâr-ı cehennem itmekle sâir ‘askere dahi fütûr gelüp irtesi gün muhâsaradan ferâgat ve bir buçuk sâ‘at mesâfe-i ba‘îde olan mahalle varup darb-ı hıyâm-ı sıklet eyledi. (*فقطع دابر القوم الذين*)¹⁹¹ *ظلموا والحمد لله رب العالمين*)¹⁹¹

Beyt:

Dümder olursun ey kalem-i câvidâne fen
Pirâye bend-i şâhid gülçehre-i sühen

Çün ulu Hallâk-ı cihân-âferin hikmet-i ezeliyyesinde muhtefî esrâr-ı hafiyeye ve eltâf-ı ‘amîme zü’l-celâlîsi nev-be-nev ‘ibâd-ı ‘inâyet-i mu‘tâdına bildirmek için ahkâm-ı mu‘ciz-beyâna muhâlefet idenleri ihmâl¹⁹² ve tahsîl-i servet-i iktidâr eyledükten sonra ez‘af-ı mahlûkâtına nusret birle kahr u idbâra ez-kadîm irâde-i ‘aliyye-i samedânîsi ta‘alluk ve çün (93b) mağrûr-ı mezkûr kemâl-i ‘ucb u gurûr ile mukaddemâ iki def‘a Devlet-i Aliyye cânibinde sipehdâr-ı ‘asker ve sipehsalâr-ı leşker sâbîku’z-zikr iki vezîre icmâlen beyân olduğu üzere hîle vü desîse ile zafer bulduktan sonra nihâyet hudûd-ı İrân’da vâkî‘ memleket-i Hind’e dahi duhûl ve ümerâ-i Hindistan’ı iğfâl ve Hind pâdişâhı dahi dek ve hud‘a ile ahz ve bî-kıyâs zî-kıymet emti‘a vü eşyâ ve nukûd-ı hâlisü’l-‘ayâr ile ‘avdet eylemekten nâşî kemâl-i kibr ü gurûr ve zu‘m-ı fâsidînçe sâhib-kırân ve cihândârı de‘âviy-i bâtılası câygîr-i zamir olmağın ma‘azallahu te‘âlâ zümre-i Mu‘tezile ve firka-i Revâfızın ihtiyâr eyledikleri mezheb-i bâtılayı diyâr-ı ehl-i sünnete icrâ ve tasdîk sevdâsına düşüp ‘asâkir-i bî-şumâr ile kal‘a-i mezbûrayı bir rütbe muhâsara ve bir vechile tazyîk ve derûnunda olan mücâhidîn-i İslâm’ı bir mertebe tahrîf

¹⁹¹ Kur’an: 6/45; “ Ve âlemlerin Rabbine hamd olsun ki, zâlim toplumun arkası da kesilmişti.”

¹⁹² “Mu‘tâdına edenleri imhâl” kısmı Ahmed Kızılgök’te atlanmış

itmiş idi ki, derûn-ı kal'ada mahsûr olanlardan mâ'adâ diyâr-ı Rum-ı behcet-rusûma varınca bi'l-cümle bilâd ve kasabât u kurâ ahâlîlerinin kulûblarına kemâl-i havf ü haşyet târî ve ekseri emvâl ü emlâk ve vatanlarından me'yûs olmuşlar idi. Ol Hüdâvend-i hakîm eltâf-ı (94a) fâhire-i zü'l-celâlisin ızhâr ve 'âdet-i kadîme-i samedânîsi üzere öyle bir kaviyyü'l-iktidâr 'adûsunu ekall-i kalîl-i zu'afâ-yı ehl-i İslâm'a sebât-ı kademlerine terahhumen i'ânet ve tevfiik birle kahr u tedmîr itmekle makhûren ve me'yûsen hâib ü hâsir 'avdet itdirdi (هذا من فضل ربي)¹⁹³. Çün mağrûr-ı mezkûr ya'ni Nadir Şah-ı kaltaban kal'adan topların ve havanların çeküp bir buçuk sâ'at mesâfe mahalle menhûs ve makhûren 'alemlerin vaz' ve darb-ı hıyâm-ı sıklet eyledi. Derûn-ı kal'ada olan Halep Vâlisi vezîr-i dilîr Hüseyin Paşa ve Musul Vâlisi vezîr-i mükerrerem Hüseyin Paşa hazerâtına âdem gönderüp yine meslek-i hîleye sülûk ve, "benim bu havâlîlere gelmekten maksûdum Devlet-i Aliyye ile husûmet ve 'ibadullaha îsâl-i hasâret için gelmemiştim. Mesâil-i dñniyyeye müte'allik su'âlim olmağla makarr-ı saltanat-ı seniyyeden 'ulema getirüp 'ulemâ-yı İnan ile imtihân ve tashîh-i mes'ele için gelmiş idim. Sözüne i'timâd olunur bir iki nefer âdem gönderin, tarafımdan ve sizlerin (94b) tarafınızdan dahi 'atebe-i 'aliyye-i mülûkâneye 'arz u inhâ ve sizlerin tarafınızdan âdemleriniz ile irsâl ve gelince bu taraflarda dahi meks ü ârâm itmeyüp kendü hudûdum dâhiline girüp ikâmet ve muntazır-ı cevâb olurum" demekle içeriüden vezîrân-ı müşârün-ileyhimâ dahi Musul kadısı ve Şâfi'ler müftisini irsâl eylediklerin ibtidâen ser-'asker-i hamiyet perver-i müşârün-ileyh cânibine mektûb ve kâimeleriyle andan Devlet-i Aliyye-i ebediyyü'l-istimrâra i'lâm eyledikleri mâh-ı Ramazan-ı şerîfin altıncı günü idi. Bu haber-i meserrret-eser zuhûr ve herkes bî-kıyâs şükr-i Hudâ-yı müte'âl eylediler. Çün ol gaddâr-ı bî-îmân Timur Han gibi Musul Kal'ası'ndan 'avdet ve etrâf ü enhâya dest-i zulm ve te'addîsin dırâz eyleyerek ve yakup ve yıkarak Kerkük'ü geçüp Bağdad-ı bihişt-âbâd cânibinde İmam Ali nâm mahalle varup anda karar eyledi. Bu cânibden 'îd-i şerîf hulûl ve birkaç gün dahi mürûr-ı vakt-i şitâ erişmiş idi. Diyarbekir cânibi ser-'askeri vezîr-i 'âlî-tebâr ve müşîr-i sâhib-i iktidâr vezîri müşârün-ileyh el-Hâc Ali Paşa hazretlerinin me'mûr-ı ma'iyyeti (95a) olan eyâlet-i Rumeli alayı beylerinden sağ ve sol ve Tırhala ve Selanik ve Üsküb alay beyleri ekall-i kalîl neferâtlarıyla gelüp mu'tâd üzere hil'âtler ilbâs ve sâir alay beyilerden ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve elviye mutasarrıflarından su'âl olundukta vilâyetlerimiz mesâfe-i ba'îde olup ve Gelibolu ma'berinden 'ubûr ve 'icâleten irişmemiz ancak evâmîr-i şerîfe ile mukaddem ve müsri' ta'yîn olunan mübâşirler bizleri geçirüp, anlar dahi kimi esnâ-yi râhda ve kimi vilâyetlerden hareket üzere oldukların haber virmeleriyle sahil-i nehr-i Şatt ve Dicle'de

¹⁹³ Kur'an: 27/40; " Bu Rabbimin lutfundandır."

hayme-nişîn-i ikâmet itmeleri fermân buyuruldu. Bu haber-i meserret-eser bâlâda bast olunduğu üzere Devlet-i Aliyye'ye varup şehir-i İstanbul'un bi'l-cümle recâl-i devlet ekâbir-i saltanat ve kâffe-i ağniyâ ve fukarâ-i sıgâr ve kibârı mesrûr olmuş idi. Lâkin mağrûr-ı mezkûrun bu makûle kibr-i kîn¹⁹⁴ ile hudûd-ı İslâmiyye'ye duhûl ve der-'akab Kerkük ve Turil kal'alarına zafer ve keşîde-i silk-i teshîr eyledükten sonra Musul kal'asın dahi ihtimâm-ı 'azîm ile muhasara itmiş iken bırakup böyle cevâblar ile 'avdet eylesin mahza hîlesine haml olunmağın ser-'asker-i nusret-rehber (95b) me'mûr-ı ma'iyyeti olan vüzerâ ve mîr-i mîrân ve eyâlet 'askeri ve 'umûmen tavâif-i cünûd-ı zafer-i irtisâm ile medîne-i Amid'den hareket ve Musul'a varup Musul muhafızları vezîrân-ı müşârün-ileyhimâ ve sâir rüesâ 'askeri ile ittifâk u ittihâd ve Bağdad vâlisi ve cânib-i mezbûr ser-'askeri Vezîr-i mükerrem 'Ahmed Paşa hazretlerine dahi haberleşüp gönül birliği ile hıfz u harâset-i memleket ve def'-i şerr-i şûr-ı a'dâ-yı bed-tînete bezl ü iktidâr ve sa'y-i bî-şumâr eylemeleri tasrîh ve te'kîdi mutazammın sâdır olan evâmîr-i şerîfenin vürûdu ibtidâen mevsim-i erba'îne tesâdüf ve bi-kazâ'illâhi te'âlâ vâkî' olan kaht u galâ sebebiyle hayvanât za'îf ve nâçâr şiddet-i şitâ ve kesret-i berf ü bârândan havâlar tahsîl-i berd itmekle bir vechile hayme-beste-i sahrâ olmak ve hayvanât iki gece taşra kalsa cümlesi helâke yüz tutacağı bedîdâr ve ordu-yı humâyûn ile değil belki sâlt ve sebûkbâr olanlar dahi meşakkat-i şitâdan kemâl-i ıztırâb ve elem-i firâvân çekmeleri emr-i mukarrer iken, ser-'asker-i dilîr imtisâlen emr-i 'âlî şehir-i Amid'den (96a) hareket ve bir buçuk sâ'at mesâfe Keçi karyesine nüzûl buyurdular. Ve anda birkaç gün meks ve ocaklar recâline mükâri bârgîr ve deve tedârîki 'adem-i imkânda olmaktan nâşî, ordu-yı humâyûn defterdârı bırakıp andan hareket ve dört sâ'at mesâfe Akpınar karyesini şeref-i nüzûl-i meymenet-lüzûmlarıyla müşerref ittiler. Ve karye-i mezbûrden dahi hareket ve Aktepe karyesine nüzûllerinde Bağdad vâlisi ve cânib-i mezbûr ser-'askeri Vezîr-i mükerrem Ahmed Paşa'nın sâbıkâ kethüdâ-yı 'âlî-kadrları Mehemed Efendi bu redd-i mezkûrda gelüp hâkipây-ı devletlerine yüz sürdükten sonra Nadir Şah Devlet-i Aliyye ile olan husûmetin terk ve sulh u salâha mute'allik kâğıdlar virüp ve kendisi Bağdad havâlîsinden def'-i sıklet ve memleket-i İran'a sür'at ve şitâb etmekle bu vakitlerde ol havâlîler mazarrat-i düşmenden âsûde ve şimdilik ol câniblerde 'askerin lüzûmu olmayıp bu vakitler 'askerî tâifesinin vakt-i meştâları olup kendüleri ve hayvanâtları istirahat idecek vakitler iken 'askeri kışladan çıkarup böyle şiddet-i (96b) şitâdan 'azm-i sefer 'askerin izmihlâlîne bâ'is keyfiyyet olmağla bu havâlîlerde meks ü ikâmet ve inşâllahü te'âlâ mahsûben bi's-selâma 'atebe-i mülûkâneye yüz sürdükte keyfiyyet hâkipây-ı devlet-i veliyyü'n-ni'amâya i'lâm ve "ne gûne fermânları sâdır

¹⁹⁴ Ahmed Kızılgök'te bu kısmı "ki ber" şeklinde yazılmış.

olur ise ana göre ‘amel ve hareket buyurursuz’ deyü keyfiyyet-i hâli takrîr ve nefsü’l-emre mutâbık olup kesret-i berf ü bârândan ilerü gitmek mümkün olmayup ve ol esnâda Mîrahûr-ı evvel-i şehriyârî Firârî Hasan Paşa-zâde Abdullah Bey ve kapu kethüdâları olup, serbevâbîn-i hâssa Mehemed Emin Ağa-zâde Sadık dahi me’mûr-ı ma’iyyetleri olmağın anlar dahi vücûhla istihsân eylemelerinden nâşî ‘avdet ve sâhil-i Şatt’ta Hacı İsa karyesine nüzûl ve keyfiyyet-i hâli serîr-i a’lâya i’lâm eylediler. Çün karye-i mezbûraye duhûl ve sarây-ı mihnet ve âşiyâna keder ü elem ve ıztırâba nüzûl buyurdular. Karye-i menhûse-i mezbûra zîk olmak takrîbiyle ancak kendüleri Enderûn ağaları ve hazîneleriyle temekkün ve kethüdây-ı ‘âlî-kadrları ve ağayândan ba’zıları ve bu hakîre dahi kurb ve civârında sâlifü’l-beyân Keçi karyesinde (97a) konak ta’yîn olunmağla karye-i mezbûraye duhûl ve cânib-i Âsitâne’den habere eşedd-i intizâr ile muntazır iken vezîr-i müşârün-ileyh Bağdad Vâlisi Ahmed Paşa’nın kethüdây-ı sâbıkı Mehemed Efendi Âsitâne’ye varup keyfiyyeti ifâde vü i’lâm eyledükte terahhumen li’l-‘asâkir fasl-ı şitâ geçüp evvel bahâr-ı huçeste-asâr hulûl edince bulunduğın mahalde ikâmet ve ‘askerî tâifesine dahi medîne-i Amid etrâf-ı kasabât u kurâlarına yerleşdirüp inşâallahü te’âlâ mevsim-i bahâr irişüp havâlar tahsîl-i germiyyet ve düşmen ne taraftan zuhûr ider ise bir an te’hîr ü tavakkuf itmeyüp ol cânibe serî’an ve ‘âcilen irişmeğe ikdâm ve ihtimâmı mutazammın ve meştâyâ izn-i humâyûn müş’ir hatt-ı humâyûn-ı şevket-makrûn ile mu’anven emr-i şerîf-i ‘âlîşân vârid olmağın ecnâs-ı ‘askeriyyeye ber-mûceb-i emr-i ‘âlî meştâ fermân buyuruldu.

Vezîr-i müşârün-ileyhin intikâl-i dârü’l-‘ukbâya rihlet eyledikleri

Çün şîr-i Yezdân-sıfat Mardin cânibinden ‘avdet ve karye-i mezbûra bî-temekkün ve tavattun ve fasl-ı bahâr irişti. Me’mûr-ı ma’iyyeti olan (97b) Rumeli eyâleti dahi gelüp tecemmü’ ve ihtişâd ve umûr-ı tevcîhâtı ile iştigâl ve Devlet-i Aliyye tarafına ve bir taraftan dahi İnan serhâdlerine ihâle-i gûş u tabassurâne habere muterakkıb ve rûy-ı nehr-i Şatt’ta ve sâkin oldukları karye hizâsında olan cisirler bi’l-külliyeye harâbe ve müşrif olmalarından nâşî ‘ibadullahın mürûr-ı ‘ubûrları bir vechile imkânda olmayup ta’mîr ü tersîme eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc olmalarıyla hasbeten lillâh ta’mîre mübâşeret ve sâkin oldukları karyede dahi bir hamâm ve furkânî ve tahtânî ‘âlî odalar ihtirâ’ ve ibnâ ve dâimâ bu câniblerde dahi uğûr-ı humâyûnda evvelden ziyâde tahsîlinin nâme-i mecd ü sa’y ve ihtimâmları bî-kıyâs idi (العبد بدبر والله بقدر)¹⁹⁵ fehvâsı üzere elli yedi senesi mâh-ı

¹⁹⁵ Kul için tertib etmek, plan yapmak, Allah için takdir etmek vardır.

rebûlevvelinin yirmi birinci günü bi-takdiri'llahi te'âlâ zâtü'l-cenb marazıyla hasta ve gittikçe 'illet-i mizâc-ı sa'âdetleri an-be-an terakkî bularak dokuz gün sâhib-i ferâmuş olup ve'l-hâsıl mâh-ı mezkûrun yirmi sekizinci günü, yevm-i isneyn idi, beyne'l-'asr ve'l-mağrib (98a) bi'l-cümle kapusu halkı me'mûr-ı ma'iyyeti olan kâffe-i 'asâkir-i İslâm'a vedâ' ve terk-i dâr-i fenâ eyleyüp (ارجعى الى ربك)¹⁹⁶ emrine kemâl-i inkıyâd ü imtisâl birle rûh-ı pür-fütûhların îsâl-i dârü'l-cinân eylediler. Rahmetu'llahi aleyh rahmeten vâsiaten. Hakk subhânehu ve te'âlâ garîk-i rahmet eyleye, âmîn.

Vezîr-i merhûm-ı müşârün-ileyhin evsâf-ı hamîdeleri beyânında

Vezîr-i 'âlî-kadr ve müşîr-i sâhib-i tedbîr merhûm-ı müşârün-ileyh hazretleri 'asr u eyyâm-ı Sultân Ahmed Hânîde mevcûd olan vüzerâ-yı 'ızâmın mümtâzı Hotin Kal'ası bânîsi merhûm Abdi Paşa hazretleri halef-i emced ve mahtûm-ı 'âlî-kadrlarından peder-i büzürgvârları hayâtında dergâh-ı 'âlî kapucubaşılığı ile beyne'l-akrân mümtâz ve pederleri vefâtından sonra hâssaten silahşorluk dahi zamîme olmuşlar idi. Kırk dört senesi hudûdunda Mora muhassıllığı ihsân ve ba'dehu rütbe-i mîr-i mîrânî ve der-'akab valay-ı vezâret ile kesb-i imtiyâz ve kâmyâb oldular. Birkaç sene vezâret ile Mora muhassılı olduktan sonra 'azl ve Eğriboz muhassıllığı (98b) ihsân ve andan eyâlet-i Sivas'a gidüp ba'dehu Erzurum-ı behcet-rüsûm 'avâtıf-ı 'âliyye-i hüsvânîden i'tâ vü ihsân olunmuş idi. Ba'dehu cânib-i şehriyârîden elli bir senesinde Eyâlet-i Diyarbekir tevcîh ve emr-i şerîfi irsâl olunduktan sonra garb seferine me'mûr ve vezîr-i a'zam-ı sâbık Yeğen Mehemed Paşa'nın zamân-ı sa'âdet-iktirânlarında Ada Kal'ası fethinde âmâlinden ziyâde tahsîl-i nîk nâm eylemekten nâşî Rumeli eyâletiyle mahsûdü'l-akrân ve bâlâda tafsîl olduğu üzere Belgrad ser-'askeri ve mîr-i hâccı ve ba'de'l-'azl Van'dan yine Sivas'a gidüp andan yine tekrar Diyarbekir'e gelüp ser-'askerlik kahr u elem ve meşakkat-ı gûnâ-gûn ile 'âkıbet râhat-ı dâr-ı sürûra sür'at ve şitâb eylediler. Vezîr-i merhûm-ı müşârün-ileyh mevzûnü'l-kâme, kara sakallı, ahsenü'l-vech 'ulemâya mâil ve hakkâ kâil, akrânın mümtâzı kaviyyü'l-iktidâr ve sâhib-i vekâr ve zâlîme mühîn ve mazlûma mu'în ve vücûhiyle Devlet-i Aliyye'ye itâ'at ü inkıyâdı kemâlde bir zât-ı sûtûde-hısâl idi.

¹⁹⁶ Kur'an: 89/28; "Rabbine dön"

KAYNAKLAR

Kitaplar

BABİNGER, Franz; *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun ÜÇÖK, 2. Baskı, Ankara, 1992

BİLGİN, Erdoğan; *1148-1152 Savaşı Tarihçesi (Subhi Mehmed Efendi'nin Sulhiyyesi)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2003

BOA, A.DVN.MHM, nr. 950

BOA, A.RSK, nr. 1588

Bursalı Mehmet Tâhir; *Osmanlı Müellifleri*, 3 Cilt, İstanbul, 1975

DANIŞMEND, İsmail Hami; *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi IV*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972

DEVELLİOĞLU, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1970

HAMMER; *Osmanlı Devleti Tarihi*, Çev. Vecdi BÜRÜN, C. XIV

KARATAY, Fethi Ethem; *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, C. I, İstanbul, 1961

LEVENT, Ağâh Sırrı; *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, TTK, Ankara, 2000

Münif Mustafa Efendi; *Zafer-nâme-i Münif yahut Fetih-nâme-i Belgrad*, TTK Kütüphanesi, No:6/1

PİRİŞ, Şaban; *Kur'an-ı Kerim Türkçe Anlamı*, Kayseri, Tarihsiz

Ragıp Paşa; *Fethiyye-i Belgrad*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, No:3655/2

Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'i't-tevârih*, I, Haz: Münir AKTEPE, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1976

Şemseddin Sami; *Kâmus-ı Türkî*, 6.Baskı, İstanbul, 1996

Tarih-i Sâmi ve Şâkir ve Subhi, İstanbul, 1198

UZUN, Fatma Ç.; *Fethiye-i Belgrad*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara, 1984

Makaleler

AKTEPE, Münir; "I. Mahmut", *İslam Ansiklopedisi MEB*, C. VII, İstanbul, 1988

ALPTEKİN, Coşkun; "Adakale", *DİA*, C. I, İstanbul, 1998

DJURIC, Đıvna-ZAMOLO; "Belgrad", *DİA*, C. V, İstanbul, 1992

Heyet; "I. Mahmut", *Osmanlı Ansiklopedisi Tarih-Medeniyet-Kültür*, C. V, İstanbul, 1996

ÖNDER, Mehmet; "Romanya'da Sulara Gömülecek Bir Türk Kasabası: Adakale", *Türk Kültürü*, C. V, sayı 54, Ankara, Nisan 1967

ÖZCAN, Abdülkadir; "Mahmud I", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXVII, Ankara, 2003